

«En god forberedelse til å bli fosterforeldre»

Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE

KARI STEFANSEN & THOMAS HANSEN

RAPPORT
NR 3/14

«En god forberedelse til å bli fosterforeldre»

Evaluering av
opplæringsprogrammet PRIDE

KARI STEFANSEN
THOMAS HANSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 3/2014

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA),
Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) 2014

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-496-7

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-497-4

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Illustrasjon: Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2014
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

På oppdrag fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) har NOVA gjennomført en evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE. Programmet retter seg mot potensielle og etablerte fosterforeldre, og utgjør kjernen i det generelle opplæringstilbudet myndighetene gir til fosterforeldre.

Før oppstart ble prosjektet meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), som tilrådte gjennomføring.

Prosjektet har hatt en styringsgruppe, hvor Tone Nordby og Helene Toverud fra Bufdir og Brit Njøs fra Bufetat region øst har deltatt. I tillegg har Børge Tomter fra Bufdir deltatt på flere prosjektmøter. Prosjektet har også hatt en referansegruppe med tre erfarne forskere: Elisabeth Backe-Hansen (NOVA), Sidsel Sverdrup (Diakonhjemmet høgskole og NOVA) og Toril Havik (RKBU Vest). Vi vil takke alle for godt samarbeid og konstruktive innspill underveis.

Vi vil rette en stor takk til Norsk Fosterhjemsforening ved generalsekretær Tove Wahlstrøm for all hjelp i forbindelse med utsending av den elektroniske spørreskjemaundersøkelsen til fosterforeldre, som vi analyserer i rapporten. Vi vil også takke fosterhjemstjenesten vi har samarbeidet med, og særlig pridelederne som sa ja til at vi kunne være observatører på et pridekurs. For å bevare deltakernes anonymitet opplyser vi ikke om hvilken fosterhjemstjeneste vi har samarbeidet med i prosjektet. Til slutt en stor takk til alle som har stilt opp som informanter: prideledere, senior-prideledere, medlemmer i kvalitetsforum – og fosterforeldre.

I spørreskjemaundersøkelsen blant fosterforeldre kunne deltakerne gi en sluttkommentar. Deltakerne brukte plassen til mye forskjellig; som oppklaring rundt enkeltsvar, små historier om egne erfaringer – på godt og vondt, uttrykk for frustrasjon, råd og vink til barnevern og fosterhjemstjeneste, etterlysning av mer oppfølging, og ros til bestemte kurs og opplegg. Flere nevnte at undersøkelsen hadde gitt dem informasjon om tilbud de ikke visste eksisterte, blant annet at de ikke visste om muligheten for å bli prideleder og at dette var noe de kunne tenke seg. Noen benyttet også plassen til å komme med ris og (mest) ros til undersøkelsen. Flere ønsket oss lykke til, og framholdt at temaet

er viktig, og at de håpet svarene ville komme til nytte. Vi gjengir noen illustrerende eksempler:

Bra dere tar undersøkelser. Håper det er midler og vilje til å følge opp med gode tiltak.

Jeg synes det er flott at det blir gjort disse undersøkelsene nå. Fortsett slik, jeg regner med at svarene blir brukt effektivt.

Håper resultatene av undersøkelsen vil bli brukt / publisert og ikke blir 'plassert i en skuff for nedstøving'.

Resultatene er nå publiserte, forhåpentligvis i en form som gjør dem anvendbare i det viktige arbeidet med å kvalifisere og følge opp fosterforeldre.

Vi synes det er viktig at fosterforeldres egne betraktninger kommer fram i en rapport som dette. Gjennom teksten vil vi derfor gjengi mange sitater fra fosterforeldre som har deltatt i undersøkelsen. Til opplysning lar hovedteksten seg lese uten sitatene.

Oslo, 23. januar 2014

Kari Stefansen og Thomas Hansen

Innhold

Tabell- og figurliste	7
Sammendrag	9
1 Utgangspunkt og problemstillinger	21
1.1 Innledning.....	21
1.2 Fosterhjem som tiltak.....	24
1.3 Nærmere om PRIDE	27
1.4 Forskning om PRIDE og andre opplæringsprogrammer	31
1.5 Problemstilling.....	33
2 Metode og materiale	37
2.1 Innledning.....	37
2.2 Intervju med slektsfosterforeldre	37
2.3 Deltakelse på PRIDE grunnopplæring	37
2.4 Fokusgruppeintervjuer med nøkkelinformanter	38
2.5 Elektronisk spørreskjemaundersøkelse	38
3 Prideaktørene om grunnopplæringen	49
3.1 Innledning.....	49
3.2 Hvem er målgruppen for PRIDE grunnopplæring?	49
3.3 Målsettingene med PRIDE	52
3.4 Grunnopplæringens omfang.....	58
3.5 Innhold og arbeidsform	61
3.6 Oppsummering	64
4 Forberedende kurs	67
4.1 Innledning.....	67
4.2 Det generelle bildet.....	67
4.3 PRIDE grunnopplæring	70
4.4 PRIDE slekt- og nettverkskurs.....	83
4.5 Kvalitative utdypinger.....	90
4.6 Oppsummering	104
5 Å bli og å være fosterforeldre	107
5.1 Innledning.....	107
5.2 Var fosterforeldrene godt forberedt da fosterbarnet kom?.....	107
5.3 Om å være fosterforelder	117
5.4 Mestring av rollen som fosterforelder	119
5.5 Oppsummering	127

6 Videreopplæring og annen oppfølging etter plassering	131
6.1 Innledning.....	131
6.2 I hvilken grad tilbys videreopplæringskursene?	131
6.3 Prideaktørene om videreopplæring	135
6.4 Fosterforeldrene om videreopplæring	138
6.5 Hvilke temaer etterlyser fosterforeldre?	144
6.6 Fosterforeldrene om oppfølging og veiledning mer generelt	145
6.7 Oppsummering	150
7 Pridelederfunksjonen	153
7.1 Innledning.....	153
7.2 Rekruttering av prideledere	153
7.3 Pridelederkurset.....	156
7.4 Fosterforeldre som prideledere	160
7.5 Rammebetingelser.....	164
7.6 Oppsummering	165
8 Kvalitetssikringssystemet	167
8.1 Innledning.....	167
8.2 Organisering og ansvarsforhold	167
8.3 Regional variasjon	169
8.4 Lokal variasjon	170
8.5 Oppsummering	173
9 Konklusjoner og anbefalinger	175
9.1 Innledning.....	175
9.2 Konklusjoner	176
9.3 Uttrykte bekymringer rundt PRIDE	178
9.4 Anbefalinger.....	183
9.5 Oppsummering	187
Summary	189
Referanser	195

Tabell- og figurliste

Tabell 1. Deskriptiv statistikk. Prosent	41
Tabell 2. Antall fosterbarn totalt og nå.....	44
Tabell 3. Kjønnetegnet ved fosterbarnet. Dersom respondenten har flere fosterbarn, svarer de med hensyn til det siste de mottok.....	45
Tabell 4. Fosterforeldres kontrakt og kontakt med barnevernet.....	46
Tabell 5. Andeler (%) som har tatt ulike forberedende kurs.	68
Tabell 6. Deltakelse i kurs, etter type fosterhjem.	69
Tabell 7. Om deltakelsen på PRIDE grunnopplæring.....	70
Tabell 8. Om ledelsen av PRIDE grunnopplæring.....	72
Tabell 9. Andeler (%) som har tatt PRIDE grunnopplæring i ulike grupper. Kun vanlige fosterhjem (ikke i slekt eller kjent med barnet før plassering).....	74
Tabell 10. Antall elementer og temaer som vurderes å ha «lavere nytteverdi», og antall sider ved fosterforeldreskapet PRIDE vurderes å ha «lavere nytteverdi»	80
Tabell 11. Bivariat og multivariat regresjonsanalyse av ulike bakgrunnsvariabler på gjennomsnittlig nytteevaluering av elementene og temaene i PRIDE grunnopplæring og på gjennomsnittlig nytteevaluering av PRIDE for ulike sider av fosterforeldreskapet.....	81
Tabell 12. Om deltakelse i slekt- og nettverkskurs..	84
Tabell 13. Antall elementer og temaer som vurderes å ha «lavere nytteverdi», og antall sider ved fosterforeldreskapet PRIDE vurderes å ha «lavere nytteverdi» for.....	89
Tabell 14. Andeler (%) som har deltatt på og fått tilbud om ulike antall oppfølgingskurs.....	139
Figur 1. Hvor mange (%) mottar ulike forsterkningstiltak?.....	48
Figur 2. Hvor mange samlinger hadde kurset (antall kurs ganger)?.....	71
Figur 3. Antall samtaler (fra 1 til 5+) hjemme, hos fosterhjemtjenesten og totalt.....	72
Figur 4. I hvilken grad synes du de ulike <u>elementene</u> i PRIDE grunnopplæring har vært nyttige?.....	75
Figur 5. I hvilken grad synes du de ulike <u>temaene</u> i PRIDE grunnopplæring har vært nyttige?.....	77
Figur 6. Alt-i-alt, i hvilken grad synes du PRIDE grunnopplæring har vært nyttig for... ..	78
Figur 7. Nyttivevaluering av elementene i PRIDE grunnopplæring etter hvor lenge siden det er de tok kurset og hvor lenge siden barnet kom.	82
Figur 8. Vurdering av lengden på slekt- og nettverkskurset og grunnopplæringskurset (%).	85
Figur 9. I hvilken grad synes du de ulike elementene i PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttige?	86
Figur 10. I hvilken grad synes du de ulike temaene i PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttige?	87
Figur 11. I hvilken grad synes du PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttig for... ?	
Figur 12. Var du/dere godt forberedt på det å være fosterforeldre da barnet ble plassert?	108
Figur 13. I hvilken grad man følte seg godt forberedt før plassering, etter type forberedende kurs.	108
Figur 14. Å være fosterforelder.....	117
Figur 15. Hvordan opplever du at du mestrer å være fosterforelder generelt sett og akkurat nå? 120	
Figur 16. I løpet av de tre siste årene, har du fått tilbud om eller deltatt på noen av følgende PRIDE oppfølgingskurs?.....	138
Figur 17. Andeler (%) som har fått tilbud om minst ett oppfølgingskurs, etter region.....	139
Figur 18. Deltakelse på tilbud fra fosterhjemtjenesten eller barnevernet.	140

Figur 19. Deltakelse på tilbud fra fosterhjemstjenesten eller barnevernet (siste året eller tidligere), etter om man har tatt oppfølgingskurs.	141
Figur 20. Andeler (%) som har fått tilbud om og deltatt på minst ett kurs (i løpet av de siste tre årene), etter type forberedende kurs.	142
Figur 21. Har PRIDE oppfølgingskurs vært nyttig?	142
Figur 22. Andeler (%) i ulike grupper som ønsket seg mer veiledning enn de fikk etter plassering.	146
Figur 23. Hva vil du helst ha veiledning om (flere svar mulig)?	147

Sammendrag

Om evalueringen

På oppdrag fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) har NOVA gjennomført en evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE (Parenting Resources for Information, Development and Education). Programmet retter seg mot potensielle og etablerte fosterforeldre og utgjør kjernen i det generelle opplæringstilbudet myndighetene gir til fosterforeldre. Programmet er opprinnelig utviklet i USA, og har vært i bruk i Norge siden 1997.

Hensikten med evalueringen har vært å fremskaffe et best mulig kunnskapsgrunnlag for å vurdere om den norske varianten av PRIDE fungerer i tråd med målsettingene. Det vil si om programmet bidrar til å styrke fosterforeldres motivasjon og evne til være fosterforeldre, og om programmet evner å sile ut de som ikke egner seg for den krevende oppgaven det ofte er å være fosterforeldre.

I motsetning til en tidligere evaluering av PRIDE (Havik et al. 2007) som kun omfattet grunnopplæringen, omfatter denne evalueringen PRIDE som helhet, dvs. både grunnopplæringen, videreopplæringsdelen og kvalitetssikringssystemet i PRIDE. Evalueringen omfatter også kurset PRIDE slekt- og nettverk, som er et grunnopplæringskurs slekt- og nettverksfosterforeldre kan ta i etterkant av plassering.

Datagrunnlag

Evalueringen bygger på følgende datakilder: Fokusgruppeintervjuer med «prideaktører», dvs. prideledere, senior-prideledere og medlemmer i «kvalitetsforum», en elektronisk spørreundersøkelse blant fosterforeldre som er medlemmer i Norsk Fosterhjemsforening, og deltakende observasjon av et PRIDE grunnopplæringskurs.

Prideaktørene om grunnopplæringen

Basert på fokusgruppeintervjuer med prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum viser våre analyser at:

- Terskelen for å få delta på PRIDE grunnopplæring er lav: de som fyller de formelle kriteriene får delta.
- For prideaktørene er det et viktig utgangspunkt at de som deltar på PRIDE grunnopplæring er «vanlige folk» som kanskje skal få ansvar for et barn med store utfordringer.
- For prideaktørene er målsettingen med grunnopplæringen sammen- satt: *Rekruttering* forstås som prosessen med å sile ut de som ikke egner seg for oppgaven, samt å finne ut hva slags fosterhjem ulike deltakere kan passe som, mens *opplæring* forstås i termer av forberedelse, som i tillegg til kunnskapsstoff omfatter både bevisstgjøring og holdnings- skaping.
- Omfanget på grunnopplæringen oppleves som «fantastisk passe» og tilpasset de sammensatte målsettingene med PRIDE. Både «rekrut- tering» og «forberedelse» – forstått slik prideaktørene gjør – tar tid.
- Prideaktørene er i all hovedsak fornøyd med kursets innhold, og fram- hever fleksibiliteten ved opplegget som en styrke. Arbeidsformen oppfattes å støtte opp om målsettingene med kurset.

Fosterforeldre om grunnopplæring

Basert på den elektroniske spørreundersøkelsen blant fosterforeldre (N=1078) viser våre analyser at:

Det generelle bildet

- Tre av fire fosterforeldre har tatt et forberedende kurs, og andelen som har tatt forberedende kurs er høyere blant de som har fått plassert et barn i løpet av de siste årene, enn blant de som har fått fosterbarn tidligere.

PRIDE grunnopplæring

- Seks av ti fosterforeldre i vårt utvalg hadde tatt PRIDE grunnopp- læringskurs. Av vanlige fosterforeldre (kjente ikke barnet fra før), hadde sju av ti tatt kurset før de ble fosterforeldre. Blant de som har blitt (vanlige) fosterforeldre etter 2006 var tilsvarende andel åtte av ti. Kurs- deltakelse var like vanlig på tvers av sosioøkonomiske og geografiske

skillelinjer. Resultatene tyder på at kurset er blitt mer eller mindre obligatorisk.

- Hvert av *elementene* i PRIDE grunnopplæring ble vurdert som svært nyttig av et klart flertall av kursdeltakerne (62–86 %). De høyest verdsette elementene er *forelesningene/temaene, besøksamtaler med kurslederne og at kurset ledes av både fosterforelder og fosterhjemskonsulent, tett etterfulgt av drøftingene i plenum og i grupper og kontakten med de andre deltakerne*. Det er større uenighet om nytten av *øvelsene, bokal kursmateriell og arbeidet med livsboka*.
- Hvert av *temaene* i PRIDE grunnopplæring ble vurdert som svært nyttig av et klart flertall (65–88 %). De høyest verdsette temaene er de som handler om barnet, om å fremme god omsorg, utvikling og tilknytning. De som ble vurdert som minst nyttig, var *å arbeide i gruppe/team og å hjelpe barn til å holde kontakt med egen familie*.
- Halvparten eller flere (46–65 %) vurderte PRIDE som nyttig for ulike sider av *fosterforeldreskapet*. To av tre vurderte PRIDE grunnopplæring som svært nyttig for *beslutningen om å bli fosterforeldre og for omsorgen for barnet*. Over halvparten mente kurset er svært nyttig for *samarbeidet med barnevern og biologisk familie*. Nyttien vurderes noe lavere for forhold som har med egen familie å gjøre (*omsorgen for egne barn og samarbeidet mellom fosterforeldrene*).
- Fosterforeldrene trakk fram følgende forhold som spesielt bra med PRIDE grunnopplæring: At kurset er en god idé og generelt bra, at kurset inviterte til en god refleksjonsprosess, at det ga en grundig forberedelse til det å bli fosterforeldre og at ulike elementer i opplegget fungerte godt.
- Fosterforeldre trakk fram følgende på spørsmål om noe bør endres med PRIDE grunnopplæring: At kurset bør gi et (enda) mer realistisk bilde av de utfordringer som møter fosterforeldre, at kurset bør gi mer informasjon om «systemet», fosterforeldres rettigheter, fosterbarns utfordringer og konsekvenser av å bli fosterhjem for både biologiske barn og de voksne i familien. Flere etterlyste også et (enda) grundigere kurs. Kritikkk ble også framsatt mot enkeltelementer i opplegget.

PRIDE slekts- og nettverkskurs

- En av ti fosterforeldre i utvalget hadde tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs. Av nettverksfosterforeldre hadde 23 prosent tatt kurset, og blant slektsfosterforeldre 39 prosent.
- *Elementene* i slekts- og nettverkskurset ble vurdert som svært nyttig av 57–83 prosent. De elementene som flest mente er nyttig er *forelesningen/temaene, plenumsdrøftingene, gruppedrøftingene, kontakt med de andre deltakerne og at kurset ledes av både en fosterforelder og barnevernsarbeider*. De elementene det var lavest oppslutning om er *øvelsene og PRIDE-bok/kursmateriell*.
- *Temaene* i PRIDE slekt- og nettverkskurs ble vurdert som svært nyttig av 57–92 prosent. Temaene som berører barna ble vurdert høyest. Ni av ti mente temaet *å møte barns behov for en trygg base* var svært nyttig. Temaene *lovgrunnlag/rammer og barnevernstjenestens arbeid med familiene* ble generelt vurdert som noe mindre nyttig.
- Om lag halvparten (40–57 %) mente PRIDE slekts- og nettverkskurs har vært svært nyttig for ulike *sider ved fosterforeldreskapet*. Kurset regnes som mest nyttig for *omsorgen for barnet og samarbeidet mellom fosterforeldrene* og minst nyttig for *samarbeidet med biologisk familie, samarbeidet med barnevernet og omsorgen for egne barn*. Nytteverdien av det ordinære grunnopplæringskurset ble vurdert som noe høyere enn nytteverdien av slekt- og nettverkskurset for ulike sider av fosterforeldreskapet.
- Deltakere i *PRIDE slekt- og nettverkskurs* trakk fram det å møte andre i samme situasjon som spesielt bra med kurset. For øvrig vektla de de samme forholdene som deltakerne på det ordinære grunnopplæringskurset, bortsett fra mindre betoning av kurset som forberedelse til fosterforeldreskapet, noe som er naturlig da de fleste tok kurset etter at de ble fosterforeldre.
- Deltakerne i *slekt- og nettverkskurs* trakk fram to forhold som bør endres med kurset; det bør bli lengre og ha mer fokus på biologisk familie og samvær.

Å være fosterforeldre

Basert på den elektroniske spørreundersøkelsen blant fosterforeldre viser våre analyser at:

- Over halvparten av fosterforeldrene opplevde at de var godt forberedt før plassering, mens én av tre opplevde seg forberedt «i noen grad».
- Flere opplevde seg godt forberedt blant de som hadde tatt PRIDE grunnopplæring (63 %) og «annet forberedende kurs» (52 %) enn blant de som hadde tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs (26 %) eller ikke har tatt forberedende kurs (36 %).
- Vanlige fosterforeldre opplevde seg bedre forberedt før plassering enn slekt- og nettverksfosterforeldre. Begge gruppene av fosterforeldre opplevde seg bedre forberedt før plassering dersom de hadde tatt PRIDE eller annet forberedende kurs enn om de ikke hadde tatt et forberedende kurs.
- Særlig godt forberedt opplevde de seg, de som har jobbet med barn/ unge og de som hadde fosterbarn fra før. Blant vanlige fosterforeldre, var de best forberedte bosatt i Oslo, de minst godt forberedte var fosterforeldre i region Nord og Sør.
- Fosterforeldre som opplevde seg som godt eller svært godt forberedt trakk fram følgende momenter som viktig: at beslutningen var gjennomtenkt, at de hadde tidligere erfaring med fosterhjem, at de hadde relevant jobberfaring og/eller relevant formell kompetanse, og at selve plasseringsprosessen hadde vært god. Om det er mulig å være forberedt ble imidlertid også problematisert.
- Fosterforeldre som i noen grad opplevde seg som forberedt hadde i større grad opplevd akutte eller raske plasseringer. Mange pekte også på at de ikke hadde vært forberedt på barnets omfattende problemer eller vansker med samarbeidet med «systemet».
- Blant fosterforeldre som ikke opplevde seg som forberedt var akutt-plasseringer en vanlig grunn. Mangefull eller feilaktig informasjon om barnet ble også nevnt.
- Ni av ti fosterforeldre oppga at det å være fosterforelder er givende og «verdt det». Dette til tross for at de fleste mener rollen er belastende og mer utfordrende enn de trodde på forhand. Andelen som oppga at

fosterforeldreskapet er «verdt det» varierer ikke med deltakelse på pridekurs.

- Ni av ti fosterforeldre uttrykker at de mestrer det å være fosterforeldre i stor eller svært stor grad. Mestringen er generelt høy på tvers av grupper, men noe lavere jo større problemomfang barnet har og jo eldre barnet var ved plassering.
- Fosterforeldre som oppga at de mestret det å være fosterforeldre godt eller svært godt trakk fram følgende forhold som viktig: at barnet viser positiv utvikling og/eller har funnet seg godt til rette i familien, at de som fosterforeldre opplever glede ved oppgaven og/eller kjærlighet for barnet, og at de føler seg kompetente samt at de har fått god hjelp og støtte fra «systemet».
- Fosterforeldre som oppga at de mestret i noen grad trakk fram følgende forhold: at de opplevde ikke å strekke til, at det var vanskelig på grunn av stadig nye utfordringer, at barnets vansker var særlig store og at systemet ikke ga god nok hjelp og støtte i vanskelige perioder.
- Fosterforeldre som oppga at de ikke mestret, eller mestret i liten grad, la vekt på at de var eller hadde vært i en akutt vanskelig situasjon, og at de ikke hadde fått hjelp og støtte fra systemet.

Videreopplæringsdelen i PRIDE

Basert på informasjon fra fosterhjemstjenestenes nettsider og fokusgruppeintervjuer med prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum viser våre analyser at:

- Bufdirs signaler om videreopplæringsdelen er uklare. På den ene siden er videreopplæringsdelen presentert som en integrert og viktig del av PRIDE som helhet. På den andre siden ser vi at pridelederne ikke får opplæring, at kurspakken består av en blanding av oppdaterte og delvis utdaterte kurs, og at det ikke stilles krav om koordinering og dimensjonering av tilbudet i regionene.
- Det er stor variasjon mellom regionene og fosterhjemstjenestene når det gjelder tilbudet av videreopplæringskurs. I to regioner er ingen videreopplæringskurs planlagt for 2013, mens to regioner har planer om å tilby fem kurs.

- Det vil bli gjennomført 17 videreopplæringskurs i landet som helhet i 2013, dvs. at ca. 170 fosterhjem vil ha deltatt på kurs i løpet av dette året. Videreopplærings-kursene når ca. to prosent av alle fosterhjem i Norge i løpet av ett år.
- Graden av koordinering på regionalt nivå varierer. I noen regioner samarbeider alle fosterhjemstjenestene om gjennomføringen av videreopplæringskurs, i andre regioner samarbeider noen fosterhjemstjenester, men ikke andre. I andre regioner igjen, framkommer det ikke at fosterhjemstjenestene har noe samarbeid.
- Fosterhjemstjenestene tilbyr også andre kurs under overskriften PRIDE videreopplæring, blant annet kurs for slekt- og nettverksfosterhjem, hvilket antyder at hva som inngår i videreopplæringsprogrammet oppfattes ulikt rundt om i landet.
- Tre av de seks videreopplæringskursene er mer «populære» enn de øvrige kursene. Antakelig speiler dette at disse kursene nylig er revidert og oppfattes som bedre enn de andre, og mer utdaterte kursene.
- Fosterhjemstjenestenes grad av forpliktelse når det gjelder gjennomføring av videreopplæringskurs varierer. I noen fosterhjemstjenester gjennomføres kurs når nok fosterforeldre har meldt sin interesse – basert på generell informasjon om at fosterhjemstjenesten kan tilby videreopplæring. Andre steder går fosterhjemstjenestene offensivt ut og lager et konkret tilbud. Disse tjenestene skaper en form for etterspørsel som i neste omgang utløser ytterligere tilbud. De mest offensive tjenestene lykkes i lagt større grad enn de mer passive tjenestene.
- «Tromsø-modellen», der ulike kurs tilbys som parallellsesjoner i en helgesamling, er den modellen som når flest fosterhjem. Et generelt poeng er at hvordan kursene tilbys har stor betydning for oppslutningen blant fosterforeldre og for graden av forpliktelse og engasjement i fosterhjemstjenestene.
- Prideaktørene mener fosterforeldre har behov for «påfyll» og oppfølging etter plassering, men det er uklart hvilken rolle PRIDE videreopplæring skal spille i denne sammenhengen. De ulike kursene opplevs å ha ulik kvalitet og flere er utdaterte.

Basert på den elektroniske spørreskjemaundersøkelsen blant fosterforeldre viser våre analyser at:

- 52 prosent av fosterforeldrene oppga at de hadde fått tilbud om et videreopplæringskurs og 22 prosent oppga at de hadde deltatt på et videreopplæringskurs. Høyest andel som hadde fått tilbud om kurs finner vi i region Vest, og lavest andel i region Midt. Også *deltakelsen* på kurs er lav i region Midt. Deltakelsen var for øvrig relativt høy dersom barnet hadde større vansker i hverdagen og dersom barnet var noe eldre ved plassering. Deltakelsen er og relativt høy blant vanlige fosterforeldre uten pridekurs.
- På spørsmål om hvilke temaer fosterforeldrene kunne tenke seg kurs om, gikk fem temaer igjen: ivaretagelse av barn med tilknytningsforstyrrelser / relasjonsskader, relasjonen til biologisk familie, utfordringer i fosterforeldrerollen og ivaretagelse av egne biologiske barn.
- Nesten samtlige fosterforeldre, 97 prosent, ønsket veiledning, og 58 prosent ønsket en kombinasjon av individuell veiledning og gruppeveiledning. Halvparten ønsket mer veiledning enn hva de fikk etter plassering, mens 44 prosent mente de hadde fått passe. Kjennetegn ved de som ønsket seg mer veiledning er at de kommer fra mindre kommuner, fikk plassert barn med store omsorgsbehov, hadde oppdragsavtale med en kommune og ikke hadde tatt et forberedende kurs. I tillegg var det å savne veiledning mindre vanlig i Oslo og region Vest enn i andre regioner.
- Fosterforeldre ønsket mer veiledning om forhold ved barnet (77 %) og forholdet til biologiske foreldre/familie (46 %).

Pridelederfunksjonen

Basert på fokusgruppeintervjuer med prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum viser våre analyser at:

- Rutinene for rekruttering av fosterhjemskonsulenter til pridelederfunksjonen varierer i de ulike fosterhjemstjenestene.
- Kriteriene for å rekruttere fosterforeldre til pridelederfunksjonen varierer i de ulike fosterhjemstjenestene. Et hovedskille går mellom de tjenestene som krever høyere utdanning og de som ikke gjør det. Hvor formalisert rekrutteringsprosessen er, varierer også.

- Pridelederkursets hensikt forstås ulikt. I noen fosterhjemstjenester ser man på kurset som en mulighet til å lære opp ansatte i fosterhjemsarbeid, også de som ikke skal bli prideledere. I andre tjenester sendes kun ansatte som skal bli prideledere.
- Alle som deltar på pridelederkurset blir godkjent som prideledere. Prideaktørene mener dette er et problem, og foreslår sertifisering som en løsning.
- Grunnopplæringskursene ledes av et team på to: en fosterhjemskonsulent og en fosterforelder. Disse skal være likeverdige, men ikke nødvendigvis like. I praksis ser likeverdighet ut til å være målet i undervisningen, mens likhet praktiseres i vurderingsprosessen.
- Rammebetingelsene for prideledere i form av lønn og tid ble omtalt som ikke spesielt gode, noe som ble satt i sammenheng med manglende anerkjennelse av PRIDE som verktøy i fosterhjemsarbeidet.

Kvalitetssikringssystemet

Basert på fokusgruppeintervjuer med prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum viser våre analyser at:

- Bufdir har etablert en struktur for kvalitetssikring med definerte oppgaver på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.
- Bufdir følger opp det regionale og lokale nivået med flere årlige samlinger.
- Senior-pridelederne har en nøkkelrolle i kvalitetssikringssystemet, men en uklar organisatorisk plassering. Det er heller ikke definerte rammer for faglig oppdatering for senior-pridelederne eller overføring av kunnskap til nye senior-prideledere.
- Det er stor variasjon mellom regionene i hvordan kvalitetssikringen ivaretas. Blant annet har senior-pridelederne ulike oppgaver i de ulike regionene.
- Også lokalt er det variasjon i hvordan kvalitetssikringen ivaretas. Et særlig viktig område der det er variasjon, er veiledning av prideledere. Systemer som er etablert er sårbare og kan falle bort ved omorganisering.

Konklusjoner og anbefalinger

Dette er våre overordnede konklusjoner:

- PRIDE grunnopplæring fungerer etter hensikten og oppleves overordnet som meningsfylt og nyttig av både fosterforeldre og prideaktørene. Bekymringen for at programmet er for langt og for problemfokuset synes grunnløs.
- PRIDE videreopplæring har en mer uklar status, men oppleves generelt som meningsfylt og nyttig av fosterforeldre som har deltatt. Dataene tilsier imidlertid at videreopplæringsdelen er sårbar for omorganiseringer og nedprioriteringer, og har en innretning som ikke oppleves som direkte relevant av mange fosterforeldre.
- Kvalitetssikringssystemet i PRIDE er etablert og bidrar gjennom definerte ansvarspersoner og arenaer til å gi rammer for det nasjonale, regionale og lokale arbeidet med PRIDE. Det er mer uklart hvordan opplegget for veiledning av prideledere underveis i prosessen med kurs, fungerer. Dataene tilsier at denne delen av kvalitetssikringssystemet er sårbart for omorganiseringer og nedprioriteringer.
- PRIDE kan vurderes som et program i seg selv, men bør også ses i relasjon til det vi i rapporten har kalt *kjeden av mestringsfremmende tiltak* for fosterforeldre. Hvordan fosterforeldre som har behov for mer enn PRIDE etter plassering blir ivaretatt er et viktig tema, som denne evalueringen ikke kan si så mye om. Mange fosterforeldre etterlyser imidlertid ferdighetsrettet trening.

Basert på konklusjonene har vi gitt følgende anbefalinger:

- Grunnopplæringen i PRIDE, inkludert PRIDE slekt- og nettverk beholdes som grunnstammen i opplæringen og veiledningen av fosterforeldre. Kurset bør verken kortes ned eller endres nevneverdig, det ser ut til å fungere i tråd med hensikten. En utvikling mot mer spesialiserte kurs for vanlige fosterforeldre synes heller ikke nødvendig, og står også i motstrid til tanken om PRIDE som en gjensidig bevisstgjøringsprosess. Tiltak for å øke deltakelsen på PRIDE slekt- og nettverk og for å «pride» vanlige fosterforeldre som har fått et fosterbarn uten å ha tatt PRIDE på forhånd, bør vurderes.

- Videreopplæringsprogrammet bør gjennomgås og antakelig endres både når det gjelder innhold, dimensjonering og organisering. Dagens kurs har en innretning som ikke kommuniserer relevansen de kan ha for mange fosterforeldre, de er enten for spesialiserte eller for generelle.
- Grunnstrukturen i kvalitetssikringssystemet bør beholdes som den er. Utfordringen er å sikre et godt innhold og høy deltakelse i de foraene som er etablert. Myndighetene bør imidlertid vurdere om systemet med veiledning av prideledere lokalt fungerer etter hensikten. Vi anbefaler også at myndighetene vurderer flere sider ved pridelederutdanningen, blant annet bruken av kurset, rekrutteringen av fosterforeldre og om innholdet bør utvides.
- Vi har omtalt idéen om et tosporet opplegg for opplæring og veiledning av fosterforeldre, der det finnes klarere rutiner for å fange opp fosterforeldre som trenger mer enn de generelle holdnings- og identitets-skapende kursene som tilbys per i dag. Idéen er ikke ny, og ligger antakelig til grunn for systemet med førsteårsgrupper som er tatt i bruk de senere år. Vi gjentar den likevel, som en generell anbefaling.

1 Utgangspunkt og problemstillinger

1.1 Innledning

Denne rapporten handler om opplæringsprogrammet PRIDE (Parenting Resources for Information, Development and Education), som utgjør kjernen i norske myndigheters tilbud til blivende og etablerte fosterforeldre. Det er godt dokumentert og generell enighet om at fosterforeldre har behov for god opplæring og støtte både forut for, underveis og i etterkant av plassering (Dorsey et al. 2008; Berrick & Skivenes 2012). I norsk sammenheng er betydningen av opplæring og veiledning av fosterforeldre understreket i flere offentlige dokumenter (NOU 2000: 12; Prop. 106 L 2012-2013; St.meld. nr. 40 2001–2002).

I rapporten tar vi mål av oss til å belyse hvordan programmet PRIDE fungerer som et system av mestringsfremmende tiltak – alene og i kombinasjon med andre former for støtte og intervensjon fra myndighetenes side. Mer konkret spør vi om PRIDE fortsatt bør være grunnstammen i myndighetenes tilbud om opplæring og veiledning av fosterforeldre, og hvis ja, om det er behov for å gjøre endringer i de ulike delene av programmet og/eller i kvalitetssikringssystemet som er etablert for programmet.

Rapporten er basert på et omfattende datamateriale, som vi beskriver nærmere i kapittel 2. Vi kan nevne at vi har anlagt en flermetodisk tilnærming, hvor vi kombinerer kvantitative og kvalitative metoder, og at vi har lagt vekt på å innhente erfaringer både fra fosterforeldre selv og fra fagfolk som er involvert i PRIDE på ulikt vis – og som vi omtaler som «prideaktører» i rapporten.

Hva som menes med termen fosterforeldre i denne sammenhengen kan være nyttig å avklare. Med utgangspunkt i barnevernlovens definisjon av fosterhjem (lov om barneverntjenester, § 4-22), er fosterforeldre personer som tar imot barn til oppfostring i sitt private hjem på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak eller omsorgsovertakelse, og som er godkjent som fosterhjem.

Også ansvarsforholdene i fosterhjemsarbeidet kan være nyttig å avklare i denne sammenhengen. I Norge er fosterhjemsarbeidet delt mellom to forvaltningsnivåer: førstelinjen representert ved de kommunale barneverntjenestene, heretter omtalt som *barneverntjenesten*, og andrelinjen representert ved den statlige Barne-, ungdoms og familieetaten, heretter omtalt som *Bufetat*. Det sentrale nivået i Bufetat, som er inndelt i fem regioner, er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, heretter omtalt som *Bufdir*. Bufdir følger opp Bufetats virksomhet i de ulike regionene. Når det gjelder opplæring og veiledning av fosterforeldre har Bufetats regionale nivå, ved fosterhjemstjenestene, ansvar for at fosterforeldre får nødvendig – generell – opplæring og veiledning både før og etter fosterhjems plassering. Programmet PRIDE er per i dag kjernen i dette arbeidet, og grunnopplæringen i PRIDE brukes som utgangspunkt for å anbefale fosterhjem til *Fosterhjemsbanken*.¹ Barneverntjenesten i kommunen har derimot ansvar for individuell oppfølging og veiledning av fosterhjemmene, samt for godkjenning av fosterhjem for det enkelte barn.

I denne evalueringen står den generelle opplæringen i fokus, dvs. den opplæringen som det statlige barnevernet står ansvarlig for. Nærmere bestemt handler rapporten om hvordan programmet PRIDE fungerer, sett fra ulike aktørers ståsted: fosterforeldre selv og de ulike prideaktørene. Rapporten vil også berøre relasjonen mellom denne generelle opplæringen og behovet for individuell og mer skreddersydd veiledning.

Programmet PRIDE er opprinnelig utviklet i USA, men ble tilpasset norske forhold da det ble tatt i bruk fra 1997. I flere studier refereres det til PRIDE som en «gullstandard» for opplæring av fosterforeldre (Dorsey et al. 2008), og som et internasjonalt anerkjent program (Berrick & Skivenes 2012).

Hensikten med evalueringen har vært å fremskaffe et best mulig kunnskapsgrunnlag for å vurdere om den norske varianten av PRIDE fungerer i tråd med målsettingene, dvs. i hvilken grad programmet evner å sile ut de som ikke egner seg for den krevende oppgaven det ofte er å være fosterforeldre, og i hvilken grad programmet bidrar til å styrke fosterforeldres motivasjon og evne til være fosterforeldre.

¹ Fosterhjemsbanken er et register som består av par og enkeltpersoner som er anbefalt som fosterforeldre. Godkjenning gjøres av den enkelte fosterhjemstjeneste i forbindelse med plassering av enkeltbarn.

I motsetning til den tidligere evalueringen av PRIDE som kun omfattet grunnopplæringen (Havik et al. 2007), omfatter denne evalueringen PRIDE som helhet, dvs. både grunnopplæringen, videreopplæringsdelen og kvalitets-sikringssystemet i PRIDE. Hva som ligger i de ulike delene kommer vi tilbake til. Vår evaluering omfatter også et nytt grunnopplæringskurs, PRIDE slekt og nettverk, som tilbys slekt- og nettverksfosterforeldre etter at de har fått fosterbarn. Et viktig tema i evalueringen er fosterforeldres opplevelse av nytten av dette kurset.

Bakgrunnen for at PRIDE evalueres er et sett av bekymringer – uttrykt i Bufdirs utlysningstekst for evalueringen. Et første sett av bekymringer dreier seg om *selve programmet*, om det treffer de som i dag rekrutteres som fosterforeldre og mangfoldet i utfordringer de står overfor. Herunder kommer også bekymringer for programmets timing (kommer det på riktig tidspunkt), omfang (er det for omfattende og for kostbart) og organisering (er oppdelingen i moduler fornuftig). Det stilles også spørsmål om graden av fleksibilitet i et standardisert program, samt om innholdet er for problemfokuseret og for lite løsningsorientert. Et annet sett av bekymringer knytter seg til *kvaliteten på gjennomføringen*, blant annet om måten programmet gjennomføres på sikrer den metodeintegritet man forbinder med standardiserte opplegg (Støre & Hansen 2012). Det spørres videre om utdanningen av prideledere og oppfølgingen av dem (kvalitetssikringssystemet) er bra nok, og om fordelingen av ansvar mellom de ulike organisatoriske nivåene (sentralt, regionalt og lokalt) er hensiktsmessig. Om det er behov for sterkere spesialisering av prideledere er også et spørsmål. Ut over dette uttrykker Bufdir bekymring for de fosterforeldre som *ikke* mottar tilbud om PRIDE, eller som av ulike grunner ikke deltar på PRIDE. Man vet ikke hva slags alternative tilbud de får – verken av forberedende eller oppfølgende art. Man vet heller ikke grunnen til at fosterforeldre ikke mottar tilbud om PRIDE, eller takker nei til tilbud om PRIDE. Disse settene av bekymringer har vært retningsgivende for utformingen av designet for evalueringen. I rapportens avslutningskapittel diskuterer vi om det er grunnlag for bekymringene, med utgangspunkt i de dataene vi har samlet inn og analysert.

Et annet sentralt utgangspunkt er målsettingene for PRIDE slik de er formulert av Bufdir, samt i dokumenter og kursmateriell, med et hovedfokus

på deltakernes utbytte av kursopplegget. Evalueringen vil gi grunnlag for å vurdere i hvilken grad målsettingene blir nådd, på et overordnet nivå, men også om det er samsvar mellom disse målsettingene og hva både fosterforeldre og nøkkelpersoner på opplærings- og kompetansesiden mener er viktige målsettinger når det kommer til opplæring og veiledning av fosterforeldre. Vår tilnærming er i så måte inspirert av den retningen innenfor evalueringsforskningen som omtales som *responsiv evaluering* (se for eksempel Stake 1980; 2003). Innenfor denne retningen er man opptatt av å identifisere fordeler tiltak og programmer har, men også faktorer som hemmer endring og utvikling. Man vil også arbeide med å få fram de ulike – og ofte motstridende – målsettingene og standardene ulike grupper argumenterer for. Evalueringen har med andre ord ikke tatt form av en tradisjonell effektevaluering.

I det følgende redegjør vi for utviklingen i bruken av fosterhjem som tiltak og for fosterforeldres opplæringsbehov med utgangspunkt i foreliggende litteratur. Vi beskriver deretter innholdet i PRIDE nærmere og redegjør i korte trekk for tilnærminger og hovedfunn i forskning om PRIDE og tilsvarende motivasjons- og opplæringsprogrammer. Avslutningsvis redegjør vi for problemstillingene som belyses i rapporten og for rapportens organisering.

1.2 Fosterhjem som tiltak

Både internasjonalt og i Norge er fosterhjem et tiltak i vekst (Berrick & Skivenes 2012). I Norge er økningen i bruken av fosterhjem knyttet til sterkere føringer fra myndighetene om at barn og unge som må plasseres utenfor hjemmet, fortrinnsvis skal plasseres i fosterhjem og ikke i institusjon (Sundt et al. 2011, Backe-Hansen et al. 2013). Fosterhjem regnes som det viktigste tiltaket når barneverntjenesten overtar omsorgen for et barn (Ianke & Thorød 2006). Bak dette ligger ifølge Befringutvalget

(...) et ønske om at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt skal få oppleve et familieliv med stabile og omsorgsfulle voksne rundt seg. Dette skal kunne gi utviklingsmuligheter gjennom positive personlige opplevelser, og erfaringer med andre mennesker som kan motvirke effekten av tidligere negative samspill, og dermed korrigere noen av de problemene som kan ha utviklet seg (NOU 2000: 12, s. 143–4).

I tråd med dette er omtrent tre av fire barn som er plassert utenfor hjemmet, plassert i fosterhjem (Prop. 106 L 2012–2013).

Bufdir oppgir at behovet for fosterhjem har økt med ti prosent hvert år de senere årene.² I løpet av 2011 var i alt 13 150 barn og unge i fosterhjem, hvilket representerer en økning på 20 prosent siden 2007.³ Økningen må blant annet ses i sammenheng med en ønsket reduksjon i bruken av barneverninstitusjoner. I snitt har det blitt plassert 675 nye fosterbarn hvert år de siste ti årene (Havik 2013c). I tillegg kommer barn som flyttes fra ett fosterhjem til et annet. Et resultat er at ventetiden på fosterhjem også har økt (Prop 106 L 2012–2013). Denne situasjonen tilsier behov for en jevn tilgang av nye, kvalifiserte fosterforeldre og stiller store krav til både det statlige og det kommunale barnevernet når det gjelder å rekruttere, lære opp og beholde gode nok fosterforeldre.

Betegnelsen «fosterhjem» dekker ulike måter å arrangere fosterforeldreskap på – fra der hvor noen i barnets familie eller nettverk påtar seg omsorgen, såkalte slekt- og nettverksfosterhjem, til de mer «profesjonelle» fosterhjemmene som har likhetstrekk med institusjoner i innhold og form (jf. NOU 2000: 12; St.meld nr. 40 2001–2002). Fra 2004 er barneverntjenesten pålagt å vurdere om slektplassering er mulig før man finner andre løsninger (jf. Forskrift om fosterhjem 2003). I løpet av 2011 bodde i overkant av 2 700 barn og unge i fosterhjem i egen familie, noe som utgjør 21 prosent av samtlige barn og unge plassert i fosterhjem (beredskapshjem holdt utenfor) (Prop. 106 L 2012–2013). Fra statlig hold er det påpekt at denne gruppen fosterhjem skal få samme oppfølging og veiledning som andre fosterhjem (Prop. 106 L 2012–2013, kapittel 9). Hvordan PRIDE fungerer for denne gruppen er i denne sammenhengen særlig viktig å undersøke.

Statistisk sentralbyrå (SSB) opererer med fire ulike kategorier av fosterhjem: Fosterhjem i og utenfor egen slekt, og fosterhjem med og uten forsterkningstiltak. Forsterkningstiltak gis både til fosterhjem i og utenfor egen slekt, etter spesielle avtaler. Tiltakene skal være tilpasset fosterbarn og fosterforeldres behov, og omfatter blant annet frikjøp fra jobb, økt økonomisk kompensasjon,

² www.bufetat.no/om/statistikk/barnevern/

³ www.ssb.no

økt utgiftsdekning, friplass i barnehage og skolefritidsordning, støtte- og avlastningsordninger samt særskilt veiledning (Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem 2006, Retningslinjer for fosterhjem 2004). Forsterkningstiltak kan settes inn i kortere perioder eller for hele perioden fosterbarnet bor i fosterhjemmet.⁴

Fosterhjem utenfor egen slekt eller nettverk og uten forsterkningstiltak, omtales gjerne som «ordinære» eller «nøytrale» fosterhjem (se f.eks. Prop. 106 L 2012–2013, Sundt et al. 2011). I denne rapporten skiller vi kun mellom to typer fosterhjem, *vanlige fosterhjem*, dvs. fosterhjem der fosterforeldrene ikke kjente barnet fra før og *slekt- og nettverksfosterhjem*. Som vi vil vise senere i rapporten, er innslaget av forsterkningstiltak høy i begge grupper.

I tillegg til de nevnte kategoriene av fosterhjem, finnes flere typer statlige fosterhjem, dvs. fosterhjem som har staten, ved den regionale statlige barnevernmyndigheten og ikke den kommunale barneverntjenesten, som oppdragsgiver. Disse omfatter *beredskapshjem*, som er familier med særlig kompetanse til å ta imot barn og unge i akutsituasjoner, statlige *familiehjem*, som er familier som er spesielt rekruttert og opplært for å ta imot barn og unge med sammensatte problemer som alternativ til institusjonsplassering, *verts-, trenings- og hybelfamilier*, som er familier som leier ut en leilighet eller hybel i egen bolig til en ungdom, og som skal bistå ungdommen med praktiske råd og psykososial støtte, og *behandlingsfosterhjem/MTFC*⁵, som er en fosterhjemsbasert behandlingsmetode for unge i alderen 12–17 med alvorlige atferdsproblemer, etablert som et alternativ til institusjonsplassering. En siste kategori fosterhjem er *private fosterhjem /familiehjem*. Dette er familier som er rekruttert gjennom private barneverntiltak og som får oppfølging fra det private tiltaket de har inngått avtale med i tillegg til den kommunale barneverntjenesten.

Av de ulike typene fosterhjem, er det kategorien fosterhjem utenfor egen slekt med forsterkningstiltak som har hatt sterkest økning, og som nå er den største.⁶ Dette er en indikator på økt problembelastning blant barn og unge som fosterhjemsplaseres (jf. NOU 2012:5, s. 99; Støre & Hansen 2012), og

⁴ For en nærmere beskrivelse av forsterkningstiltak, se Fosterhjemshåndboka (Sundt et al. 2011).

⁵ MTFC står for Multidimensional Treatment Foster Care.

⁶ www.ssb.no

på en økende profesjonalisering av fosterhjemsomsorgen (Backe-Hansen 2009a; Backe-Hansen et al. 2013; Gundersen et al. 2011). Over tid ser vi følgelig også et økt behov for samarbeidsmodeller der fosterforeldre behandles som reelle samarbeidspartnere samtidig som de er oppdragstakere. Myndighetenes vektlegging av slektsplassering kan samtidig tolkes som en motsatt trend, nemlig som et uttrykk for et normaliserende syn på fosterhjemsomsorgen (Havik & Backe-Hansen 1998).

Utviklingen mot økt problembelastning hos fosterbarn stiller uansett ekstra krav til fosterforeldre – og til kvaliteten på opplæringen og veiledningen fosterforeldre får. Det er derfor all grunn til å se nærmere på om både innholdet i og organiseringen av den opplæringen og veiledningen myndighetene tilbyr fosterforeldre, godt nok matcher dagens økte behov for fosterhjem med særlige kvalifikasjoner, som skal mestre omsorgen for til dels svært krevende barn og unge over tid. Det må være en målsetting at de tilbudene fosterforeldre får, bidrar til å forebygge senere og utilsiktede flyttinger fra fosterhjem (jf. Prop. 106 L 2012–2013), noe vi igjen vet har nær sammenheng med problembelastningen blant fosterbarn (Backe-Hansen 2009b).

1.3 Nærmere om PRIDE

Programmet PRIDE er grunnstammen i opplæringen og veiledningen av fosterforeldre i Norge. I retningslinjene for kommunenes arbeid med fosterhjem påpekes det at:

Fosterforeldre bør ha gjennomgått opplæring før de tar imot fosterbarn. Dette ivaretas på en god måte gjennom PRIDE-opplæringen som tilbys fosterforeldre i forbindelse med generell rekruttering og rekrutteringskampanjer (Retningslinjer for fosterhjem, Q-1072B: 15).

Det står også at lokale barneverntjenester skal henvise potensielle fosterforeldre til slik opplæring.

Programmet PRIDE ble opprinnelig utviklet i USA, og brukes i dag i mer enn 30 delstater samt i et tjuetalls land utenom USA.⁷ Rettighetene til å bruke PRIDE i Norge ble kjøpt i 1997, og programmet ble da oversatt og

⁷ Programmet er utviklet og eies av Child Welfare League of America (www.cwla.org).

tilpasset norske forhold. Programmet er todelt, og består av en grunnopplæringsdel for potensielle fosterforeldre og en videreopplæringsdel for etablerte fosterforeldre. I tillegg har Bufdir etablert et system for opplæring og veiledning av kursledere, som betegnes som *prideledere*, samt for kvalitetssikring av ulik art, omtalt i det følgende som kvalitetssikringssystemet.

I Norge tilbyr samtlige fosterhjemtjenester PRIDE grunnopplæring til par og enkeltpersoner som vurderer å bli fosterforeldre, og 90 prosent av fosterhjemmene i Fosterhjemsbanken er rekruttert gjennom PRIDE (Støre & Hansen 2012: 11). Det finnes også et eget kurs beregnet på slekts- og nettverksfosterhjem som tilbys etter at barnet er plassert. Dette kurset ble tatt i bruk fra 2008/2009, og har et mindre omfang enn den ordinære grunnopplæringen.

Ut fra Bufdirs beregninger ble det gjennomført 37 grunnopplæringskurs og mellom sju og elleve slekt- og nettverkskurs i 2012.⁸

Grunnopplæringen er organisert som en pakke på ti moduler, som bygger på og understøtter hverandre, og beskrives ofte som omfattende. Hver av modulene er beregnet til tre timer, til sammen 30 timer. Hver av modulene konsentrerer seg om ett hovedtema og tanken er at modulene til sammen dekker fosterforeldres kunnskapsbehov forut for plassering.⁹ Kursene går ofte over tre–fire måneder.

Målsettingen med grunnopplæringen er sammensatt. Gjennom PRIDE skal fosterforeldre *for det første* tilegne seg kunnskap og ferdigheter de må ha for å kunne forstå og ivareta fosterbarns behov og hjelpe dem med å håndtere sine utfordringer, samt kunne gå inn som fullverdige medlemmer i teamet rundt barnet. *For det andre* skal PRIDE bidra til å gi deltakerne selv, og det

⁸ Beregningene er gjort med utgangspunkt i antall fosterforeldre som har deltatt på kurs. For de ordinære grunnopplæringskursene regner Bufdir at det er 15 deltakere per kurs i gjennomsnitt, for slekt- og nettverkskursene mellom 10 og 15 deltakere per kurs i gjennomsnitt.

⁹ Modulene/samlingene har følgende titler: 1: Introduksjon til PRIDE, 2: Å arbeide i gruppe, 3: Å møte barns behov for trygghet, 4: Å håndtere tap, 5: Å hjelpe barn til å holde kontakt med egen familie, 6: Å gi god omsorg, 7: Å gi barn mulighet til å knytte varige bånd, 8: Å leve med forandringer i hverdagslivet, 9: Å ta en velbegrunnet avgjørelse og 10: Kursavslutning og oppsummering. I tillegg er en ny modul/samling om å leve med fostersøsken under utvikling.

offentlige, et best mulig grunnlag for å avgjøre om deltakerne kan gi et fosterbarn god omsorg, og om de kan og vil arbeide i team sammen med de etater og personer som har ansvar for å støtte fosterbarnet. Slik sett er PRIDE grunnopplæring både et opplæringsprogram og en metode for å vurdere par og enkeltpersoners forutsetninger for å kunne bli fosterforeldre (Haus 2003). Denne sammensatte målsettingen, hvor man integrerer utdanning og utredning, er blitt kritisert, og er noe av bakgrunnen for at man i Sverige ikke har ønsket å systematisere bruken av programmet (Støre & Hansen 2012: 19).¹⁰

Grunnopplæringen er utformet som en prosess som skal gå over tid og hvor man skal ta i bruk ulike arbeidsformer, og omfatter en veksling mellom forelesninger, selvstudium, gruppeoppgaver og øvelser. Opplæringen skal også kombineres med hjemmebesøk hvor viktige temaer fra kurset drøftes. Dette gjøres med utgangspunkt i en «Livsbok» hvor deltakerne svarer på en rekke spørsmål om egen oppvekst og livet per i dag.

Et viktig moment i grunnopplæringen er vektleggingen av teamarbeid, som kommer til syne i måten opplæringen ledes. Den ene av de to pridelederne skal være en erfaren fosterforelder, mens den andre er en fosterhjemskonsulent ansatt i det statlige barnevernet. Disse to skal være likeverdige. Havik et al. (2007) påpeker imidlertid at det er uklart om de to lederne skal dele ansvaret for alle sentrale oppgaver som inngår i grunnopplæringen, eller om likeverdig-heten handler om å utfylle hverandre. Vi kommer tilbake til dette spørsmålet i kapittel 7 som omhandler pridelederfunksjonen.

PRIDE revideres og oppdateres jevnlig, og grunnopplæringen ble sist evaluert i 2007 (Havik et al. 2007). Hovedkonklusjonen var at deltakerne var fornøyde med programmets organisering, ledelse og arbeidsmåter. Også pridelederne var tilfredse med programmet, selv om de pekte på forhold de mente kunne forbedres. For eksempel mente en nokså høy andel av lederne at kurset hadde for lite tid til gruppearbeid og at innledningene/forelesningene ikke var så viktige. Det evalueringen ikke svarte på var om programmet har betydning for hvordan fosterforeldrene møter og håndterer sine oppgaver etter at de har mottatt et barn (Havik et al. 2007). Ettersom foreliggende evaluering også

¹⁰ Støre og Hansen (2012) nevner også at kritikken i Sverige har handlet om at programmet ikke er forskningsbasert.

omfatter fosterforeldres erfaringer med videreopplæringskursene, vil vi kunne gå lengre i å svare på hvordan PRIDE møter fosterforeldres behov også etter at de har mottatt et barn.

Videreopplæringsdelen har en annen oppbygning enn grunnopplæringen. Den er organisert i selvstendige moduler, som retter seg mot utfordringer som kan være mer aktuelle for noen fosterfamilier enn for andre. I den perioden vi har evaluert PRIDE har videreopplæringsdelen bestått av følgende seks kurs:

- Kurs 1: Å støtte barns utvikling
- Kurs 2: Å støtte relasjonene mellom barn og deres familier
- Kurs 3: Å ivareta barns utvikling – kommunikasjon
- Kurs 4: Hvordan rusmidler påvirker barna og familiene
- Kurs 5: Å være fosterhjem for barn og unge med annen etnisk bakgrunn enn norsk
- Kurs 6: Hvordan forstå og hjelpe barn utsatt for seksuelle overgrep

Kursene 1–4 er kjøpt fra USA og bearbeidet for norske forhold. Kurs 2 og 4 ble tatt i bruk fra 2005, og kurs 1 og 3 fra 2008. Kurs 5 og 6 er egenutviklede kurs. Kurs 5 er utviklet av Bufdir mens kurs 6 er utviklet av et eksternt kunnskapsmiljø. Et eksternt kunnskapsmiljø ble også benyttet ved bearbeidingen av kurs 1 og 3. Bufdir opplyser at det foreligger planer om å revidere kurs 2 og 4, dvs. de eldste kursene i videreopplæringsprogrammet. Et sjuende kurs, om det å være fosterforeldre for ungdom, inngår i kurspakken fra høsten 2013.

Nye og reviderte kurs blir formidlet til fosterhjemstjenestene i årlige nasjonale samlinger som Bufdir arrangerer. Disse samlingene følges noen steder opp med regionale samlinger hvor det samme materialet presenteres. Endringer formidles på de nasjonale fosterhjemskonferansene som gjennomføres annethvert år. På disse konferansene deltar også prideledere og andre utenfor «pride-nettverket».

For hvert av videreopplæringskursene er det utviklet en håndbok for prideledere og en kursbok for deltakerne. Kursene er bygd opp på samme måte som grunnopplæringen, med en veksling mellom forelesninger, gruppearbeid

og fellessamtaler, men innebærer ikke utfylling av livsbøker eller hjemmebesøk. Kursene har noe ulik varighet. For eksempel består kurset om seksuelle overgrep av fire samlinger á tre timer, til sammen tolv timer, mens kurset om fosterhjem for barn med annen etnisk bakgrunn enn norsk består av tre samlinger á tre timer, til sammen ni timer.

Buudir har etablert et eget kvalitetssikringssystem for PRIDE. Et sentralt ledd er de såkalte senior-pridelederne, som er erfarne prideledere som har som oppgave å kurse nye prideledere samt delta i den videre utviklingen av PRIDE. I tillegg er det etablert et eget «kvalitetsforum» som møtes jevnlig for å diskutere og ta beslutninger om innholdet i og opplegget rundt PRIDE. Vi kommer tilbake til detaljene i dette systemet i kapittel 8.

1.4 Forskning om PRIDE og andre opplæringsprogrammer

Forskningen om PRIDE er i all hovedsak fra USA. Noe man kan ha i mente når man leser om denne forskningen, er at den versjonen som brukes i USA ifølge Buudir skiller seg fra den norske på noen områder. Blant annet er den rettet mot en litt annen målgruppe ved at den også inkluderer adopsjon. Den norske versjonen er ifølge Buudir også mer tro mot de grunnleggende prinsippene og temaene i PRIDE, mens det er stor variasjon i hvordan PRIDE praktiseres i USA, og i mange tilfeller et større gap mellom den opprinnelige modellen og praksis.

Et gjennomgående funn i forskning om opplæring av fosterforeldre, er at fosterforeldre selv opplever at de har stort utbytte av den opplæringen og veiledningen de mottar – selv om innholdet kan variere betydelig (Dorsey et al. 2008; Ianke & Thorød 2006; Pacifici et al. 2005). Basert på en gjennomgang av effektene av opplæringsprogrammer for fosterforeldre, konkluderte imidlertid Dorsey og medforfattere (2008) med at det kun er få studier som har undersøkt andre effekter enn fosterforeldres egenopplevde nytte av ulike programmer. De mest brukte opplæringsprogrammene for fosterforeldre, PRIDE inkludert, har slik Dorsey og medforfattere vurderer det praktisk talt ingen empirisk støtte. Av de to studiene som per 2008 hadde evaluert effekten av PRIDE, handlet den ene (Herczog et al. 2001) om programmets overførbarhet til andre kontekster, mens den andre (Christenson & McMurtry 2007), som hadde et pre-post design, konkluderte med at kompetansen til

fosterforeldre var høyere etter opplæringen enn før på de fleste kompetanseområdene i programmet. Dorsey og medforfattere (2008) påpeker imidlertid at sistnevnte studie hadde flere svakheter, blant annet at den ikke inkluderte en kontrollgruppe og at verken fosterforeldrenes eller fosterbarnas atferd ble studert.

Dorsey og medforfattere (2008) viser til at PRIDE, i likhet med MAPP/GPS¹¹, er bygd opp som både et forberedelsesprogram for fosterforeldre og et verktøy for seleksjon av fosterforeldre. Mye av innholdet i disse programmene er derfor rettet mot å hjelpe familier i vurderingen av om de vil bli fosterforeldre, mens det er mindre fokus på konkrete ferdigheter (Puddy & Jackson 2003). Dorsey og medforfattere (2008) viser til at denne innretningen er kritisert:

Both have been criticized for their (...) relatively brief attention to issues involved in effectively meeting the needs of troubled youth (particularly their scant focus on managing difficult behaviours).

Dette er imidlertid hovedfokuset i den opplæringen og veiledningen såkalte behandlingsfosterhjem får, på engelsk treatment foster care (TFC). Dette er opplæring som typisk gis etter at barnet/ungdommen er plassert og som involverer ulike former for opplæring, veiledning og støtte (se MacDonald & Turner 2007). Et eksempel er programmet KEEP – Keep Foster Parents Trained and Supported (Price et al. 2008; 2009). Også andre forskere har argumentert for at fosterforeldre som ikke trenes i spesifikke ferdigheter for å håndtere barn med vansker av ulikt slag, er dårlig forberedt på å møte de reelle utfordringene fosterbarn har (Puddy & Jackson 2003: 1006).

Dorsey og medforfattere (2008) argumenterer på denne bakgrunnen for et todelt ("two-pronged") system for opplæring av fosterforeldre. PRIDE og lignende programmer er nødvendige for å forberede fosterforeldre på den jobben de står overfor og for å selektere familier som er egnet som fosterfamilier. Fordi PRIDE og lignende programmer ikke innebærer innlæring av ferdigheter fosterforeldre trenger for å håndtere barn med utfordrende vansker, bør PRIDE og lignende programmer *suppleres med* mer spesifikke og

¹¹ Model Approach for Partnerships in Parenting, Group Preparation and Selection of Foster and/or Adoptive Families.

atferdsrettede programmer som også inkluderer muligheten til å praktisere ferdigheter – av den typen som ofte gis til behandlingsfosterhjem. Slik disse forfatterne ser det, er denne typen støttetiltak nødvendige for å unngå negative kjedeeffekter:

Recent literature paints a consistent picture that youth in foster care enter such settings with high levels of behavior problems and a wide range of difficulties related to their histories of maltreatment, multiple placements and caregivers, and other disabilities. (...) Effectively 'parenting' such children is clearly challenging. When foster parents cannot care for their children effectively, they end up moving from foster home to foster home (and eventually to more restrictive settings), with their behavior worsening, making it less likely that the next foster parent will be effective in being able to maintain them in the home, particularly without the needed training to do so (Dorsey et al., 2008: 1413).

Dorsey og medforfattere (2008) framhever behovet for å vurdere vektingen av de to delene i et todelt system for opplæring og påpeker at PRIDE og lignende programmer er omfattende, og kanskje for omfattende når man sammenligner med hva slags oppfølging fosterforeldre får i etterkant av plassering. I rapportens avslutningskapittel, kapittel 9, kommer vi tilbake til denne diskusjonen.

1.5 Problemstilling

Denne evalueringen handler både om programmet PRIDE og om det systemet som forvalter programmet. Begge deler har vært i endring mens evalueringen har pågått. For eksempel har nye moduler i både grunnopplæringen og videreopplæringen vært under utvikling, og delvis blitt tatt i bruk, og kvalitets-sikringssystemet er blitt endret, det gjelder blant annet organiseringen av opplæringen av prideledere. Gjennom både intervjuer og annen informasjonsinnhenting har vi også fått vite om utviklingsarbeid knytta til PRIDE, for eksempel at Bufetat Midt-Norge skal prøve ut en modell med en kortere grunnopplæring. Det kan være nyttig å ha dette i mente i vurderingen av resultatene fra rapporten.

Som allerede nevnt, er den overordnede problemstillingen i rapporten hvordan PRIDE fungerer som et system av mestringsfremmende tiltak – alene

og i kombinasjon med andre former for støtte og intervensjon fra myndighetenes side.

I de empiriske kapitlene (kapittel 3–8), belyser vi ulike temaer som er relevante for den overordnede problemstillingen, som vi diskuterer spesifikt i rapportens avslutningskapittel (kapittel 9).

Kapittel 3 handler om grunnopplæringen i PRIDE. Tema her er hvordan de ulike prideaktørene forstår målgruppen og målsettingene for PRIDE grunnopplæring og hvordan de vurderer dagens omfang, innhold og arbeidsform. Hensikten med kapitlet er å få fram perspektivene til de som er involvert i arbeidet med PRIDE.

Kapittel 4 handler også om grunnopplæringen, men fokus rettes her mot fosterforeldres synspunkter og erfaringer. Vi ser spesielt på deltakelse i PRIDE grunnopplæring og PRIDE slekt- og nettverkskurs, hvordan kursene vurderes og om vurderingene er knyttet til bestemte faktorer. Vi ser også på hva fosterforeldre trekker fram som det beste med kursene, og hva de mener bør endres. Hensikten med kapitlet er å få fram perspektivene til fosterforeldre som har blitt «pridet», dvs. de som har direkte erfaring med PRIDE.

Kapittel 5 handler om det å bli og å være fosterforeldre mer generelt og hvorvidt opplevelsen av å være forberedt og å mestre rollen som fosterforeldre er relatert til det å ha deltatt på ulike forberedelseskurs. Hensikten med kapitlet er å plassere PRIDE i en større sammenheng og å få fram fosterforeldres perspektiver på hva som er viktig for deres mestring når fosterbarnet kommer og senere i fosterforeldreskapet.

Kapittel 6 handler om videreopplæringsdelen i PRIDE. Vi har undersøkt hvilke videreopplæringsmoduler som tilbys og i hvilket omfang i de ulike regionene. I tillegg vil vi beskrive erfaringene til både prideaktørene og fosterforeldre med videreopplæringsdelen. Hensikten med kapitlet er å belyse hvordan videreopplæringsdelen svarer på det behovet for oppfølging fosterforeldre formidler at de har, etter plassering.

Kapittel 7 handler om pridelederfunksjonen. Vi fokuserer på hvordan prideledere blir rekruttert, pridelederkurset, erfaringer med og synspunkter på fosterforeldre som prideledere og pridelederes rammebetingelser. Hensikten med kapitlet er å belyse hvordan prideledere istandsettes til å fylle den komplekse rollen de har på en god måte.

Kapittel 8 handler om det systemet for kvalitetssikring som Bufdir har etablert for PRIDE. Temaene vi tar opp er organisering og ansvarsforhold, samt regional og lokal variasjon knytta til kvalitetssikring. Hensikten med kapitlet er å belyse hvordan systemet fungerer per i dag, og hvor det kan være behov for ekstra innsats for å nå målsettingene om god og lik kvalitet i opplæringen og oppfølgingen av fosterforeldre.

I kapittel 9 adresserer vi den overordnede problemstillingen i rapporten – basert på de empiriske analysene vi har presentert underveis: Hvordan fungerer PRIDE grunnopplæring, PRIDE videreopplæring og kvalitetssikringssystemet i PRIDE – i seg selv – og hvordan fungerer PRIDE som en del av en mer omfattende kjede av mestringsfremmende tiltak? Vi adresserer også de settene av bekymringer som lå til grunn for at evalueringen ble igangsatt, og presenterer våre anbefalinger til myndighetene med utgangspunkt i følgende spørsmål: Bør PRIDE fortsatt være grunnstammen i myndighetenes tilbud om opplæring og veiledning av fosterforeldre, og hvis ja, er det behov for å gjøre endringer i de ulike delene av programmet og/eller i kvalitetssikringssystemet for programmet?

2 Metode og materiale

2.1 Innledning

Evalueringen er basert på data fra både fosterforeldre, prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum, dvs. at vi har anlagt en flerinformant-tilnærming. Datamaterialet er videre innhentet gjennom ulike metoder, en tilnærming som gjerne omtales som flermetodisk. Fordi vi har innhentet data fra ulike aktører og brukt ulike metoder, har vi fått et bredt grunnlag for å belyse problemstillingen vi redegjorde for i kapittel 1. I dette kapitlet redegjør vi nærmere for de framgangsmåtene vi har brukt for å innhente data fra de ulike aktørene.

2.2 Intervju med slektsfosterforeldre

I en tidlig fase av prosjektet gjennomførte vi intervjuer med fem slekts- og nettverksfosterforeldre. Hensikten var å få innsikt i særlige forhold som knytter seg til det å være fosterforeldre for et barn man har en relasjon til før plasseringen, og som ofte også innebærer en relasjon til en eller begge av barnets biologiske foreldre. Dette materialet inngår som et viktig bakgrunnsmateriale for prosjektet som helhet og for fortolkninger av de ulike datakildene vi har analysert.

2.3 Deltakelse på PRIDE grunnopplæring

Som ledd i prosjektet var en av forskerne deltaker på et grunnopplæringskurs. Deltakelsen omfattet åtte av de ti modulene samt to hjemmebesøk hos en av familiene som deltok i kurset. Forskeren var med på alle øvelser og oppgaver deltakerne gjennomførte i de aktuelle samlingene. Hensikten med å delta på denne måten var å få en utdypende forståelse av hvordan grunnopplæringen er lagt opp og hvordan kursinnholdet formidles til deltakerne. Deltakelsen på kurset har gitt viktig innsikt til fortolkningen av intervjumaterialet evalueringen bygger på. I kapittel 4, om grunnopplæringen sett fra perspektivet til de ulike prideaktørene, gir vi et par eksempler fra dette kurset.

2.4 Fokusgruppeintervjuer med nøkkelinformanter

Fokusgruppeintervjuer med nøkkelinformanter utgjør et viktig empirisk grunnlag i rapporten. Vi har gjennomført et fokusgruppeintervju med deltakerne i kvalitetsforum, unntatt de som var involvert i prosjektet på oppdragsgiversiden (to personer). Intervjuet ble gjennomført i forbindelse med kvalitetsforums samling i regi av Bufdir i februar 2013, og fire personer deltok. Intervjuet varte i nærmere to timer og tok form av en løst strukturert samtale omkring målsettinger med og gjennomføringen av PRIDE og kvalitets-sikringssystemet rundt PRIDE.

Vi har også gjennomført et fokusgruppeintervju med de av senior-kurslederne som deltok på en felles samling i regi av Bufdir i februar 2013. Til sammen deltok fem personer. Intervjuet varte i nærmere to timer og var lagt opp på samme måte som intervjuet med deltakerne i kvalitetsforum.

Vi har i tillegg gjennomført tre fokusgruppeintervjuer med prideledere i én fosterhjemstjeneste. I det første intervjuet deltok to prideledere, begge fosterhjemskonsulenter. Dette intervjuet tok form av en innledende samtale for å etablere samarbeidet med fosterhjemstjenesten, men dreide seg også om prideledernes erfaringer med og synspunkter på PRIDE. I det andre intervjuet deltok tre prideledere, to fosterhjemskonsulenter og en fosterforelder, i det tredje deltok to, en fosterforelder og en fosterhjemskonsulent. De siste to intervjuene fokuserte på prideledernes erfaringer med og synspunkter på PRIDE, og på utfordringer knyttet til arbeidet med PRIDE og med opplæring og veiledning av fosterforeldre mer generelt.

I alt har vi intervjuet 16 personer: sju prideledere, fire deltakere i kvalitetsforum og fem senior-prideledere. Bortsett fra det første intervjuet med prideledere ble alle intervjuene tatt opp elektronisk og transkribert i etterkant.

2.5 Elektronisk spørreskjemaundersøkelse

Som ledd i prosjektet har vi gjennomført en elektronisk spørreskjemaundersøkelse blant fosterforeldre. For å rekruttere fosterforeldre til undersøkelsen samarbeidet vi med Norsk Fosterhjemsforening. På våre vegne sendte Fosterhjemsforeningen ut en e-post til alle medlemmer med e-postadresse, med lenke til spørreskjemaundersøkelsen. I følge Fosterhjemsforeningen dreier det seg om i alt 2450 personer. Fosterhjemsforeningen har i alt 3233 registrerte

medlemmer.¹² Dvs. at medlemmer med registrert e-post utgjør ca. 76 prosent av medlemmene.

Fosterhjemsforeningen sendte ut tre purringer på e-post, henholdsvis én, to og tre uker etter første henvendelse. Undersøkelsen ble i forkant annonsert i bladet Fosterhjemskontakt, som distribueres til medlemmene. Her ble medlemmene oppfordret til å delta, og medlemmer som ikke hadde registrert en e-postadresse hos foreningen ble oppfordret om å gjøre det. Det ble også lagt ut informasjon om undersøkelsen på Fosterhjemsforeningens nettside.

I alt 1078 personer besvarte undersøkelsen. Dette gir en svarrate på 44 prosent. I realiteten er svarprosenten høyere, fordi mange er registrert hos Fosterhjemsforeningen med en emailadresse som ikke er oppdatert. Vi vet ikke hvor mange av bruttoutvalget som ikke mottok invitasjon fordi emailadressen ikke lenger var aktiv eller i bruk. Samtidig er det klart at utvalget i utgangspunktet er selektert. Vi har ikke nådd et tilfeldig utvalg av fosterforeldre ved at vi har gått gjennom en medlemsorganisasjon, ikke alle medlemmene var registrert med e-postadresse og en del som har fått henvendelsen har latt være å svare. Det store antallet deltakere borger likevel for at vi vil fange opp mye av den variasjonen i erfaringer og synspunkter som finnes blant fosterforeldre. I tolkningen av resultatene bør en likevel ha i mente at utvalget er selektert.

Spørreskjemaet kartla bakgrunnsopplysninger om personen selv og fosterbarna, og sider ved rollen som fosterforelder. Deretter fulgte spørsmål om deltakelse i, og vurderinger av, PRIDE grunnopplæring og PRIDE slekts- og nettverkskurs. For å kunne sammenligne direkte med tidligere tall, var mange av PRIDE-spørsmålene hentet fra spørreskjemaet som ble anvendt i evalueringen av PRIDE grunnopplæring i 2005 (Havik et al. 2007).

Blant medlemmene i Fosterhjemsforeningen er det fosterforeldre som er eller har vært kursledere i PRIDE. Vi utarbeidet en egen spørsmålsmodul til disse. 58 personer (5,4 %) har gått på PRIDE-lederkurs, mens 35 personer (3,2 %) har holdt minst ett PRIDE-kurs (grunnopplæringskurs, slekt- eller nettverkskurs, eller oppfølgingskurs). Dette materialet er et supplement til fokusgruppeintervjuene med prideledere som vi omtalte tidligere.

¹² Oppgitt i Årsmelding for Norsk Fosterhjemsforening, 2012.

VARIABLER OG STATISTISK ANALYSE

Vi redegjør først for sentrale variabler vi bruker i analysene. De fleste bakgrunnsvariabler om fosterforeldrene og fosterbarn er målt i kategorier som enkelt kan leses av tabell 1 til 4. Andre variabler trenger mer utfyllende forklaring. *Inntekt* er familiens samlede inntekt før skatt og inkludert godtgjørelse. For å se på geografisk variasjon har vi laget en *region*-variabel, som følger grensene for regionene i Bufdir (Nord, Midt, Vest, Sør, Øst). Oslo er en egen region. Vi delte inn i regioner etter opplysninger om hvilken fosterhjemtjeneste respondenten tilhører/ har hatt kontakt med. Svarene fordelte seg på i alt 26 fosterhjemtjenester. *En* fosterhjemtjeneste hadde kun to respondenter; for øvrig varierte antall respondenter fra hver tjeneste mellom 14 og 81 personer.

Vi har konstruert en variabel som måler fosterbarnets *problemomfang* nå. Variabelen er en gjennomsnittskåre av fire spørsmål om grad av problemer per i dag når det gjelder fysisk helse, atferdsvansker, følelsesmessige vansker og lærevansker, målt fra 1 (ikke i det hele tatt) til 5 (i svært stor grad).

Vi har konstruert tre indekser for opplevd nytteverdi av kursene. Spørreskjemaet har i alt 23 spørsmål om opplevd nytteverdi av ulike aspekter ved PRIDE grunnopplæring. Alle spørsmålene har svaralternativer fra 1 (ikke i det hele tatt) til 5 (i svært stor grad). Disse spørsmålene fordeler seg på vurdert nytte av (i) ni elementer i kurset, (ii) åtte temaer i kurset og (iii) nytten av kurset generelt for seks ulike sider ved det å være fosterforelder (spørsmålene kan leses av figur 4 til 6). Vi bruker gjennomsnittskårene på disse tre klynger av spørsmål som indekser på *vurdert nytte av elementene*, *vurdert nytte av temaene* og *vurdert nytte av PRIDE grunnopplæring for fosterforeldreskapet*. Vi har også laget tilsvarende tre indekser for PRIDE slekt- og nettverkskurset. Slegt- og nettverksdeltakerne ble bedt om å vurdere nytten av sju elementer og sju temaer i kurset, og nytten av kurset for fem sider ved fosterforeldreskapet (se figur 9 til 11).

Når det gjelder statistisk bearbeidelse av svarene, har vi benyttet statistikkprogrammet SPSS for Windows. Svarene er i hovedsak analysert med frekvensfordelinger og gjennomsnitt, samt noe bruk av korrelasjoner og multivariate analyser (lineære og logistiske regresjoner, Generell Lineær Modell (GLM)).

ÅPNE SPØRSMÅL / KVALITATIVE UTDYPINGER

I spørreundersøkelsen fikk deltakerne mulighet til å utdype sine svar flere steder. De åpne spørsmålene brukes for å nyansere og utdype de kvantitative svarene og analysene. Det må understrekes at de åpne spørsmålene ikke kan brukes til å si noe om andeler av fosterforeldre med ulike synspunkter og erfaringer. Det vi kan få fram er bredden i synspunkter og erfaringer. De åpne svarene gir slik et innblikk i hva som skjuler seg bak tallene i de kvantitative analysene.

DESKRIPTIV STATISTIKK: BESKRIVELSE AV UTVALGET

I tabell 1 under, viser vi hvordan utvalget fordeler seg på sentrale bakgrunnsvariabler.

Fire av fem respondenter er kvinner¹³. Nesten sju av ti respondenter er i alderen 30–59 år. Noen flere fosterfedre (43 %) enn fostermødre (27 %) er over 50 år (ikke vist). Fordelingen på aldersgrupper stemmer godt overens med den Havik et al. (2007) fant i en tidligere evaluering av PRIDE grunnopplæring. Videre ser vi at ni av ti fosterforeldre er gift eller samboende.

Tabell 1. Deskriptiv statistikk. Prosent (N=1078).

Kjønn	
Mann	20,0
Kvinne	80,0
Alder	
20–29	1,7
30–39	20,0
40–49	48,2
50–59	25,2
60–	4,9
Sivilstand	
Gift/samboende	90,4
Enslig	9,6
Region	
Nord	15,0
Midt	22,8
Vest	16,2
Sør	22,2
Øst	16,2
Oslo	7,7

¹³ Kjønnsubalansen forsterkes av at flere menn (26 %) enn kvinner (18 %) har fylt ut skjemaet i samarbeid med den andre fosterforelderen.

Antall egne barn	
0	17,8
1	16,1
2	28,3
3	24,7
4+	13,2
Har egne hjemmeboende barn	55,2
Utdanning	
Grunnskole	5,9
Videregående allmennfag	9,4
Videregående yrkesfag	27,8
1–3 høyskole/universitet	26,4
4+ høyskole/universitet	30,5
Samlet husholdsinntekt i 2012	
Under 400,000	4,1
4–600,000	18,6
6–800,000	30,9
800,000–1.000,000	30,5
Over 1.000,000	15,9
Yrkesstatus	
Jobber fulltid	36,4
Jobber deltid	19,5
Frikjøpt på heltid	27,3
Frikjøpt deltid	16,5
Studerer	3,2
Pensjonist	1,0
Uføretrygdet	6,2
Hjemmearbeidende	4,7
Arbeidsledig	0,8
Annet	3,5
Totalt	119,1
Tidligere arbeidserfaring	
Har jobbet i helse/sosial	46,0
Har jobbet med barn/unge	65,3
Kommunestørrelse	
<2000	4,2
2–5,000	15,8
5–8,000	14,7
8–20,000	23,7
20–100,000	33,4
100,000+	8,2

Utvalget fordeler seg noe ulikt geografisk. Vi har nokså få respondenter fra Oslo, og relativt mange fra region Midt og Sør.

I alt 18 prosent har ikke egne barn, 16 prosent har ett barn og 64 prosent har to eller flere barn. Fordelingen for antall barn svarer nokså godt med

utvalget til Havik et al. (2007), selv om sistnevnte har færre barnløse (11 %). I vårt utvalg har over halvparten hjemmeboende egne barn.

Nesten seks av ti fosterforeldre i utvalget har utdanning på høyskole/universitetsnivå. Våre tall er ikke direkte sammenlignbare med andres, da vi ikke spør om *fullført* grad, men om man minimum har ett år på høyskole eller universitet. Tidligere undersøkelser blant fosterforeldre har færre høyt utdannede, muligens fordi de har formulert spørsmålet om utdanning slik at respondenten vil tenke på *fullført* grad. I vårt utvalg har 56 prosent av fostermødre og 62 prosent av fosterfedre utdanning på «høyskole/universitetsnivå» (ikke vist). I en undersøkelse fra Synovate (2011) er disse tallene hhv. 44 og 35 prosent, hos Havik (2007) 38 og 33 prosent. Hos Havik har dessuten 46 prosent av mennene «videregående yrkesfag», mot 22 prosent hos oss.

De fleste i vårt utvalg oppgir en samlet husholdsinntekt på mellom 600 000 og en million (før skatt og inkludert godtgjørelse).

I vårt utvalg jobber 36 prosent heltid og 20 prosent deltid. Flere menn (63 %) enn kvinner (30 %) jobber heltid, og flere kvinner (23 %) enn menn (7 %) jobber deltid (ikke vist). Langt flere kvinner (31 %) enn menn (14 %) er frikjøpt på heltid (ikke vist). Sammenlignet med tidligere undersøkelser, har vårt utvalg *færre* menn og *flere* kvinner som jobber heltid. Det er imidlertid vanskelig å sammenligne direkte fordi vi har latt respondenten krysse av for flere ting, mens Havik (2007) og Synovate-undersøkelsen (2011) har spurt om «hovedaktivitet» (altså ett kryss)¹⁴.

Vi ser at mange fosterforeldre har arbeidserfaring knyttet til helse/sosial og barn/unge, og her er det store kjønnsforskjeller. Flere kvinner enn menn har jobbet i helse/sosial (51 vs. 24 %) og med barn/unge (71 vs. 43 %).

De fleste i utvalget bor i middels befolkningstette områder (tettsteder). Det synes som om vårt utvalg er noe mer «urbant» enn i Synovate-undersøkelsen, hvor 51 prosent bodde i spredtbygde strøk, 31 prosent i tettsted og 17 prosent i by.

¹⁴ Mens andelen menn og kvinner som jobber heltid er hhv. 63 og 30 prosent hos oss, er de hhv. 77 og 24 hos Havik (2007) og 68 og 25 i Synovate-undersøkelsen (2011). Mens andelen menn og kvinner som jobber deltid er hhv. sju og 23 prosent hos oss, er de hhv. 33 og 25 hos Havik (2007) og fem og 25 i Synovate-undersøkelsen (2011).

DESKRIPTIV STATISTIKK: OM FOSTERBARNA OG RESPONDENTEN SOM FOSTERFORELDER

Tabell 2 under gir en oversikt over antall fosterbarn deltakerne har og har hatt.

Tabell 2. Antall fosterbarn totalt og nå (N=1078).

	Prosent
Antall fosterbarn har/har hatt	
1	57,4
2	25,1
3	8,3
4+	9,2
Antall fosterbarn nå	
0	5,7
1	71,6
2	20,3
3+	2,4

Nesten seks av ti har/ har hatt bare ett fosterbarn, noe færre enn hva Havik (2007) fant (65 %). Akkurat nå har de fleste ett eller to fosterbarn (92 %). Hos Havik svarte 75 prosent at de har ett, og ingen svarte 0 da de kun intervjuet nåværende fosterforeldre. I Synovate-undersøkelsen (2011) var 66 prosent fosterforeldre for første gang og 16 prosent for andre gang.

En sekvens av spørsmålene i spørreskjemaet omhandler fosterbarnet. Fosterforeldre som hadde flere fosterbarn ble bedt om å svare for det siste barnet de hadde mottatt. Tabellen på neste side, gir en oversikt over kjennetegn ved fosterbarna til deltakerne i undersøkelsen.

Blant fosterbarna er det omtrent like mange gutter (54 %) som jenter (46 %). Det samsvarer med tall fra Statistisk sentralbyrå (2012), som viser at blant barn 0–22 år med omsorgstiltak av barnevernet, så er 53,4 prosent gutter. Tilsvarende, hos Havik (2007), er 52 prosent gutter.

Tabell 3. Kjønnetegnet ved fosterbarnet. Dersom respondenten har flere fosterbarn, svarer de med hensyn til det siste de mottok. N=1078.

	Prosent eller gjennomsnitt (standardavvik)
Barnets kjønn	
Gutt	53,8
Jente	46,2
Barnets alder nå	
0–2 år	9,7
3–7 år	20,7
8–14 år	46,0
15+ år	23,7
Gjennomsnitt	10,2 (5,0)
Barnets alder da det kom	
0–2 år	32,2
3–7 år	29,8
8–14 år	33,1
15+ år	4,9
Gjennomsnitt	5,9 (4,8)
Hvor lenge har barnet vært hos dere?	
0–2 år	43,8
3–7 år	38,8
8–14 år	14,6
15+ år	2,8
Gjennomsnitt	4,2 (4,0)
Relasjon før plassering	
Kjente ikke	79,6
Kjente, men ikke slekt	10,0
Slekt	10,3
Har barnet dårlige ferdigheter i hverdagsting?	
I svært stor grad	9,2
I stor grad	17,2
I noen grad	34,9
I liten grad	22,4
Ikke i det hele tatt	16,3
Har barnet ekstra behov for omsorg/oppfølging?	
I svært stor grad	19,0
I stor grad	34,8
I noen grad	29,3
I liten grad	9,9
Ikke i det hele tatt	7,0
Barnet har minoritetsbakgrunn	18,2

I dag er barna i gjennomsnitt ti år. Barnets alder da det kom var i gjennomsnitt seks år. Men her er det rimeligvis stor variasjon. En tredjedel av barna var under to år da de kom. I gjennomsnitt har barna vært hos fosterforeldrene i 4,2 år. Disse tallene stemmer nokså godt overens med tall fra tidligere

undersøkelser¹⁵. Vi har imidlertid mange unge fosterbarn sammenlignet med Barnevernsstatistikken. Ifølge Barnevernsstatistikken per 31.12.2012 var fem prosent av fosterbarna 0–2 år og 44 prosent var 0–12 år (mot hhv. 10 og 63 % i vårt utvalg) (Backe-Hansen et al. 2013).

Nesten to av ti barn har minoritetsbakgrunn. Barnevernsstatistikken viser at andel fosterbarn med minoritetsbakgrunn var 25 prosent i 2010 (16 % i 1995) (Backe-Hansen et al. 2013).

Om lag åtte av ti fosterforeldre kjente ikke barnet før plassering (vanlig fosterhjem), mens en av ti kjente barnet uten å være i slekt eller familie med det (nettverksfosterhjem) og en av ti var i slekt eller familie med barnet (slektsfosterhjem). Det ser ut som vi har relativt få slektsfosterhjem. I Synovateundersøkelsen (2011) var disse andelene 74, 14 og 16 prosent. Andelen slektsfosterhjem var 16 prosent også hos Havik (2007). Ifølge Barnevernsstatistikken per 31.12.2012 er nesten hvert femte fosterbarn i slektsfosterhjem (SSB 2012).

Tabell 4. Fosterforeldres kontrakt og kontakt med barnevernet. N=1078.

	Prosent
Var beredskapshjem for barnet før plassering	15,2
Oppdragsavtale med	
Kommune	84,0
Stat	13,2
Privat/ideell	1,8
Vet ikke	1,1
Forsterkningstiltak	
Får minst ett forsterkningstiltak (se figur under)	87,7
Antall forsterkningstiltak per forsterkede fosterhjem. Gj.snitt	2,3
Hvis mottar forsterkningstiltak, dekker de familiens behov?	
I svært stor grad	10,8
I stor grad	42,9
I noen grad	33,6
I liten grad	7,3
Ikke i det hele tatt	5,3
Mottar hjelp fra	
PPT	53,6
BUP	52,5
Andre tjenester	39,0

¹⁵ Hos Havik (2007) er gjennomsnittlig alder på barna 11,2 (standardavvik 4,7) år. Havik har færre barn 0–2 år (3%) enn vi har (10%). Hos Havik var barna i gjennomsnitt 5,9 (4,7) år når de kom, og barna hadde i gjennomsnitt vært hos fosterforeldrene i 5,3 (4,2) år. I Synovate-undersøkelsen (2011) var 27 prosent av barna 0-2 år da de kom, 25 prosent var 3-6 år og 28 prosent var 7–12 år.

Som vist, var 15 prosent beredskapshjem for barnet før plasseringen. Videre har 84 prosent oppdragsavtale med kommune, dette er samme andel som i Synovate-undersøkelsen (2011).

Det har skjedd en dramatisk økning i bruken av forsterkede fosterhjem i Norge på 2000-tallet (Strand & Grønningsæter 2013). Forsterkede fosterhjem med plassering utenom familien er nå blitt den vanligste formen for fosterhjemsplassering. Barnevernsstatistikken viser at ved utgangen av 2012 så utgjorde forsterkede fosterhjem nesten halvparten av alle fosterhjem¹⁶. I vårt utvalg mottar nesten ni av ti fosterforeldre minst ett forsterkningstiltak. Fosterforeldre som mottar minst ett tiltak, mottar i gjennomsnitt 2,3 tiltak. Om det er en overrepresentasjon av forsterkede fosterhjem i vårt utvalg er vanskelig å si, ettersom Statistisk sentralbyrå ikke definerer forsterkning (Strand & Grønningsæter 2013). Vi kan heller ikke sammenligne direkte med andre undersøkelser, da de har inkludert færre typer tiltak enn oss. I et ikke-landsrepresentativt utvalg finner Strand og Grønningsæter (2013) at 75 prosent av fosterhjemmene er forsterkede. De finner, som oss, et snitt på 2,3 tiltak per forsterkede fosterhjem. Vi har imidlertid spurt om flere tiltak som de ikke dekker (lønn utover ordinær godtgjøring, veiledning gruppe, friplass i barnehage/SFO, avlastning, støttekontakt, annet).

Av de forsterkede fosterhjemmene, oppgir litt over halvparten at tiltakene dekker deres behov, mens 13 prosent sier at tiltakene ikke dekker deres behov. Dette stemmer overens med Havik (2007), som finner at 16 prosent sier at forsterkningstiltak ikke dekker deres behov. Havik finner at det er spesielt veiledning og avlastning fosterforeldre savner.

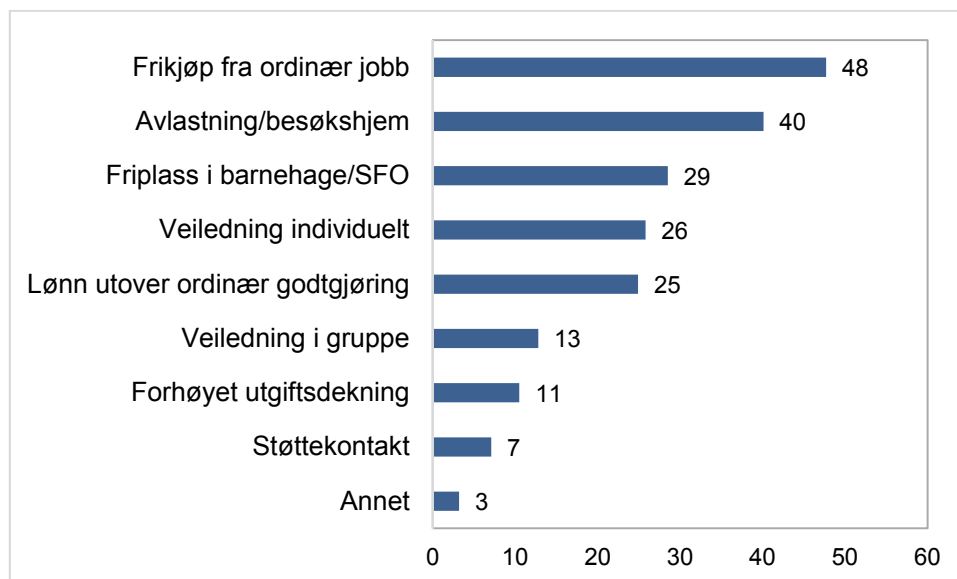
En av fire oppgir at barnet i stor eller svært stor grad har dårligere ferdigheter i vanlige «hverdagsting» enn det som er vanlig, mens mer enn halvparten oppgir at barnet i stor eller svært stor grad har større behov for omsorg og oppfølging enn det som er vanlig for alderen.

Over halvparten sier at barnet har mottatt hjelp/tiltak fra pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) eller Barne- og ungdomspsykiatri (BUP), mens en av fire har mottatt hjelp/tiltak fra «andre tjenester». Tjuefem prosent har ikke mottatt hjelp fra noen av disse tre, 29 prosent har fått hjelp fra en, 33 prosent

¹⁶ ssb.no (se også Backe-Hansen et al. 2013).

fra to og 14 prosent fra alle tre (ikke vist). Hos Havik (2007) oppgir noen færre at de har vært til undersøkelse eller behandling for vansker hos PPT (35 %) eller BUP (41 %), men flere har fått «annen» hjelp (49 %).

Figur 1. Hvor mange (%) mottar ulike forsterkningstiltak? N=1078.

De vanligste forsterkningstiltakene er frikjøp fra jobb (48 %) og avlastning/besøkshjem (40 %). Også Strand og Grønningsæter (2013) finner at de vanligste forsterkningstiltakene er frikjøp fra jobb (67 %), individuell veiledning (49 %) og besøkshjem/avlastningshjem (38 %). Også i 2005 var de vanligste tiltakene frikjøp fra jobb (20 %), avlastning/besøkshjem (36 %) og veiledning individuelt (29 %) (Havik 2007).

3 Prideaktørene om grunnopplæringen

3.1 Innledning

I dette kapitlet presenterer vi en analyse av prideaktørenes erfaringer med og synspunkter på grunnopplæringsdelen i PRIDE. Med prideaktører mener vi prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum. Følgende problemstillinger blir belyst.

- Hvem er målgruppene for og hva er de sentrale målsettingene med PRIDE grunnopplæring slik prideaktørene ser det?
- Hvordan vurderer prideaktørene omfanget av, innholdet og arbeidsformen i PRIDE grunnopplæring?

Kapitlet er avgrenset til det ordinære grunnopplæringskurset som er beregnet på par og enkeltpersoner som ønsker å bli fosterforeldre. Det primære datagrunnlaget er fokusgruppeintervjuer med prideaktørene. Vi trekker også inn kvalitative svar fra fosterforeldre som har erfaring som prideledere og som svarte på den elektroniske surveyen.

3.2 Hvem er målgruppen for PRIDE grunnopplæring?

PRIDE grunnopplæring er i utgangspunktet et tilbud til alle som ønsker å bli fosterforeldre. De som går på kurs kan være rekruttert på ulike måter, gjennom annonser, informasjonskurs eller personlig kontakt. Før kurset vil pridelederne dra på et hjemmebesøk hos familien. Hensikten er å avklare om det er forhold som gjør at familien ikke kan bli fosterhjem, eller bør vente med å gå på kurs. De formelle kravene til fosterhjem er nedfelt i en forskrift om fosterhjem, og det er disse som ligger til grunn for prideledernes vurderinger i denne fasen. Her heter det at:

Fosterforeldrene må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. De må ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. Det stilles også krav om at fosterforeldrene har økonomi, bolig og et sosialt nettverk som gir barnet mulighet til livsutfoldelse. Fosterforeldrene må videre ha godandel

og må kunne legge frem tilfredsstillende politiattest (Forskrift om fosterhjem, Q 1072B)

Silingen i forkant er likevel begrenset, noe som ble framhevet i intervjuene med prideaktørene og som ble satt i sammenheng med det store behovet for fosterhjem.

Inngangsporten er stor og vid, hvis det var trangere å komme inn så kanskje prosessen kunne vært kortere, om du visste mer på forhånd. Men da må du ha metodikk for å få tak i det. Det vi har nå er retningslinjer for fosterhjem, det er det vi har som inngang. (seniorprideleder).

Vi har noen kriterier som må være oppfylt, det ene er alder, det andre er økonomi, så er det plettfri vandel og så er det fysisk plass til et barn til i huset og et stabilt forhold for de som er i et forhold. Og så er det jo en vurdering, for en 25-åring trenger ikke være mer moden enn en 23-åring. Så det er jo ... vi siler ut fra det også. (prideleder)

Inntrykket fra intervjuene er at alle som ut fra formelle kriterier kan bli fosterforeldre får delta. Innhenting av opplysninger fra NAV og barnevernet inngår i denne prosessen.

Men den silingen, det er en siling i seg selv når du innhenter opplysninger fra NAV og barnevernet. Det er klare kriterier for meg, at sier barnevernet at dette er en familie de ikke kan anbefale så er det sånn, ja vel. (prideleder)

Et annet perspektiv som ble framhevet i disse intervjuene, er at målgruppen for PRIDE er *vanlige folk*, som skal forberedes på å ta imot barn som ofte har store og sammensatte problemer.

Det er [blitt] mer komplisert, barna har mer historikk, kommunene kommer senere inn enn før og da blir det mer komplisert. (kvalitetsforum)

Vi må se på utviklingen i hvem vi plasserer. Det er barn med større problematikk som går inn i fosterhjem. (kvalitetsforum)

Hva er et fosterhjem? (...) 80–90 prosent er uten høyere utdanning ... det er vanlige folk, må holde fast i det, det er ikke en egen gruppe mennesker, det er det lett å glemme. (kvalitetsforum)

Grunnopplæringen er lagt opp som et felles kurs for alle potensielle fosterforeldre. Det betyr at kursene samler folk med ulik faglig og personlig ballast og med ulik motivasjon for å bli fosterforelder. Et spørsmål som er blitt reist er om dette er hensiktsmessig eller om en bør tenke større grad av differensiering i grunnopplæringen. De fleste prideaktørene formidlet at løsningen med ett, generelt kurs fungerer godt.

Det er helt greit med en felles inngang og så spissing etter hvert.
(senior-prideleder)

De vet ikke før de går på kurs om de skal ta ungdom eller barn og det har jeg opplevd ofte, at de som tror de vil ha et barn ender opp med en ungdom. (...) Jeg er grunnleggende uenig i at øvelser [om tidlig barndom] ikke passer for de som skal ta ungdommer. (prideleder)

Andre åpnet i større grad opp for differensiering, blant annet med henvisning til en variant av PRIDE grunnopplæring som nylig er tatt i bruk: det såkalte ungdomskurset. Hos noen kan man kanskje se en form for ambivalens.

Jeg tenker at spesielt i forhold til ungdom så kan du legge inn mer om oppdragelsesmetoder og det er mange ting du kan gjøre der som jeg tenker er litt spesielt, men samtidig så er det jo ... altså hvis det skal være et kurs der man skal finne ut om man vil eller ikke, altså personlig, er det det jeg vil, så tenker jeg at det er bra med en grunnopplæring som er der for da kan man ende opp med at ... kanskje det er en ungdom vi kan ha og du kan gå glipp av noen med spesialisering. (prideleder)

Flere uttrykte at grunnopplæringen passet vel så godt for folk med utdanning som folk uten utdanning, og begrunnet dette med at folk som har fagutdanning der de lærer mye om barn og tilknytning, barn og vansker osv., trenger å sette kunnskapen i relasjon til seg selv – det er forskjell på teoretisk kunnskap og det å se relevansen av kunnskapen for egen del – og i møtet med et barn.

Det er litt spennende for vi har med oss en barnevernspedagog nå og vi hadde med en barnevernspedagog på forrige kurs og de sier at jada vi har hørt mye av dette før, men allikevel så er det helt annerledes når det blir presentert som en del av jobben du gjør hjemme, vi må tenke annerledes når du ikke går hjem fra jobben klokka fire og legger bunken fra oss. Og så er det dette med å gå i følelsene, mange av

øvelsene er generelle og det kjenner du ikke på samme måten for det som skjer i jobben. (prideleder)

I hovedsak ga prideaktørene sin tilslutning til dagens modell, ett kurs som er felles for alle, enten de er høyt utdannet eller ikke eller ønsker seg et lite barn eller en ungdom. Ett unntak var en av pridelederne som nevnte enslige som en gruppe som kanskje trenger noe mer enn de faste elementene i grunnopplæringen – fordi de ikke har muligheten til å diskutere med en partner. Et annet forslag som kom opp var egne kurs for de som ønsker å bli beredskapshjem, som kan trenge noe annet enn de som ønsker å bli fosterforeldre.

3.3 Målsettingene med PRIDE

Fra myndighetenes side er målsettingene med PRIDE formulert i termer av rekruttering og opplæring. Pride-aktørene hadde et noe bredere perspektiv på målsettingene.

PRIDE SOM REKRUTTERING

I pride-aktørens framstilling handlet rekruttering om to litt ulike ting: dels å sile ut de deltakerne som ikke er egnet som fosterforeldre og dels å finne ut hva de deltakerne som er egnet til å være fosterforeldre, kan passe til. En grunnleggende tanke som ble formidlet i intervjuene, var at alle er ikke gode til alt, og at PRIDE er en prosess som kan bevisstgjøre fosterforeldrene på hva de kan håndtere.

Når det gjelder *siling i forkant*, skjer dette først og fremst i forbindelse med det første hjemmebesøket. I fosterhjemstjenesten vi samarbeidet med i prosjektet har de valgt en modell hvor de først sjekker ut om familiene kan delta på det neste kurset før de foretar hjemmebesøk. Dette sparer dem for mange hjemmebesøk. I disse hjemmebesøkene gjør pridelederne de første vurderingene av familiene, og sjekker ut om de fyller de formelle kriteriene. De vurderer også familiens livssituasjon.

(...) skal de bygge hus, skal de flytte, hvis det er mange uromomenter da kan de vente til et annet kurs. Og helse, der tenker jeg at vi kan sile ut mange. Det er mange som går på anti-depressiva og da sier vi at de må vise en nedtrappingsplan eller hva sier legen, eller hvorfor går dere på det, [silingen] har sammenheng med det. (prideleder)

En av pridelederne framhevet i denne sammenhengen at PRIDE bør brukes også når man er usikker på en familie, etter første hjemmebesøk.

(...) er jeg usikker på en familie så tenker jeg at det er riktig å ha en åpning for at de gjennom et PRIDE-kurs kan vise seg å ha styrker som ikke kommer fram i et første hjemmebesøk, men at en er åpen i det første hjemmebesøket om at man er usikker og sier at dette må vi snakke mye mer om, at de skal vite om den usikkerheten, de skal få lov å gå på kurs så får vi finne ut av det, men de må gå inn i det med åpne øyne om at dere er en familie som vi tenker kan være uaktuell eller at det er en stor sjanse for at de ikke vil bli anbefalt, det tenker jeg er en ærlig ting å si. (prideleder)

Når det gjelder *silingen underveis* i kurset, ble det framhevet at kurset er lagt opp slik at deltakere som ikke passer som fosterforeldre ofte blir veiledet ut, eller at de selv skjønner at de ikke bør eller kan bli fosterforeldre, og slutter underveis.

[Det er] mange flere som velger seg selv bort enn som vi velger bort, så det er noe der i prosessen som virker. (senior-prideleder).

Det er jo det beste hvis du kan gjøre en så god jobb at du klarer å veilede dem ut og at de sjøl sier på fjerde samtale at de skal bruke ressursene sine på noe annet, men vi tenker jo at folk skal gå gjennom kurset da. (prideleder)

Som referert til i innledningskapitlet, er det blitt hevdet at PRIDE er for problemfokuseret, og at dette kan få noen potensielle fosterforeldre til å velge bort å være fosterforeldre. Perspektivet til prideaktørene var snarere at å forberede potensielle fosterforeldre på utfordringer og vansker fosterbarn kan ha, er svært viktig for å sikre at man får gode fosterhjem, dvs. fosterhjem som tåler vanskelige perioder, som ikke gir opp. På spørsmål om PRIDE er ment å motivere folk som kanskje tenker at de kan bli fosterforeldre, svarte to prideledere dette:

Altså vi har jo mange temaer som kanskje kan være skremmende. Men det jeg har opplevd er at noen kanskje blir skremte og trekker seg, men de fleste sier at nå er vi enda mer bestemt på at det er dette vi vil. (prideleder)

Og jeg tenker at det ikke nødvendigvis skal være motiverende, altså det skal være det selvfølgelig, men du skal være realitetsorientert på hva det er, og hvis du likevel blir motivert så er det bra. Men det skal ikke være sånn at vi skal ... altså vi skal si mye om hvor vanskelig det er, men vi skal ikke være så negative, altså det er som å ha barn, det er mye negativt og mye positivt. Det er utfordrende. (...) Jeg tror ikke de som faller av er gode nok altså. Jeg tenker at ja, ja, da får de falle av da. Altså det er litt det samme med egeninformasjons-skjemaet, hvis folk blir skremt av at man skal hente inn informasjon fra NAV og barneverntjenesten da ... da kan vi ikke bruke dem. (prideleder).

Rekruttering ble også forstått som en prosess hvor man finner ut hva ulike fosterforeldre kan passe til, hva slags fosterbarn de ville være bra for. Rekruttering handlet i dette perspektivet om å sette potensielle fosterforeldre på sporet av hva slags utfordringer de kan takle. I intervjuene ble det påpekt at både fosterforeldre og prideledere skifter oppfatning underveis om hva fosterforeldrene kan passe til.

Vi ser ofte at det endres underveis, de skifter hva de tror de passer til, og vi gjør det. Skifter oppfatning. (senior-prideleder)

De går inn i kurset og tenker at de skal bli fosterforeldre for ei lyshåra jente på under to år og så ender de opp med en mørkhuda somalier på 18 ... de trenger den tida. (senior-prideleder).

Parallelt med den vurderingen av egnethet som er beskrevet over, løper den mer formelle siden av prosessen med innhenting av opplysninger fra NAV og barneverntjenesten, samt levering av politiattest. Denne siden ved rekrutteringen av fosterforeldre fikk liten oppmerksomhet i intervjuene, antakelig fordi den ikke er koplet til PRIDE, men er standardprosedyre når noen skal vurderes som fosterforeldre.

Tekstboks 1: PRIDE som rekruttering

Betydningen av å stille seg åpen for ulike typer fosterbarn ble påpekt gjentatte ganger i løpet av grunnopplæringskurset en av forskerne i prosjektet fikk være med på. En av de praktiske øvelsene i den siste samlingen omhandlet dette direkte. Pridelederne hadde lagt ut korte beskrivelser av (virkelige) fosterbarn som på dette tidspunktet trengte fosterhjem i den fosterhjemstjenesten de representerte, og deltakerne ble bedt om å lese beskrivelsene og «velge» det eller de fosterbarna de mente de kunne være et godt fosterhjem for. Beskrivelsene var lagt ut på ulike bord i lokalet og deltakerne gikk rundt og leste og diskuterte. Beskrivelsene omfattet barnets alder, interesser og personlighet. Hva som var årsaken til at barnet trengte fosterhjem var ikke nevnt.

Deltakerne valgte ett eller to barn og presenterte valget sitt for de andre i gruppa. Pridelederne ba dem fortelle om hvorfor de tenkte de kunne passe til det eller de barna de hadde valgt. Flere hadde valgt barn av en annen «type» enn de i utgangspunktet hadde tenkt, for eksempel et eldre barn eller en ungdom selv om de i utgangspunktet hadde sett for seg et mindre barn. Dette gjaldt blant annet et par i 40-årene, som hadde sett for seg at de ville ha et yngre barn. Barnet de hadde valgt var en ungdom med bakgrunn fra samme del av verden som «fostermor». En enslig «fostermor» valgte også et eldre barn enn hun hadde sett for seg i utgangspunktet. Barnet hun valgte var ei jente på 11 år som ble beskrevet som engstelig, innesluttet, barnslig for alderen og med behov for trygge voksne. Videre at hun slet på skolen og hadde behov for å bli sett og for tålmodighet. «Fostermor» begrunnet valget med at hun oppfattet seg som tålmodig, at hun likte å hjelpe barn med skolearbeid og at hun trodde denne jenta ville passe inn i familien – som besto av fostermor og hennes datter som da gikk på videregående.

Etter øvelsen understreket pridelederne at det ikke var på denne måten matching foregikk, men at øvelsen handlet om å forberede fosterforeldrene på at de kunne få forespørsel om fosterbarn som var annerledes enn de hadde tenkt seg på forhånd.

PRIDE SOM OPPLÆRING

Når det gjaldt PRIDE som *opplæring*, formidlet PRIDE-aktørene også et sammensatt syn. Flere var opptatt av at det gir feil inntrykk av hva PRIDE er, å snakke om opplæring.

Hjemmene ser ikke bare på PRIDE som opplæring. Direktoratet snakker om opplæring. Det er forberedelse. (...) (kvalitetsforum)

Det er ikke bare opplæring, det er et forberedelsesprogram. (senior-prideleder)

Proessen ... det er mer et forberedelses- og rekrutteringsprogram minst like mye som opplæring. (kvalitetsforum)

Andre var opptatt av at PRIDE også representerer opplæring, men at opplæring må forstås bredt.

(...) Det er absolutt et forberedende kurs i og med at man går gjennom fosterforeldrenes egne erfaringer. Og så er det også et opplæringskurs for det er en god del teoribolker der, som går på ren opplæring. Blant annet så hadde vi samling 5 og 6 nå som går på tilknytningsstil og det er jo ren opplæring, det er ikke noe som folk flest vet så mye om, så begge deler. (prideleder)

Forberedelse og opplæring og evnen til refleksjon, å gå inn i seg selv, det er det tredje elementet, som kanskje er del av forberedelsen. (prideleder)

Vår tolkning er at PRIDE ble forstått som *et forberedelsesprogram* som omhandler både kunnskap, bevisstgjøring og holdningsskaping. Noen av deltakerne påpekte at det var problematisk å snakke om PRIDE som opplæring fordi kunnskapselementet da vektlegges framfor de andre elementene som rommes av forberedelsesbegrepet.

PRIDE SOM BEVISSTGJØRING OG HOLDNINGSSKAPING

PRIDE grunnopplæring kan brukes som et verktøy for å støtte fosterforeldre i å få tak i sine motiver, og for å vurdere på hvilke måter og i hvilken grad motivene kan bli møtt (Havik 2013a). Dette kom tydelig fram når PRIDE-aktørene snakket om bevisstgjøringselementet, som de forsto som noe annet enn å tilegne seg (teoretisk) kunnskap.

Det er noe med refleksjonene i forberedelsen som er viktig, som handler om meg i forhold til de teoretiske problemstillingene som blir reist i forberedelseskurset. (kvalitetsforum)

Jeg tenker at det er en veldig stor fordel at de er fristilt i utgangspunktet: nå skal vi gå på kurs, det er en prosess der vi skal vurdere oss selv. Hvis de er for låst (...) så blir fokuset på [hva slags fosterhjem de skal bli] og ikke på dem selv. (senior-prideleder)

En av deltakerne snakket om det å komme i «prideprosess» i denne sammenhengen, og beskrev hvordan han hadde vært vitne til betydningen av at deltakerne kommer i denne prosessen mange ganger.

[Pride-prosess] er at de har begynt å ta til seg at dette er noe annet enn å gå på kurs og ta inn masse teori (kvalitetsforum)

Det er at de ser det i forhold til eget liv, har integrert det mer. [At de] forbereder seg. (kvalitetsforum).

Den formen for bevisstgjøring som blir beskrevet her handler altså mer om en dypere forståelse av hva det vil si å være fosterforelder enn av innlæring av kunnskapsstoff, samt om å forstå verdien av de holdningene som formidles i PRIDE. En av pridelederne var særlig opptatt av hvordan PRIDE vektlegger betydningen av å respektere barnets foreldre.

Det jeg synes er veldig bra og som er en rød tråd gjennom hele kurset, er fokuset på å forstå foreldrene, vise respekt og forståelse for foreldrene. Det synes jeg er en stor styrke med PRIDE at vi terper på det hele veien, for det er i mitt hode det viktigste du gjør som fosterforelder det er å ha respekt og de som ikke er gode fosterforeldre, et kjennetegn på dem er at de er veldig frustrert og sint på foreldrene. Og i PRIDE så er det en rød tråd og så er det litt ulikt [hvordan man jobber med det]. Vi har ofte lest opp historiene fra biologiske foreldre i begynnelsen og slutten av samlingene. Det er egentlig sånn som du skal si at dette kan de lese til neste gang, men vi vet av erfaring at det gjør de ikke, 70 prosent gjør ikke hjemmelekser i et sånt opplegg. Så da leser vi dem og da får du rørende historier om biologiske foreldre som har gode tanker og er mennesker de og. (prideleder)

Særlig pridelederne formidlet betydningen av å bevisstgjøre fosterforeldrene på de mange utfordringene som det kan innebære å være fosterforelder.

Bli du fosterforelder og tenker at dette skal bli veldig givende og flott så vil du sannsynligvis få det veldig vanskelig (...). Men er du forberedt på det, at du kommer til å få vanskelige følelser, du kommer til å angre på at du ble fosterforelder ... allerede på informasjonsmøte så sier jeg at (...) det eneste vi kan garantere er at dere kommer til å angre. (...) ... og så snakker jeg litt rundt det selvfølgelig og sammenligner med egne barn og at man lengter til tiden før man fikk dem, men her har folk et alternativ med å si opp en kontrakt. Og det må man være forberedt på at man får den følelsen og jeg har aldri opplevd noen fosterforeldre som har sagt at nei den følelsen har de aldri hatt. (prideleder)

Prideaktørene påpekte også at det å fokusere på PRIDE som et opplæringsprogram var problematisk fordi det signaliserer at det å bli fosterforeldre er noe man kan bli utlært i – på forhånd. Dette ble forstått som et problematisk læringssyn.

(...) at man nedjusterer forventningene om at de skal være ferdig-utlærte på alt om barns problematikk, det går ikke an å få til. (kvalitetsforum)

Da lurer jeg på om det egentlig er mulig for oss å forberede folk på den situasjonen [det er å bli fosterhjem]. Da må vi skille mellom hva folk evner å ta inn i en grunnopplæring og hva de må ha når barnet er kommet (kvalitetsforum)

3.4 Grunnopplæringens omfang

Grunnopplæringsdelen i PRIDE beskrives ofte som omfattende. Som nevnt i innledningen, består grunnopplæringen av ti samlinger á tre timer, til sammen 30 timer. I tillegg kommer hjemmebesøk, selvstudier og utfylling av livsbøker. Kursene strekker seg ofte over 3–4 måneder.

I intervjuene med både kvalitetsforum og senior-pridelederne ble omfanget av grunnopplæringen sett i forhold til omfanget av videreopplæringen. I denne sammenhengen uttrykte flere at det var en ubalanse i vektingen av grunnopplæringen og videreopplæringen – mye kommer før plassering og lite kommer etterpå.

Veldig mange plasser så har vi ikke klart å kjøre videreopplæringskursene, og da er det en riktig kritikk av PRIDE at det er en skjevhet i grunnopplæringen kontra videreopplæring. (senior-prideleder)

Det burde vært sånn at når de hadde fått barn så kunne de velge ting som passet, at det lå klart, men det gjør det jo ikke. I dag er dekningen veldig skjev. Mye først, minimalt etterpå. (senior-prideleder)

De aller fleste mente imidlertid at tiden som er avsatt til grunnopplæringen er nødvendig og knyttet dette til det settet av målsettinger som grunnopplæringen skal oppfylle, og ikke minst den *refleksjonsperioden* grunnopplæringen er – både for fosterforeldre og prideledere.

PRIDE er en prosess for deltakerne med hjemmebesøk, livsbøker, de skal reflektere over prosessen som er nå, at man får ta opp det med tap, at man fyller ut tapskart og så får man reflektert over hva har det gjort med livet mitt. At man kjører den prosessen, for man skal etablere trygghet, ha personlige samtaler, de skal levere mye av sine personlige opplevelser. Så jeg setter pris på den varigheten vi har i dag fordi vi da får med personligheten deres. Jeg tenker det er sånn vi skal luke ut de som ikke passer, men for at vi skal greie det og kunne begrunne det så må vi ha kunnskap, vi må behandle alle på en skikkelig måte. (senior-prideleder)

Når en ser det utenfra så kan det se rart ut at det er så mye i forkant og så lite etterpå. Men hvis du ser PRIDE som et sorteringssystem (...) tror jeg [det] kan forsvares [at] en bruker masse ressurser på å luke ut de som ikke skal inn i dette, og det er kjempeviktig. (...) Det er ikke lett ... har sett mange ganger at vi har sansen for familier i starten og når en kommer ut i prosessen så viser det seg at de ikke bør bli fosterforeldre likevel. Og motsatt.. Selv om det kan se voldsomt ut så kan det forsvares å bruke prosessen. (senior-prideleder)

Jeg tenker at lengden er fantastisk passe, altså verken mer eller mindre – rundt fire måneder, [det er] en veldig verdifull prosess]. (senior-prideleder)

Vi ser veldig ofte at familier, at begge eller en av dem trenger den tiden for å klare å ta inn over seg utfordringen, for hos veldig mange så kan vi oppleve bagatellisering, og senest nå i dag så møtte jeg et par der han de første tre, fire gangene i PRIDE var litt sånn jo men det kan vel ikke ... en kan vel ikke ha med seg skader fra før man kan snakke ... så de trengte den tiden, prosessen som samtalene i PRIDE gir for å bli i stand til å møte ungdommer med store atferdsproblemer. De hadde ikke hatt sjangs med et fire-femukers kurs eller et helgekurs. (prideleder)

Jeg ser at folk trenger den tida. Og denne prosessen den går jo opp og ned. Så er folk der hvor de tenker at «Nei, dette kommer jeg aldri til å klare!», og så når man en topp og så tenker man at «Joda, dette vil jeg.». Det er noe med at prosessen går. Så den tida trenger man. Det er et viktig valg, for resten av livet. (prideleder)

(...) Jeg tror de trenger den prosessen som er på de tre–fire månedene. Det er en så viktig beslutning å ta som gjelder resten av livet ditt. Og jeg tenker at ungene er tjent med at vi bruker tid på det, for det er ungene som til slutt er tapere [hvis man får sprekke i fosterhjem]. (prideleder)

Lengden på grunnopplæringen ble trukket fram som en forutsetning for en grundig vurdering av egnethet, og ble også knyttet til innrettingen på kurset, at det bare er en begrenset siling i forkant av kurset. Poenget som ble framhevet er at man uansett trenger en prosess for å kunne godkjenne fosterforeldre, og at det å ha denne *innenfor* PRIDE sikrer at den skjer i gode rammer, PRIDE gir en systematikk i godkjenningsarbeidet. Et annet argument for å bruke lang tid, var at PRIDE ikke bare involverer de potensielle fosterforeldrene, men også fosterforeldrenes egne barn og familiens nettverk.

(...) her er det en hel familie som skal inn og jeg tenker at PRIDE-prosessen ivaretar på en knallgod måte både paret, barna, setter i gang prosesser i dem og da trengs det tid. (senior-prideleder)

(...) det skal ikke være en hurtig avgjørelse for det er så stort og det innebærer andres liv sånn at jeg tenker at man skal ha litt tid til å kjenne på det, og at ungene også, at man har tid til å prate med dem, i hvert fall ungdommer som bor hjemme bør involveres i det, bli litt vant med tanken. Og når jeg snakker med en del av ungene på første hjemmebesøk og spør om de kjenner noen fosterbarn så sier de fleste nei, og når jeg kommer igjen på tredje hjemmebesøk og prater med dem igjen så sier de at jo, jeg kjenner noen, jeg vet om noen. Så jeg tenker at også med barna så jobber det litt underveis. (prideleder)

Prosessen må også ha en viss lengde av hensyn til vurderingen av hva slags fosterhjem familien kan bli. Som vist, er erfaringen som formidles at både fosterforeldrene selv og pridelederne kan endre oppfatning om dette underveis.

Noen var mer åpne enn andre for å korte ned på kurset til fordel for mer oppfølging i etterkant av plassering. For de aller fleste ble imidlertid det å korte ned på kurset sett som et risikabelt prosjekt: Man vet ikke hvordan det vil slå ut, men mest sannsynlig vil det føre til at man godkjenner fosterhjem som ikke egner seg for oppgaven.

Man må bruke den tida som er [i PRIDE], hvis man rører på den så får vi en del dårlige fosterhjem (kvalitetsforum)

[Vi] må ikke plukke vekk på tiden med prosessen, de må få bruke tid og de som skal godkjenne må lære dem å kjenne. Å tenke at det skal ta en fire måneders tid tror jeg er nødvendig. (senior-prideleder)

Bekymringen var at hvis godkjenningsprosessen blir dårligere vil også risikoen for brudd bli høyere – med de store omkostningene dette har for fosterbarn og for samfunnet.

Jeg er veldig opptatt av at det er fullstendig skivebom å korte ned et kurs som alle som driver det mener er bra å ha i den skalaen det er nå og å tro at en tjener penger på det er helt fullstendig feil og i det lange løp tror jeg vi skaper flere utilsikta flyttinger ved å forringe kurstilbudet til fosterforeldre i en tidlig fase. Jeg tror det øker veiledningsbehovet i etterkant og ja ... jeg tror det går veldig ut over barn og ungdom hvis vi korter ned tilbudet og forringer det. (...). Det er ikke mange som driver med PRIDE som ser hensikten med å forringe det. Det viktigste er det vi snakket om at familien trenger den tiden som det tar for å lande på riktig avgjørelse, og vi trenger den tiden for å følge familien i den utviklingen og for å se om de faktisk er i stand til å ta på seg den oppgaven. (prideleder)

Lengden på kurset ble også sett som avgjørende for å oppnå målsettingene om holdningsskaping og bevisstgjøring – dvs. den læringen som kommer i tillegg til tilegnelse av kunnskapsstoffet i PRIDE. Å komme «i prosess» tar tid, men ble framhevet som noe av det viktigste grunnopplæringen kan bidra til – at fosterforeldrene oppnår en dypere forståelse av hva det vil si å påta seg ansvaret for et fosterbarn. De ulike PRIDE-aktørene avviste dessuten at lengden på kurset får folk til å falle fra når de først har begynt på kurset.

3.5 Innhold og arbeidsform

Både innholdet og arbeidsformen i PRIDE fikk generell tilslutning fra de ulike PRIDE-aktørene. Det samme ser vi i de kvalitative svarene fra fosterforeldre som har erfaring som prideledere. Av prideaktørene ble innholdet blant annet beskrevet som «elastisk og fleksibelt», kurset endrer seg med hvem som deltar

og med hvem pridelederne er, på en måte som kan beskrives som variasjoner over et tema.

Ingen PRIDE kurs er helt like, det spørres hva gruppa har fokus på, og da er det lett å bringe inn ting som de har fokus på, for opplegget tåler det. (senior-prideleder)

Og så tenker jeg at alle kursene blir litt forskjellige fordi det er forskjellige folk, og noe treffer noen og ikke andre (prideleder)

Tekstboks 2: Et robust og fleksibelt opplegg

At opplegget er både robust og fleksibelt kunne observeres i kurset en av forskerne i prosjektet fulgte som ledd i evalueringen. En av pridelederne ble syk og to ulike vikarer var inne. De nye pridelederne tilførte egne eksempler og sin egen «stil», uten at dette representerte tydelige brudd i måten kursets innhold var blitt formidlet på eller med stemningen blant kursdeltakerne.

Jeg observerte også flere ganger hvordan pridelederne lot innspill fra deltakerne styre hva som ble tatt opp – og hvordan de manøvrerte seg tilbake til «dreieboka» etter slike sekvenser. For eksempel ønsket en av familiene som deltok å bli beredskapshjem og ikke fosterhjem. Dette ble det tatt høyde for i løpet av kurset, blant annet ved at pridelederne ga eksempler på situasjoner beredskapsfamilier må håndtere og ved at en beredskapsmor satt i panelet i niende samling.

I pridelederintervjuene ble det nevnt som et problem at kursmanualen inneholder mer stoff enn det er mulig å få gått gjennom på den tiden som er satt av, og at dette kan føre til stor variasjon mellom kurs – prideledere må selv velge hva som er viktigst. Dette ble også nevnt av flere fosterforeldre med erfaring som prideledere i surveyen.

Det er veldig mye stoff så vi får ikke gått gjennom alt, så spørsmålet er hva vektlegger jeg i forhold til hva jeg har med meg i ryggsekken og hvem som går på kurset. Er det et kurs hvor de fleste sier de vil ha barn fra 6 til 14 år så kan man legge fokus der samtidig som man har med noe [om barn] som er både yngre og eldre, så hvert kurs blir ulikt altså. (prideleder)

Det er et dilemma for kursledere at materiellet er så mye større enn det en kan gjennomgå/presentere i løpet av kurset. Når en kjenner materialet godt kan en foreta kvalifiserte valg. Når uerfarne kursledere skal samarbeide og gjennomføre kurs er dette svært krevende. (prideleder, surveymaterialet)

Et forslag som ble framsatt, var at manualen skiller mellom stoff som må og stoff som kan gjennomgås på kurset.

Det ble nevnt både i intervjuene og i surveyen at fosterforeldrenes egne barn er et tema som er dårlig dekket i dagens opplegg. I intervjuene ble det påpekt at det jobbes med dette og at det vil bli en ny modul/samling i kurset om temaet (modul/samling 11). I dag er det mange som bringer inn eget stoff om biologiske barn. Det ble også nevnt at et par av temaene i dagens kurs er for overflatiske eller diffuse. Dette gjaldt temaet om samvær, som er komplekst og fylt av dilemmaer, men som på kurset mest handlet om gode måter å gjennomføre samvær på, det andre temaet var det å leve med forandringer i hverdagen. I et av pridelederintervjuene ble det nevnt at temaet å jobbe i team har for stort fokus i kurset fordi det kommer inn i så mange av samlingene. Pridelederne mente også at måten temaet presenteres på ikke står i forhold til virkeligheten – det står ikke et team klart som fosterforeldrene kan gå inn i, ofte krever det mye av fosterforeldrene selv å få til et samarbeid. Det samme poenget kom også fram i surveyen.

Hver gang du sier det så må du si at det er ikke sånn som jeg sier det nå. Så det burde kanskje vært mer fokus på det å komme inn i et samarbeid som kan være utfordrende. (prideleder)

I et annet pridelederintervju ble det nevnt at temaet tilbakeføring har for stor plass. I surveyen ble det nevnt at innholdet må fornyes etter hvert som kunnskapen oppdateres.

Jeg synes dette er bra, men tenker det er viktig at opplæringen hele tiden fornyes og at kurslederne får påfyll. Det er en krevende og ansvarsfull jobb og kurslederne er mye overlatt til seg selv. (prideleder, surveymaterialet)

Ellers ble det nevnt i flere intervjuer at det for alle temaene er tidspress, og at kurset bare gir et innblikk i store temaer. Samtidig ble det påpekt at oppbygningen av kurset, rekkefølgen på temaene og vekslingen mellom arbeidsformer, «virker», dvs. at den bidrar til den refleksjonsprosessen kurset skal bidra til hos de potensielle fosterforeldrene.

Og vekslinga, det er det veldig mange som sier at vekslinga mellom oss kursledere og veksling i tilnærming, øvelser, teori, oppvarming,

grupperarbeid, det er robust og trygt som prideleder – i dag har jeg ikke min beste dag, men gjør jeg som det står [i kurslederboka] så virker det. (senior-prideleder).

(...) det kan være at det er andre ting som skal inn, men tiden og vekslingen mellom øvelser, teori, være sammen, være i en prosess der du må svare, gå i livsbøker, balansere mellom ulike elementer tror jeg er kjempeviktig. (kvalitetsforum).

Vi ser det godt, det har vært en god tanke bak oppbyggingen og rekkefølgen. (senior-prideleder)

Jeg tenker at det er viktig å tilbringe mye tid med familiene og så tenker jeg det er ideelt som det er nå at noen ganger er man her og noen ganger hjemme hos dem, og så synes jeg også at helgesamling hvor man ser dem samme med andre er viktig. (prideleder)

Et element ved den stadige vekslingen i arbeidsformer som også ble nevnt i et av intervjuene, var at vekslingen også gir anledning til å se deltakerne i ulike typer av samspill og situasjoner, noe som bidrar til prideledernes kunnskap om fosterforeldrene.

I surveyen ble pridelederne bedt om å nevne ting de mente burde endres med PRIDE. Her har flere prideledere påpekt behovet for endringer i PRIDE-materiellet. Det som ble trukket fram var at livsboka har formuleringer som er diffuse, at den bør bli elektronisk, at livsboka og prideboka bør samordnes bedre og at rapportmalen bør endres, og at livsbok og rapportmal bør samordnes. Disse temaene ble lite berørt i intervjuene.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at:

- Terskelen for å få delta på PRIDE grunnopplæring er lav: de som fyller de formelle kriteriene får delta.
- For prideaktørene er det et viktig utgangspunkt at deltakerne på PRIDE grunnopplæring er «vanlige folk» som kanskje skal få ansvar for et barn med store utfordringer.
- For prideaktørene er målsettingen med grunnopplæringen sammen-satt: *Rekruttering* forstås som prosessen med å sile ut de som ikke egner

seg for oppgaven, samt å finne ut hva slags fosterhjem ulike deltakere kan passe som, mens *opplæring* forstås i termer av forberedelse, som i tillegg til kunnskapsstoff omfatter både bevisstgjøring og holdnings-
skaping.

- Omfanget på grunnopplæringen oppleves som «fantastisk passe». Behovet for dagens omfang og kursperiode begrunnes ut fra de sammensatte målsettingene med PRIDE. Både «rekruttering» og «forberedelse» – forstått slik pride-aktørene gjør – tar tid.
- Prideaktørene er i all hovedsak fornøyd med kursets innhold, og framhever fleksibiliteten ved opplegget som en styrke. Arbeidsformen oppfattes å støtte opp om målsettingene med kurset; den «virker».

4 Forberedende kurs

4.1 Innledning

I dette kapitlet retter vi oppmerksomheten mot forberedende kurs for fosterforeldre, og belyser følgende problemstillinger:

- Hvor vanlig er det at fosterforeldre har tatt forberedende kurs før de blir fosterforeldre, og hva slags andre kurs enn PRIDE oppgir fosterforeldre at de har tatt?
- Blant fosterforeldre som har tatt PRIDE grunnopplæring: Hvordan var kurset organisert, hvordan vurderer fosterforeldre nytten av kurset og er vurderingene av kurset knyttet til bestemte faktorer?
- Blant fosterforeldre som har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs: Hvordan var kurset organisert, hvordan vurderer fosterforeldre nytten av kurset og er vurderingene av kurset knyttet til bestemte faktorer?
- Hva trekker fosterforeldre fram som det beste med PRIDE grunnopplæring og PRIDE slekt- og nettverkskurs, og hva mener de bør endres med de respektive kursene?

Analysene er basert på data fra den elektroniske spørreskjemaundersøkelsen blant fosterforeldre.

4.2 Det generelle bildet

Tidligere studier tyder på at det har skjedd en dramatisk økning i andelen fosterforeldre som har tatt PRIDE over de siste årene. Havik (2007) samlet inn spørreskjemadata fra et landsdekkende utvalg av 867 fosterfamilier i 2005, og fant at kun 36 prosent av «nøytrale» fosterforeldre hadde tatt PRIDE grunnopplæring; 29 prosent hadde tatt kurset før plassering og sju prosent etter. Imidlertid hadde 47 prosent tatt PRIDE blant de som hadde fått plassert barn innen de to siste årene. I 2011, i et mindre utvalg av 159 familier som hadde meldt sin interesse til Bufetat om å bli fosterforeldre, fant man at 80 prosent hadde gjennomført PRIDE grunnopplæringskurs (Havik 2013b). I det følgende ser vi på hvor mange som har tatt PRIDE eller andre forberedende kurs før plassering i et større utvalg av fosterforeldre fra hele landet.

Tabell 5. Andeler (%) som har tatt ulike forberedende kurs. N=1078.

Deltatt på kurs	Prosent
PRIDE grunnopplæring	59,8
PRIDE slekts- og nettverkskurs	9,6
Andre forberedelseskurs enn PRIDE	12,6
Minst ett forberedende kurs	75,7

I vårt utvalg har tre av fire fosterforeldre tatt et forberedende kurs. Seksti prosent har tatt PRIDE grunnopplæringskurs, ti prosent har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs og 13 prosent har tatt andre forberedelseskurs enn PRIDE¹⁷. Seks prosent har tatt mer enn ett kurs, hvorav de fleste har tatt grunnopplæringsdelen *og* ett av de andre to kursene.

Vi var interessert i hva slags alternative kurs fosterforeldre tar når de ikke har tatt PRIDE. Vi ba fosterforeldrene som hadde deltatt på «andre forberedelseskurs» oppgi hva slags kurs eller opplegg de hadde deltatt på. I alt 112 fosterforeldre svarte på spørsmålet. Et hovedinntrykk er at de fleste har tatt et PRIDE-lignende, men kortere kurs, for mange år siden¹⁸. Mange uttrykker at kurset var et slags forkortet PRIDE, eller et «mini-PRIDE». Andre hyppige brukte betegnelser på kurset er «fosterhjemskurs», «kurs for fosterforeldre», «grunnkurs for fosterforeldre». Svært mange sier at de tok kurset en gang på 1990-tallet. Noen husker ikke hva slags kurs det var, fordi det er så lenge siden. Det varierer om kurset gikk over noen kvelder, helger (ofte bare en helg) eller noen få dager. Det varierer også hvem som var ansvarlig for kurset. Noen sier

¹⁷ Man kan merke seg at vi spurte respondentene om de hadde tatt PRIDE grunnopplæring eller «andre forberedelseskurs» *før* plassering. Det er mulig at noen har tatt disse kursene etter plassering, og at andelen som har tatt slike kurs er noe høyere enn hva vi får inntrykk av. (Spørsmålet om deltakelse i slekt- og nettverkskurs er ikke begrenset til før plassering.)

¹⁸ Mange har likevel nylig fått plassert et barn. For eksempel fikk om lag en tredjedel av de 112 fosterforeldrene plassert et barn for under tre år siden. Men de kvalitative svarene tyder likevel på at de tok kursene før PRIDE kom i 1997. For eksempel, samtlige av de tolv som har tatt annet forberedende kurs og fått et barn plassert innen de to siste årene, sier at de tok kurset for mange år siden. Altså ble de fosterforeldre for første gang for lenge siden. Vi har ikke spurt dem om når de tok kurset eller når de mottok deres første fosterbarn.

det var den kommunale barnevernstjenesten, mens andre sier fosterhjems-tjenesten, fylkeskommunen eller Bufetat. Åtte personer har tatt et adopsjonsforberedende kurs.

Tabell 6 viser hvordan deltakelse i forberedende kurs varierer med type fosterhjem. Blant vanlige fosterforeldre (kjente ikke barnet før plassering), har 81 prosent tatt et forberedende kurs, og 70 prosent har tatt PRIDE grunnopplæring. Enda flere har grunnopplæringskurset blant «ferske» fosterforeldre. Ser vi på vanlige fosterforeldre som kun har (hatt) *ett* fosterbarn og dette ble plassert etter 2006, har 79,5 prosent tatt grunnopplæringskurset før plassering.

Av slekt- og nettverksfosterforeldre har over halvparten tatt et forberedende kurs. Nettverksfosterforeldrene sprer seg på ulike typer kurs, mens slektsfosterforeldre oftere har tatt slekts- og nettverkskurset. Spørsmålet om deltakelse i slekt- og nettverkskurset ble stilt åpent «Har du deltatt...», og derfor vet vi ikke om deltakerne tok kurset før eller etter plassering.

Tabell 6. Deltakelse i kurs, etter type fosterhjem (%).

	Vanlig fosterhjem (n=837)	Nettverksfosterhjem (n=107)	Slektsfosterhjem (n=109)
PRIDE grunnopplæring	70,3	27,3	14,8
PRIDE slekts- og nettverkskurs	4,0	23,4	39,4
Andre forberedelseskurs enn PRIDE	12,4	7,5	9,3
Minst <i>ett</i> forberedende kurs	81,2	53,3	54,1

At slekt- og nettverksfosterforeldre sjeldnere enn vanlige fosterforeldre har tatt et forberedende kurs er ikke overraskende, da plasseringer hos slekt og kjente ofte er akutte. Mange må få opplæring i etterkant av plasseringen, og opplæringen er gjerne kortere og mer skreddersydd (Havik 2007). Havik et al. (2007) finner at tre av fire fosterhjemstjenester opplyser at de, når fosterforeldre allerede har plassert barn hos seg, gjennomfører en mer eller mindre bearbeidet form av det «gamle» opplæringskurset, gjerne kombinert med tema og/eller elementer fra PRIDE, og gjerne med særlig vektlegging av slektsfosterforeldre sine posisjoner, utfordringer og dilemmaer.

Det har altså skjedd en drastisk økning i andelen som tar PRIDE de siste årene, etter at PRIDE ble revidert i 2007. For sju–åtte år siden tok mindre enn

halvparten av blivende fosterforeldre PRIDE (Havik et al. 2007), mens i dag tas kurset av om lag fire av fem. Resultatene tyder altså på at PRIDE i dag er blitt mer eller mindre obligatorisk, spesielt for vanlige fosterforeldre. De ulike skreddersydde oppleggene for slekt- og nettverksforeldre som tidligere var i bruk, er nok erstattet av PRIDE slekt og nettverkskurs, hvilket innebærer at tilbudet til slekt- og nettverksforeldre er mer likt enn det var før.

4.3 PRIDE grunnopplæring

BESKRIVELSE AV DELTAKELSE

I alt 638 av fosterforeldrene i vårt utvalg (60%) deltok på PRIDE grunnopplæring før de ble fosterforeldre. I tabell 7 gir vi en oversikt over når deltakerne tok kurset, lengden på kurset, antall samlinger og fosterforeldrenes deltakelse på samlingene. Som beskrevet i innledningen består PRIDE grunnopplæring av ti moduler, dvs. at antall samlinger vil være ti dersom alle modulene gjennomføres separat.

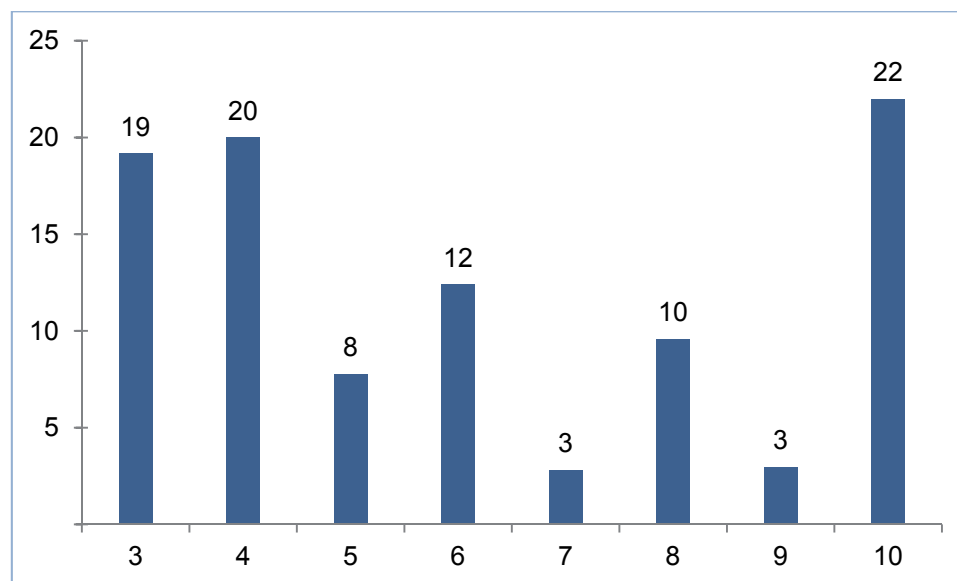
Tabell 7. Om deltakelsen på PRIDE grunnopplæring (n=638).

	Prosent eller gjennomsnitt (standardavvik)
Når tok de kurset?	
2012/2013	14,4
2010/2011	24,9
2007/2009	30,1
Tidligere	30,6
Lengde på kurset (i mnd)	
< 2	9,3
2-3	39,2
4-5	40,0
> 6	11,5
Antall samlinger (se figur under)	6,0 (2,7)
Deltok på alle samlinger	91,5

Omtrent like andeler tok grunnopplæringskurset før 2007, mellom 2007–2009 og etter 2010. Kurset varte vanligvis mellom to og fem måneder og det typiske antallet samlinger var 3, 4 eller 10 (se figur 2). De fleste deltok på alle samlinger. I de frie kommentarene, som vi beskriver nærmere i avsnitt 4.5, understreker mange fosterforeldre viktigheten av at kurset går over lengre tid,

for å få tid til å reflektere og bearbeide kunnskapen. Havik et al. (2007) fant at kurset i gjennomsnitt tok 14 uker, altså noe tilsvarende det vi finner. De fant imidlertid at ingen av fosterhjemstjenestene i undersøkelsen organiserte grunnopplæringen i ti samlinger (variasjon fra 3–9). Våre resultater tyder på at dette har blitt mer vanlig.

Figur 2. Hvor mange samlinger hadde kurset (antall kursganger)? Prosentvis fordeling (n=612).

Note: Tre prosent svarte 1–2 samlinger. Disse er slått sammen med de som har svart 3 samlinger.

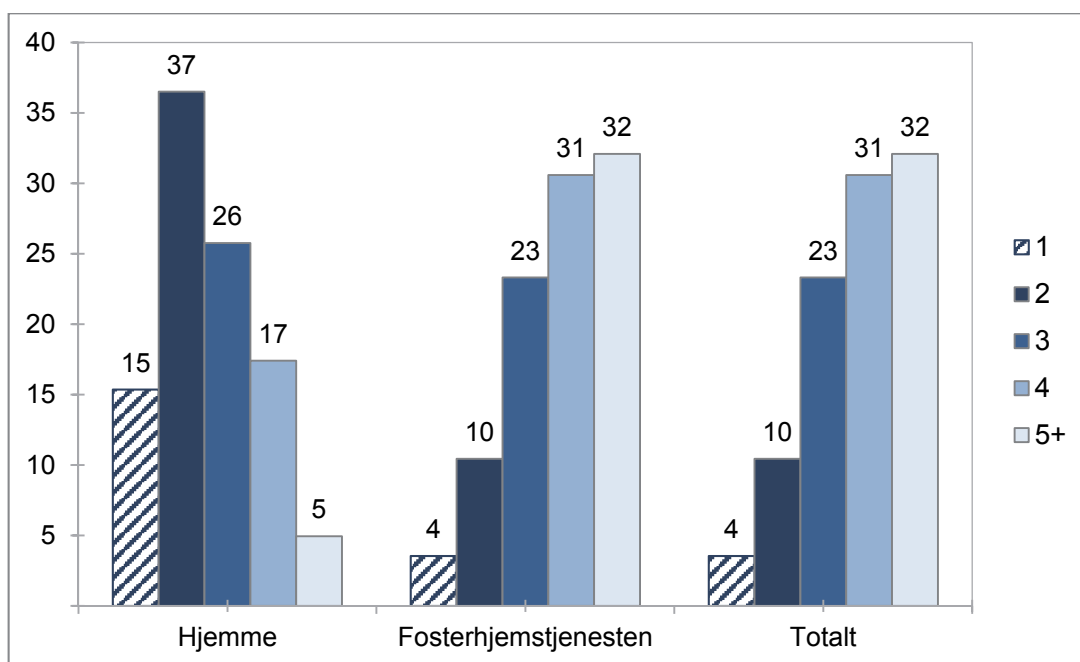
Få samlinger betyr at kurset har bestått av helgesamlinger. Vi har sett på om antall samlinger har noen sammenheng med hvor nyttig man opplevde kurset (se tabell 11), men fant ingen slik sammenheng. En slik sammenheng fant heller ikke Havik et al. (2007). De fant også at kun én prosent var misfornøyd med hvordan kurset ble organisert. Fosterforeldre synes altså fornøyd med organiseringen uansett antall kursganger.

Kurset legger i utgangspunktet opp til en prosess med fire hjemme-samtaler – ett før kursoppstart, to underveis og ett etter siste samling. Hjemmebesøkene, og spesielt det siste, blir imidlertid noen ganger gjennomført som en kontorsamtale hos fosterhjemstjenesten (Havik et al. 2007).

Figur 3 viser hvor mange som har hatt ulike antall samtaler med fosterhjemstjenesten hjemme hos seg selv, hos fosterhjemstjenesten og totalt. Vi ser at de fleste oppgir minst fire samtaler med fosterhjemstjenesten, og samtalerne finner noe oftere sted hos fosterhjemstjenesten enn hjemme hos

fosterforeldrene. Dette passer med svarene vi fikk fra fosterforeldre som også er PRIDE-ledere, hvor 23 av 31 svarte at kursene de ledet i gjennomsnitt hadde fire samtaler.

Figur 3. Antall samtaler (fra 1 til 5+) hjemme, hos fosterhjemtjenesten og totalt. Prosentvis fordeling.

Som beskrevet i innledningen, er det et sentralt element i PRIDE at kursene skal ledes av en fosterhjemskonsulent og en erfaren fosterforelder. Vi har undersøkt om dette skjer i praksis, og også bedt om fosterforeldrenes vurdering av ordningen (se tabell 8).

Tabell 8. Om ledelsen av PRIDE grunnopplæring. N=638.

	Prosent
<i>Ble kurset ledet av en eller to kursledere?</i>	
1	0,5
2	99,5
<i>En av kurslederene var fosterforelder</i>	
	76,9
<i>Bør en av kurslederene være en fosterforelder?</i>	
Ja	80,7
Nei	7,4
Vet ikke	11,9

Nesten samtlige som har tatt PRIDE grunnopplæring sier at kurset ble ledet av to kursledere, og 77 prosent sier at én av kurslederne var fosterforelder. Havik et al. (2007) fant samme mønster, at én prosent sa at kurset ble ledet av kun én person, og 24 prosent sa kurset ikke hadde noen fosterforelder (men to konsulenter). Videre finner vi at 81 prosent mener at en av kurslederne *bør* være en fosterforelder. Blant de som tok et kurs som faktisk ble ledet av en fosterforelder, mente 94 prosent dette.

VARIASJON I HVEM SOM HAR TATT PRIDE GRUNNOPPLÆRING

Som vist til i innledningen har det vært uttrykt bekymring for at PRIDE treffer noen grupper av fosterforeldre bedre enn andre. Tabell 9 viser hvor vanlig det er å ha tatt PRIDE grunnopplæring i ulike grupper av fosterforeldre. Disse sammenhengene forandres ikke når vi analyserer betydningen av alle faktorer samtidig (multivariat logistisk regresjon). Vi finner, rimeligvis, at kursdeltakelsen er høyere blant yngre aldersgrupper og dersom barnet ble plassert etter 2006. Sannsynligheten for å ha tatt grunnopplæringskurset varierer derimot ikke med kjønn, utdanning, inntekt, region, kommunestørrelse eller om man var beredskapshjem for barnet før plassering. Vi finner altså ingen sosio-økonomisk gradient, eller geografisk variasjon, i sannsynligheten for å ta PRIDE. I tillegg analyserer vi heller ikke forskjeller mellom de ulike fosterhjemstjenestene. Blant fosterhjemstjenester hvor vi har minst ti fosterforeldre i utvalget, så er minste andel som har tatt PRIDE grunnopplæring 58 prosent. Alt-i-alt finner vi altså ingen *egentlige* skiller i hvem som tar kurset, hvilket igjen viser at PRIDE er blitt mer eller mindre obligatorisk.

Tabell 9. Andeler (%) som har tatt PRIDE grunnopplæring i ulike grupper. Kun vanlige fosterhjem (ikke i slekt eller kjent med barnet før plassering). N=848.

Kjønn	
Kvinne	70,6
Mann	69,0
Alder	
20–29	75,0 **
30–39	84,6 **
40–49	73,1 **
50+	54,2
Utdanning	
Grunnskole	70,2
Videregående	69,4
Høyskole/universitet	70,6
Inntekt	
Under 600,000	70,4
6–800,000	72,5
Over 800,000	68,8
Region	
Nord	65,6
Midt	73,1
Vest	71,5
Sør	71,5
Øst	66,7
Oslo	74,2
Kommunestørrelse	
Under 8,000	72,4
8–20,000	65,0
Over 20,000	72,5
År siste barn ble plassert	
Før 2007	55,5 **
Etter 2007	76,0
Var beredskapshjem for barnet før plassering	
Nei	70,7
Ja	66,7

** p < .01

VURDERINGER AV PRIDE GRUNNOPPLÆRING

I denne delen undersøker vi hva fosterforeldre mener om ulike aspekter ved grunnopplæringen.

Først var vi interessert i om mange synes kurset er for omfattende. Som beskrevet i kapittel 3, er dette en oppfatning som ikke finnes blant prideledere og andre prideaktører.

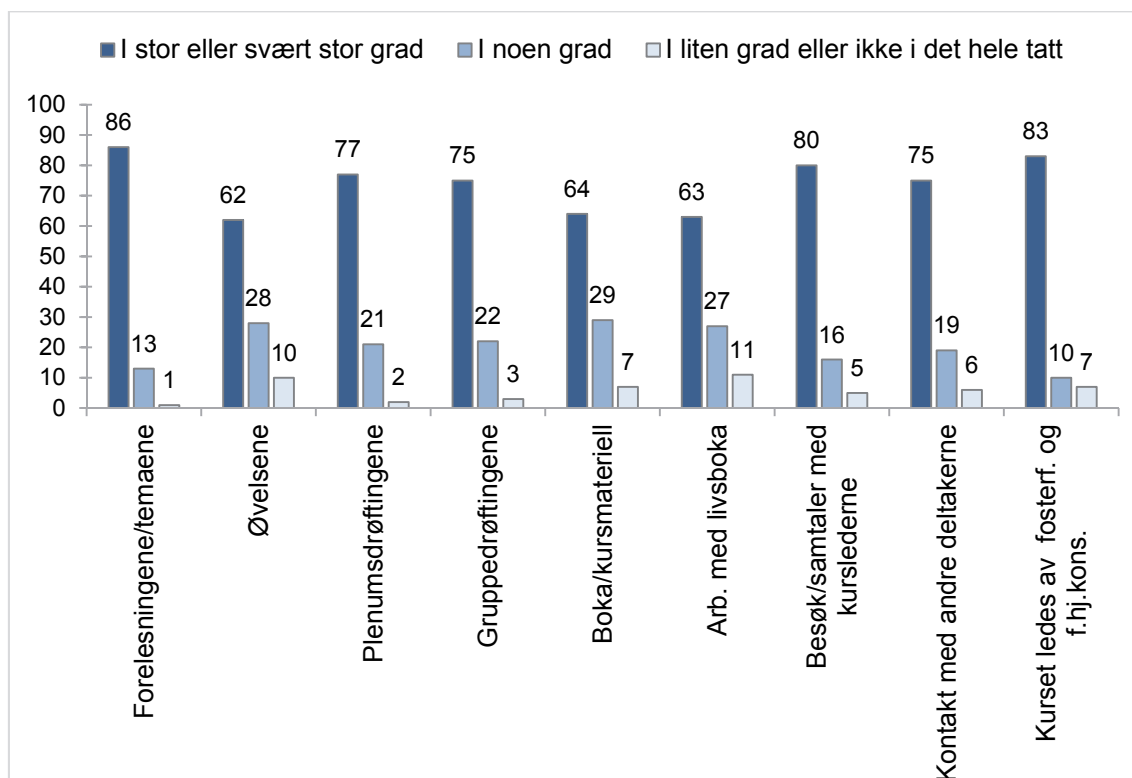
Vi finner at 90 prosent synes kurset har et passe omfang, mens ni prosent mener at kurset er for kort. Kun én prosent synes kurset er for omfattende.

Fosterforeldrene er altså samstemte i sin vurdering med prideaktørene vi har intervjuet. Resultatene er også i tråd med Havik et al. (2007), som fant at 87 prosent av deltakere og 80 prosent av prideledere mente grunnopplæringskurset hadde et passe omfang, og at hhv. åtte og 12 prosent mente kurset burde vært lengre. I vårt eget utvalg av PRIDE-ledere, svarer 29 av 31 (94 prosent) at kurset er passe omfattende.

I undersøkelsen ba vi deltakerne vurdere nytten av mange ulike aspekter ved grunnopplæringskurset. De ble bedt om å vurdere nytten av ni elementer i kurset, de åtte temaene i kurset, og hvor nyttig kurset er for seks ulike sider ved fosterforeldreskapet. Svaralternativene var (at PRIDE er nyttig...) «i svært stor grad», «i stor grad», «i noen grad», «i liten grad» og «ikke i det hele tatt». For enkelthets skyld tar vi i det følgende svarene «i svært stor grad» og «i stor grad» som uttrykk for at man vurderer PRIDE som «svært nyttig». De resterende tre kategoriene tas som uttrykk for at PRIDE vurderes å ha «lavere» nytteverdi.

Figur 4 viser fosterforeldrenes vurdering av nytten av de ulike elementene i PRIDE grunnopplæring.

Figur 4. I hvilken grad synes du de ulike elementene i PRIDE grunnopplæring har vært nyttige?

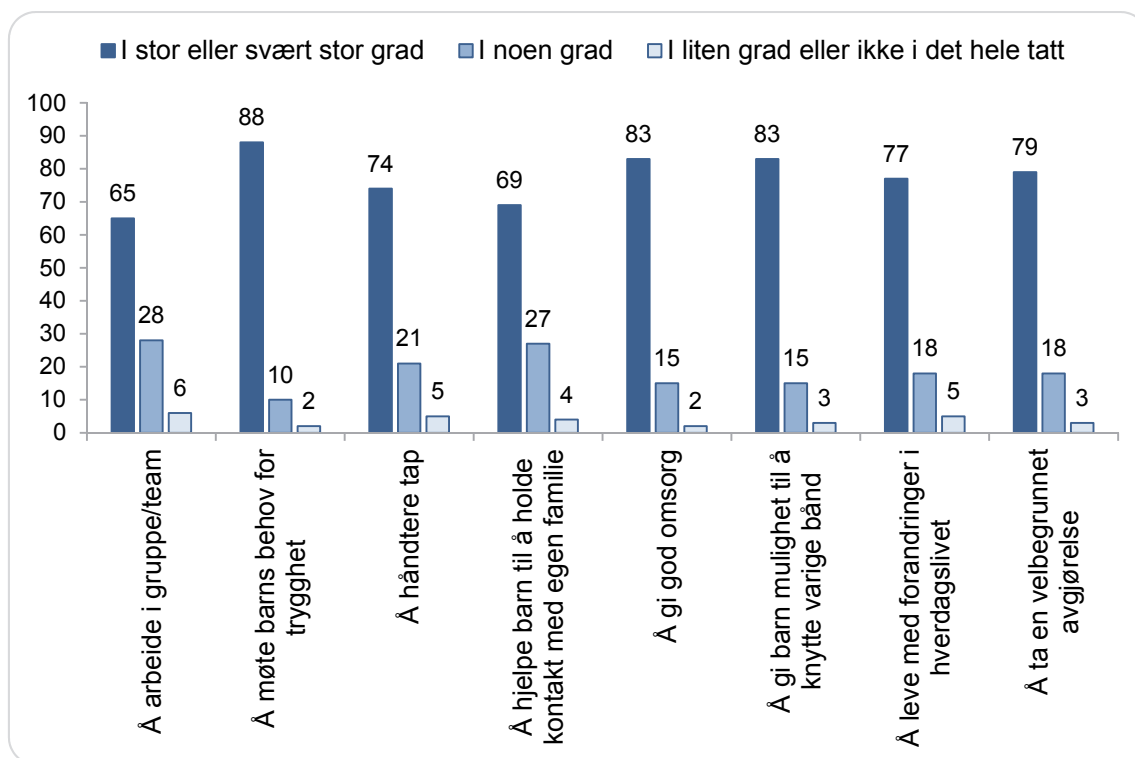
Hvert av elementene i PRIDE grunnopplæring vurderes som svært nyttig av et klart flertall av kursdeltakerne (62–86 %), og som lite nyttig eller unyttig av færre enn elleve prosent. De høyest verdsatte elementene er *forelesningene/temaene, besøk/samtaler med kurslederne* og *at kurset ledes av både fosterforelder og fosterhjems konsulent*, tett etterfulgt av *drøftingene i plenum og i grupper* og *kontakten med de andre deltakerne*. Blant de som tok et kurs som faktisk ble ledet av en fosterforelder, mener 93 prosent at det er svært nyttig at kurset ledes av både en fosterforelder og fosterhjems konsulent. De elementene det er størst uenighet om nytten av, hvor 36–38 prosent vurderer de som bare «i noen grad» eller mindre nyttige, er *øvelsene, boka/kursmaterieell* og *arbeidet med livsboka*.

Som vi kommer tilbake til, er det stor grad av samsvar i hvordan respondentene vurderer de ulike elementene (cronbach alfa= .87). Vurdering av ett element henger altså tett sammen med hvordan man vurderer de andre elementene. Men det er ikke nødvendigvis slikt at man enten er fornøyd med alt eller mindre fornøyd med alt. Én av tre er svært fornøyd med samtlige elementer, mens halvparten mener 1–4 elementer hadde lav/moderat nytte (se tabell 10).

Også Havik et al. (2007) fant en utbredt tilfredshet med «alt» i PRIDE. Som oss, fant de at de høyest verdsatte elementene («arbeidsmåtene») er samtaler med PRIDE-lederne, eksemplene/historiene, innledningene/forelesningene og drøftingene i plenum og i grupper. Blant 562 fosterforeldre intervjuet rett etter kursdeltakelsen, var 70–90 prosent godt/svært fornøyd med disse arbeidsmåtene. Lavest vurdert var *øvelsene* og *arbeidet med livsboka* (56–59 % fornøyd). De fant særlig blandede erfaringer med livsboka. Halvparten var svært fornøyd med arbeidet med den, mens ti prosent var svært misfornøyd. Mange mente at den bidrar i stor grad til økt selvforståelse (61 %), men også at den har for mange (32 %) og for krevende oppgaver (23 %) og i stor grad er personlig invaderende (37 %).

Figur 5 viser fosterforeldrenes vurdering av nytten av de ulike temaene i PRIDE grunnopplæring.

Figur 5. I hvilken grad synes du de ulike temaene i PRIDE grunnopplæring har vært nyttige?

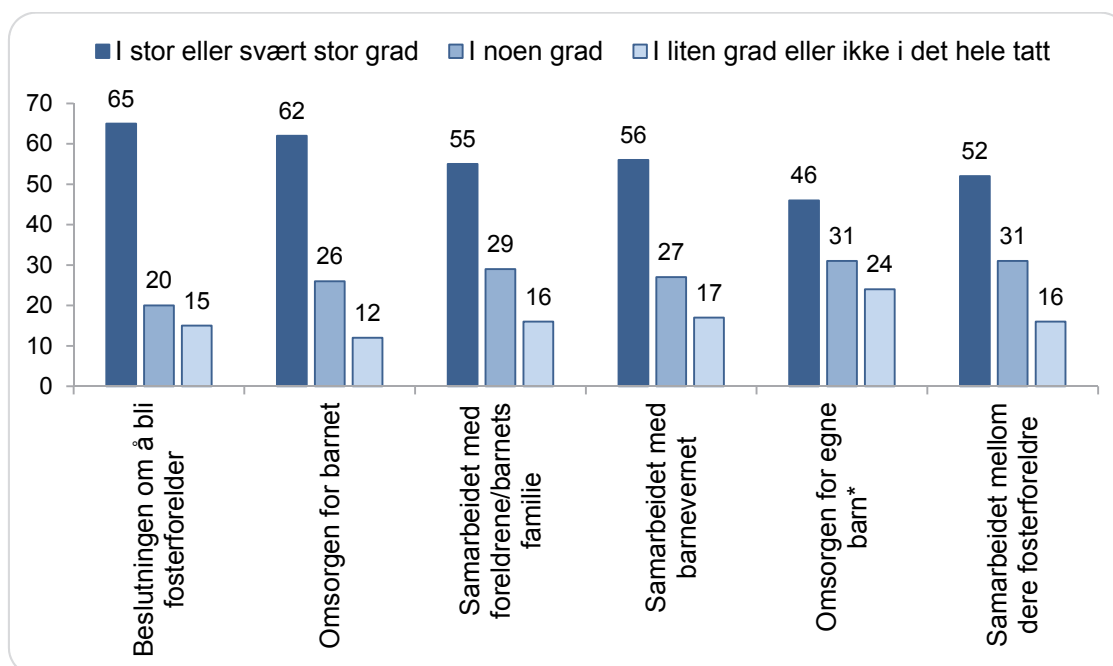

Hvert av temaene i PRIDE grunnopplæring vurderes som svært nyttig av et klart flertall av kursdeltakerne (65–88 %), og som lite nyttig eller unyttig av færre enn seks prosent. De høyest verdsatte temaene er de som handler om barnet – om å fremme god omsorg, utvikling og tilknytning. De temaene som vurderes som minst nyttige, hvor om lag en tredjedel mener de er mindre nyttige, er *å arbeide i gruppe/team* og *å hjelpe barn til å holde kontakt med egen familie*.

Temaene (som var noe annerledes før 2007) fikk svært gode vurderinger også hos Havik et al. (2007). Alle temaene ble vurdert som svært lærerike og nyttige. Det var små forskjeller i vurderingene av de ulike temaene. *Å arbeide i team* fikk god vurdering, men noe lavere enn de andre temaene. Og 80–90 prosent mente det ble brukt passe tid på hvert tema. Til påstandene «alle temaene har vært viktige», svarte 76 prosent «stemmer helt» og 21 prosent «stemmer godt».

Figur 6 viser fosterforeldrenes vurdering av nytten av PRIDE grunnopplæring for ulike sider ved fosterforeldreskapet.

Figur 6. Alt-i-alt, i hvilken grad synes du PRIDE grunnopplæring har vært nyttig for...

* Omfatter kun fosterforeldre som har egne barn.

Mellom 46–65 prosent vurderer PRIDE som svært nyttig for ulike sider ved fosterforeldreskapet. To av tre vurderer PRIDE grunnopplæring som svært nyttig for *beslutningen om å bli fosterforeldre* og for *omsorgen for barnet*. Noe færre mener kurset er svært nyttig for *samarbeidet med barnevern* og *biologisk familie*. Når det gjelder forhold som har med egen familie å gjøre (*omsorgen for egne barn* og *samarbeidet mellom fosterforeldrene*), så er utvalget splittet, om lag halvparten mener kurset er svært nyttig og halvparten mener det er mindre nyttig. Mange av de som mener kurset er mindre nyttig kan oppleve at PRIDE på noen områder ikke er relevante for dem, for eksempel hvis de har lite kontakt med barnevern eller biologisk familie.

Den generelle nytten av PRIDE for fosterforeldreskapet vurderes noe lavere enn nytten av hvert enkelt element og tema i PRIDE. Tilfredsheten med PRIDE (elementer/temaer) kan altså være svært høy uten av man nødvendigvis mener PRIDE har vært avgjørende for ulike sider ved det å bli eller være fosterforelder. Mange andre faktorer vil rimeligvis ha betydning for, for eksempel, omsorgen og samarbeidet, men resultatene indikerer at PRIDE også spiller en viktig rolle slik fosterforeldre ser det.

Også Havik (2007) fant at et klart flertall mente PRIDE var nyttig for omsorgen for barnet (85 %), omsorgen for egne barn (74 %), samarbeid med

foreldre (79 %) og samarbeidet med barnevernet (83 %), men også at 14–26 prosent mente PRIDE var lite nyttig for disse formålene. Svarene er ikke direkte sammenlignbare med våre, fordi Havik har fire svaralternativer, mens vi har fem. Havik har utelatt vår mellomkategori «i noen grad».

Vi finner altså stor grad av tilfredshet med PRIDE grunnopplæring, og dette samsvarer godt med tidligere undersøkelser. Tilfredsheten synes å være stabil fra 2005 og fram til i dag. Fosterforeldre som også er prideledere (i alt 31 personer i utvalget) er om mulig enda mer tilfredse med grunnopplæringskurset enn fosterforeldre generelt. Men unntak av noen få aspekter, så ble samtlige aspekter ved PRIDE vurdert som svært nyttige av over 90 prosent av pridelederne, og ingen mener at noen aspekter er nyttige «i liten grad» eller «ikke i det hele tatt». De fem aspektene som «bare» 77–90 prosent vurderte som svært nyttige, var *PRIDE-bokalkursmateriellet* (element), *å arbeide i gruppe/team* (tema) og kursets nytte for tre sider ved fosterforeldreskapet: *samarbeidet med barnevernet, omsorgen for egne barn og samarbeidet fosterforeldrene imellom*.

SAMSVAR I VURDERINGENE AV NYTTE?

Vi har også undersøkt om det er samsvar i PRIDE-deltakernes vurderinger av nytte. De tre skalamålene på nytteverdi er høyt korrelerte. Den vurderte nytteverdien av elementene og temaene er korrelert på .74, nytteverdien av elementene og nytteverdien for fosterforeldreskapet er korrelert på .65 mens nytteverdien av temaene og nytteverdien for fosterforeldreskapet er korrelert på .63.

Målene har også høy grad av såkalt intern konsistens. Det vil si det er stor grad av samsvar i folks svar på spørsmålene om nytten av elementene (cronbach alfa=.87), temaene (.94) og nytteverdien for fosterforeldreskapet (.87). Betyr dette at det er de samme personene som vurderer nytten som lav/moderat på de ulike aspektene? For å se nærmere på dette har vi latt svarene «i noen grad», «i liten grad» og «ikke i det hele tatt» definere «lavere nytteverdi». I tabellen under viser vi hvor mange som angir «lavere nytteverdi» på hvor mange elementer, temaer og sider ved fosterforeldreskapet.

Tabell 10. Antall elementer og temaer som vurderes å ha «lavere nytteverdi», og antall sider ved fosterforeldreskapet PRIDE vurderes å ha «lavere nytteverdi» for. Prosentvis fordeling.

Antall	Elementene (n=530)	Temaene (n=561)	Nytteverdi for fosterforeldreskapet (n=526)
0	32,1	46,9	24,3
1	13,0	16,6	11,4
2	14,3	10,0	14,4
3	13,0	6,1	12,2
4	10,4	5,3	11,8
5	5,3	3,7	9,7
6	3,8	3,2	16,2
7	3,8	1,2	
8	2,6	7,0	
9	1,7		

Når det gjelder vurdering av nytteverdien av *elementene*, ser vi at 32 prosent vurderer ingen av elementene å ha «lavere nytteverdi», dvs. at 32 prosent, eller en av tre, vurderer at samtlige element er svært nyttige. Det vanligste (52 %) er å vurdere at mellom 1–4 elementer har lav/moderat nytte. Svært få vurderer nytten som lav for flere enn fire elementer. Ser vi på temaene, er det enda vanligere (47 %) å «verdsette» samtlige temaer. Og igjen ser vi at det er svært få som vurderer at mange temaer har lav/middels nytteverdi. Når det gjelder den vurderte nytteverdien av PRIDE for ulike sider av fosterforeldreskapet, så ser vi at mange vurderer at PRIDE har høy nytteverdi for alle sidene (24 %), men at nokså mange vurderer at PRIDE har lavere nytteverdi for *mange* sider ved fosterforeldreskapet (38 % angir lavere nytteverdi på minst halvparten av spørsmålene).

Så, er det er de samme personene som vurderer nytten som lavere på de ulike aspektene? Når det gjelder elementene og temaene, så er svaret nei. Her er det svært uvanlig å vurdere nytten som lavere på mange områder; det er *enkelte* elementer/temaer som får en lav eller (mer vanlig) middels vurdering av noen. Ser vi på den generelle nytteverdien av PRIDE for ulike sider ved fosterforeldreskapet, så er det noe vanligere at folk mer *generelt* vurderer nytten som noe lav. En konklusjon er at alt ved kursene treffer ikke alle, men generelt er det stor opplevd nytte.

HVEM ER FORNØYD/MISFORNØYD?

Spørsmålet om hvor godt PRIDE grunnopplæring treffer ulike grupper av fosterforeldre kan også belyses ved å se på mønstre i graden av opplevd nytte

av kurset. Tabell 11 viser sammenhenger mellom ulike kjennetegn ved fosterforeldre og grad av opplevd nytte med (i) elementene i PRIDE grunnopplæring, (ii) temaene i PRIDE grunnopplæring og (iii) nytten av PRIDE grunnopplæring for ulike sider ved fosterforeldreskapet. Vi viser sammenhengene før (bivariat) og etter (multivariat) statistisk kontroll for andre faktorer.

Tabell 11. Bivariat og multivariat regresjonsanalyse av ulike bakgrunnsvariabler på gjennomsnittlig nytteevaluering av elementene og temaene i PRIDE grunnopplæring og på gjennomsnittlig nytteevaluering av PRIDE for ulike sider av fosterforeldreskapet. Kun «vanlige» fosterhjem (ikke i slekt eller kjent med barnet før plassering). N=529–558.

	Elementene (9–45)		Temaene (8–40)		Sider av fosterforeldreskapet (6–30)	
	Bivariat	Multiv.	Bivariat	Multiv.	Bivariat	Multiv.
Kvinne	0,78	0,76	0,78	1,09	0,14	0,07
Alder (1–5)	-0,51	-0,03	-0,36	0,03	-0,24	0,13
Utdanning (1-5)	-0,01	0,05	-0,25	-0,35	-0,43 *	-0,42 *
Inntekt (1-5)	0,07	-0,12	-0,06	-0,04	0,07	0,10
Region ¹						
Nord (a)	1,14	0,66	0,35	0,18	-0,69	-0,25
Midt (b)	1,00	0,32	0,23	0,23	-0,60	-0,58
Vest (c)	3,28**a,b	2,91* a,b,d	2,62**a,b	2,52*a,b,d	1,31 ^{a,b}	0,94
Sør (d)	1,76	0,48	0,78	0,13	0,60	-0,01
Øst (e)	2,65*a,b	2,25* a,b,d	2,49*a,b	2,11*a,b,d	0,73	0,66
Oslo	(ref.)	(ref.)	(ref.)	(ref.)	(ref.)	(ref.)
Kommunestørrelse (1-6)	-0,13	-0,07	0,09	0,21	-0,04	-0,05
Har hjemmeboende egne barn	0,43	0,32	0,21	0,03	0,64	0,41
Antall fosterbarn totalt	-0,41	-0,24	-0,41	-0,31	-0,36	-0,32
Barnets alder nå	-0,11*	-0,07	-0,09*	-0,02	-0,08*	-0,04
År siden barnet kom	-0,28**	-0,32**	-0,21**	-0,21*	-0,22**	-0,21*
Barnet har minoritetsbakgrunn	0,10	0,19	0,50	0,52	0,35	-0,10
Barnets problemomfang (1-5)	-0,48	-0,26	-0,78**	-0,76**	-0,38	-0,27
År tok kurset (før 2007-2013)	0,54*	0,27	0,60**	0,02	0,55*	-0,21
Antall samlinger	0,07	0,12	-0,01	0,00	0,12	0,06
Kurset ledet av fosterforelder	2,28**	2,45**	0,88	0,98	0,79	0,49
R ²		10,2 %		8,4 %		4,8 %

p < .05, ** p < .01. ¹ Vi har markert signifikante forskjeller (p < .05) andre enn de med Oslo som referansegruppe.

Resultatene fra de tre settene av analyser er nokså konsistente, men sammenhengene er svakere for den totale nytteverdien av PRIDE (for sider ved

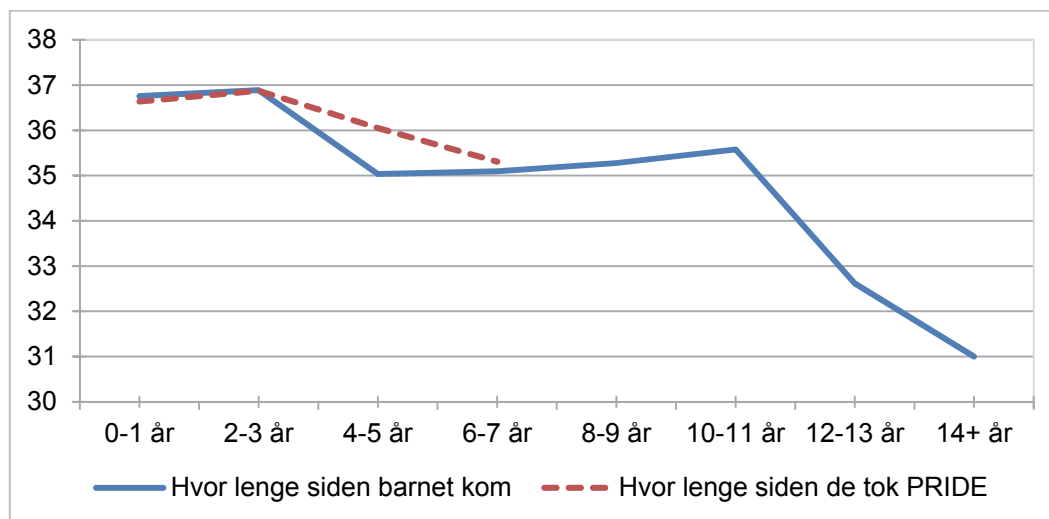
fosterforeldreskapet) enn for nytteverdien av de mer konkrete aspektene ved PRIDE (elementene/temaene).

Det er nokså konsistente regionale forskjeller i vurdert nytteverdi. Det synes å være en gradering hvor fornøydheden med PRIDE grunnopplæring er høyest i region Vest og Øst, noe lavere i region Sør, og lavest i region Nord, Midt og spesielt i Oslo. Samme mønster er svakere og til dels ikke signifikant når det gjelder nyttevurderingen av kurset for fosterforeldreskapet. De signifikante forskjellene forklares ikke «bort» når vi kontrollerer for komposisjonelle faktorer, for eksempel regionale sosioøkonomiske skiller. Dette øker sannsynligheten for at forskjellene skyldes regionale forskjeller ved kursgjennomføringen.

Videre er det konsistent forbundet med høyere vurdert nytteverdi om barnet har lav alder nå, om barnet kom nokså nylig og om man tok kurset nokså nylig. Det er vanskelig å skille effektene av disse faktorene, da de er høyt korrelerte med hverandre. Men det ser ut til at hvor lenge det er siden barnet kom, er den mest utslagsgivende faktoren av de tre. Barnets alder nå har lite å si, etter kontroll for hvor lenge det er siden barnet kom. Men generelt peker sammenhengene mot at kurset har størst nytte når man både har tatt kurset nylig og man har fått barn plassert. Nyttan avtar etter hvert. Tilsvarende fant Havik et al. (2007) at de som tok kurset i 2006 vurderte nytten som signifikant høyere enn de som tok kurset i 2005.

Figur 7 viser hvordan nyttevurdering av elementene varierer med antall år siden man tok kurset og siden man ble fosterforelder.

Figur 7. Nyttevurdering (9-45) av elementene i PRIDE grunnopplæring etter hvor lenge siden det er de tok kurset og hvor lenge siden barnet kom. Kun vanlige fosterhjem (ikke i slekt eller kjent med barnet før plassering). N=530.

Vi undersøkte om opplevd nytteverdi av PRIDE henger sammen med barnets problemomfang, målt som et gjennomsnitt av fire spørsmål om barnets grad av problemer knyttet til fysisk helse, atferd, følelser og læring. Vi finner en tendens for alle tre nyttemål, men som bare er statistisk sikker for det ene målet (vurdert nytte av *temaene* i kurset), at nytteverdien vurderes høyere jo større vansker barnet har. At kunnskapen fra kurset får større nytte dersom barnet har særlige psykososiale eller helsemessige utfordringer, er ikke overraskende.

Det er også en tendens til høyere vurdert nytte av PRIDE dersom kurset ble ledet av en fosterforelder (i tillegg til en konsulent). Den signifikante sammenhengen for vurdering av *elementene* i PRIDE forsvinner når vi tar ut elementet «at kurset ledes av både fosterforelder og fosterhjemskonsulent» i den avhengige variabelen. Havik et al. (2007) fant at de som hadde hatt en fosterforelder som kursleder, vurderte nytten av PRIDE for omsorgen for fosterbarnet signifikant noe høyere enn de som ikke hadde hatt en fosterforelder som kursleder.

Lavere utdanning er forbundet med høyere nyttevurdering av PRIDE for fosterforeldreskapet generelt, noe som kan handle om lavere forventninger eller at lavt utdannede drar særlig nytte av kurset for enkelte sider ved fosterforeldrerollen (f.eks. rettigheter/regler/lover, samarbeid med barnevernet).

Følgende faktorer har ikke sammenheng med hvor nyttig man vurderer aspekter ved PRIDE grunnopplæring: kjønn, alder, inntekt, kommune-størrelse, egne hjemmeboende barn, antall fosterbarn, om barnet har minoritetsbakgrunn og antall kurssamlinger.

4.4 PRIDE slekt- og nettverkskurs

BESKRIVELSE AV DELTAKELSE

I vårt utvalg har 51 prosent av nettverksfosterforeldre og 54 prosent av slektsfosterforeldre tatt PRIDE (enten grunnopplæringskurs eller slekt- og nettverkskurs, se tabell 6). Dette er langt flere enn i 2005. Da var disse tallene hhv. 19 og 12 prosent (Havik 2007). Under ser vi nærmere på deltakelsen i, og vurderinger av, slekts- og nettverkskurset.

I alt har 102 personer i utvalget (9,6 prosent) gått på PRIDE slekt- og nettverkskurs. Tabell 12 viser tidspunktet for kurset, om kurset ble ledet av en eller to kursledere, om en av kurslederne var en fosterforelder, og fosterforeldrenes vurdering av «delt ledelse» av kurset og av kursets lengde/omfang.

Tabell 12. Om deltakelse i slekt- og nettverkskurs. N=102.

	Prosent
Når tok de kurset	
2012/2013	35,3
2010/2011	37,3
2007/2009	21,6
Tidligere	5,9
Ble kurset ledet av en eller to kursledere?	
1	1,0
2	99,0
En av kurslederne var fosterforelder	61,4
Bør en av kurslederne være en fosterforelder?	
Ja	63,7
Nei	7,8
Vet ikke	28,4
Om kursets omfang (se figur under)	
For omfattende	2,0
Passe	76,5
For lite	21,4

PRIDE slekt- og nettverkskurs er blitt tilbudt fra 2007, og de fleste har derfor tatt kurset nokså nylig. Til sammenligning tok 73 prosent slekts- og nettverkskurset etter 2010, mens 49 prosent tok grunnopplæringskurset såpass nylig. Kursene ble nesten alltid ledet av to kursledere, men nokså mange, fire av ti, sa at ingen av kurslederne var fosterforelder. Det synes altså noe mer vanlig at grunnopplæringskurs (77 %) enn slekts- og nettverkskurs (61 %) ledes av en fosterforelder. Det er også flere som mener at en av kurslederne *bør* være fosterforelder blant deltakere i grunnopplæringskurset (77 %) enn deltakere i slekt- og nettverkskurset (64 %). Også blant de som faktisk hadde en fosterforelder som kursleder, var det noe flere som mente dette blant deltakere i grunnopplæringskurset (94 %) enn i slekt- og nettverkskurset (84 %).

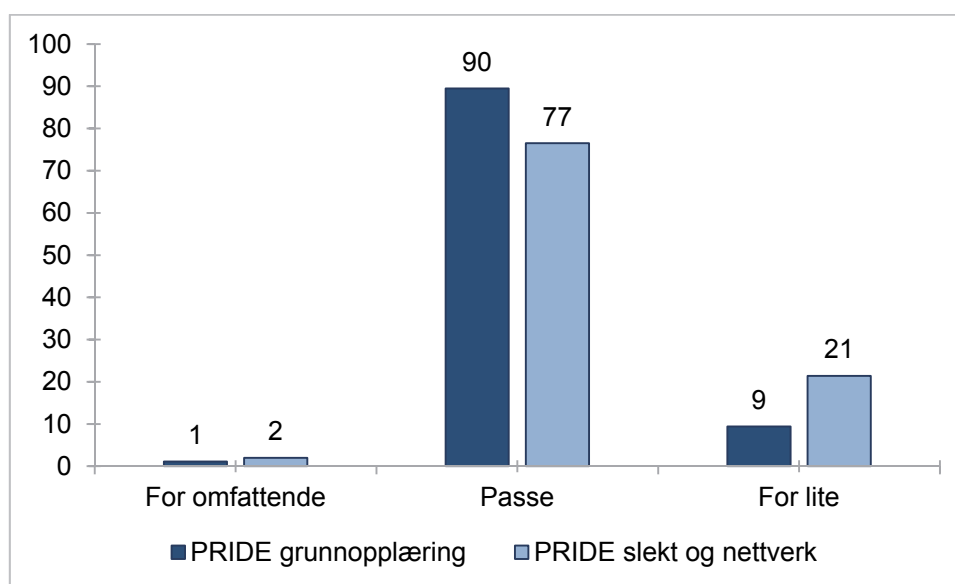
Vi undersøkte om andelene som har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs varierer mellom ulike grupper (analyser ikke vist). Vi så da kun på slekt- og nettverksfosterforeldre (n=216). Vi finner at deltakelsen på slekt- og nettverkskurset er høyere i region Vest (52 %) enn i andre regioner (18–39 %), men på grunn av lavt antall respondenter må vi anse de regionale forskjellene som usikre selv om de er signifikante ($p < .05$). Videre er deltakelsen høyere dersom (siste) barnet ble plassert etter 2007 (36 %) enn før 2007 (22 %), og dersom

man var beredskapshjem for barnet før plassering (49 vs. 29 %). Vi finner ikke variasjon etter kjønn, alder, utdanning, inntekt eller kommunestørrelse.

VURDERINGER AV PRIDE SLEKTS- OG NETTVERKSKURS

I likhet med grunnopplæringsdeltakerne ble slekt- og nettverksdeltakerne bedt om å vurdere ulike sider ved kurset. Figur 8 viser hvordan begge gruppene vurderte lengden på det kurset de hadde tatt.

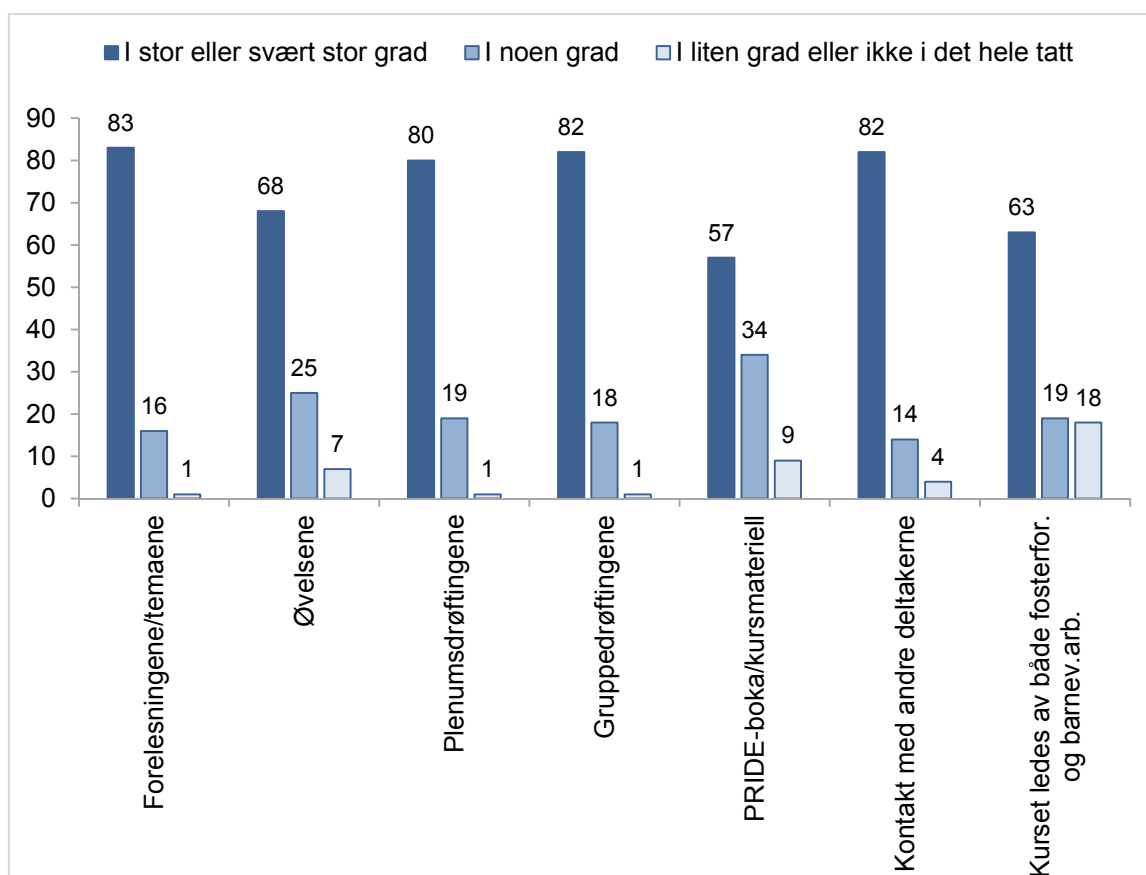
Figur 8. Vurdering av lengden på slekt- og nettverkskurset og grunnopplæringskurset (%).

Vi ser at 77 prosent mener slekt- og nettverkskurset hadde passe lengde, og 21 prosent mener det var for kort. Kurset vurderes noe oftere enn grunnopplæringskurset som for kort, i tråd med at førstnevnte kurs faktisk *er* noe kortere.

Figur 9 viser hvordan fosterforeldrene vurderte nytten av de ulike elementene i slekt- og nettverkskurset. Som beskrevet tidligere inneholder dette kurset færre elementer en grunnopplæringen, blant annet er ikke utfylling av livsbok og hjemmebesøk en del av opplegget.

Figur 9. I hvilken grad synes du de ulike elementene i PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttige? Prosentvis fordeling.

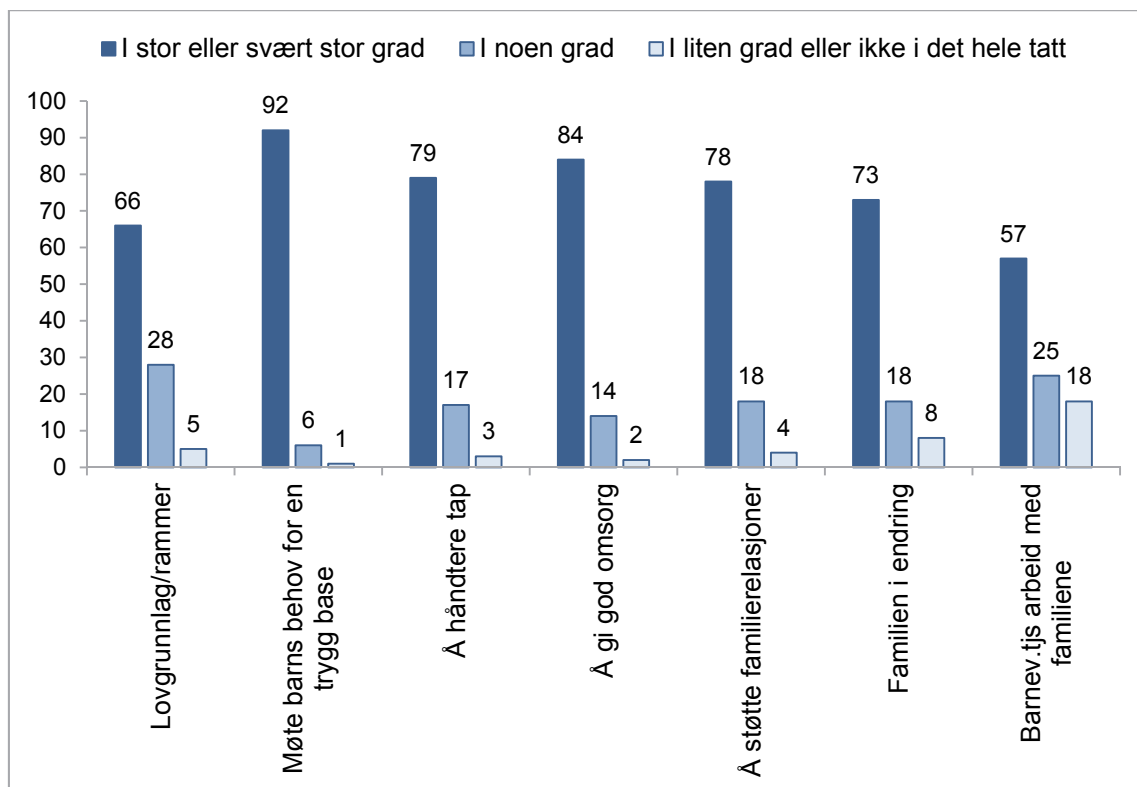

Som vist, vurderes elementene i slekts- og nettverkskurset som svært nyttige av 57–83 prosent. De elementene som flest mener er nyttige er *forelesningene/temaene*, *plenumsdrøftingene*, *gruppedrøftingene* og *kontakt med de andre deltakerne*. De elementene det er lavest oppslutning om er *øvelsene* og *PRIDE-bokakursmateriell*, om lag én av fire mener disse elementene bare er nyttige i noen eller mindre grad. *At kurset ledes av både fosterforelder og barnevernsarbeider* vurderes som svært nyttig av 63 prosent, men av 83 prosent når vi ser kun på de som faktisk hadde en fosterforelder som kursleder.

Når vi sammenligner vurderinger av elementene i PRIDE grunnopplæringskurs og PRIDE slekt- og nettverkskurs, er det små forskjeller. Noen flere som har tatt slekts- og nettverkskurset (82 %) enn grunnopplæringskurset (75 %) mener kontakten med de andre deltakerne er svært nyttig. Motsatt er det flere deltakere i grunnopplæringskurset (93 %) enn i slekts- og nettverkskurset (83 %), blant de som har hatt en fosterforelder som kursleder, som mener det er svært nyttig at kurset ledes (også) av en fosterforelder.

Figur 10 viser fosterforeldrenes vurdering av nytten av de ulike temaene i PRIDE slekt- og nettverkskurs.

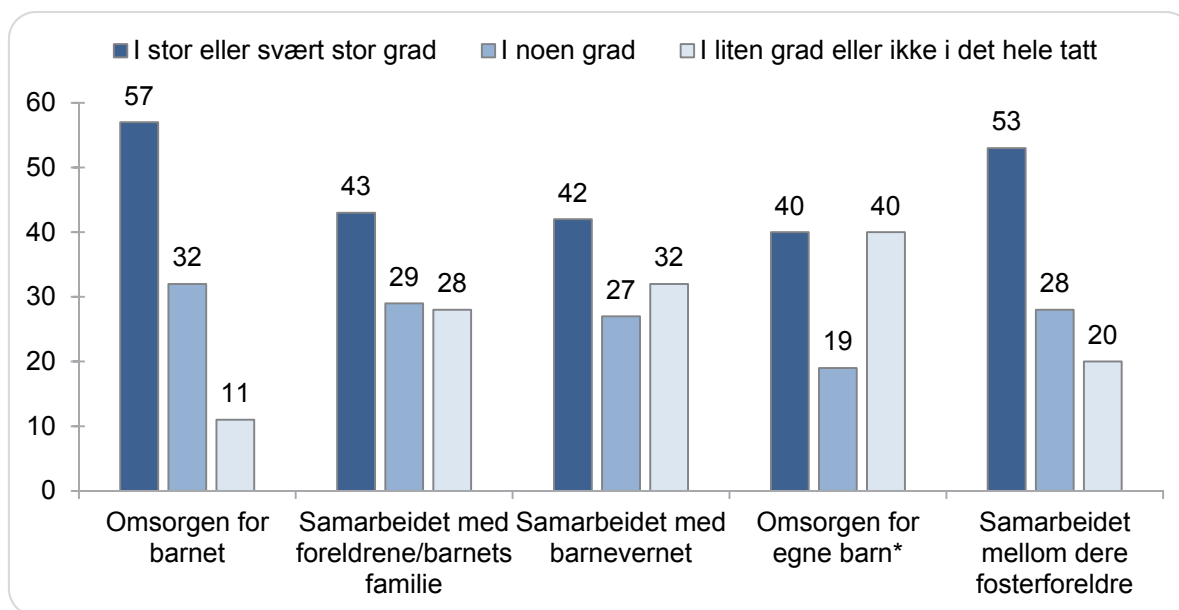
Figur 10. I hvilken grad synes du de ulike temaene i PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttige? Prosentvis fordeling.

Temaene i PRIDE slekt- og nettverkskurs vurderes som svært nyttige av 57–92 prosent. Som i vurderingene av temaene i PRIDE *grunnoppløring*, er det også her temaene som berører barnet som vurderes høyest. For eksempel mener ni av ti at temaet *å møte barns behov for en trygg base* er svært nyttig. Temaene *lovgrunnlag/rammer* og *barnevernstjenestens arbeid med familiene* vurderes generelt som noe mindre nyttig.

Figur 11 viser fosterforeldrenes vurderinger av nytten av PRIDE slekt- og nettverkskurs for ulike sider ved fosterforeldreskapet.

Figur 11. I hvilken grad synes du PRIDE slekt- og nettverkskurs har vært nyttig for...? Prosentvis fordeling.

* Omfatter kun fosterforeldre som har egne barn.

Om lag halvparten (40–57 %) mener PRIDE slekts- og nettverkskurs har vært svært nyttig for ulike sider ved det å være fosterforelder. Kurset regnes som mest nyttig for *omsorgen for barnet* og *samarbeidet mellom fosterforeldrene*. Kurset regnes som minst nyttig for *samarbeidet med biologisk familie*, *samarbeidet med barnevernet* og *omsorgen for egne barn*. Dette trenger ikke bety at kurset har vært mangelfullt, men at kurset ikke har vært så relevant på akkurat disse områdene. Igjen vurderes slekts- og nettverkskurset nokså likt som grunnopplæringskurset. Men på hvert område er det om lag 5–10 prosent flere som vurderer grunnopplæringskurset som svært nyttig. Størst er forskjellen ved nytten for *samarbeidet med foreldrene* og *samarbeidet med barnevernet*: 13–14 prosent flere av de som har tatt grunnopplæring enn slekts- og nettverkskurset synes kurset er svært nyttig for disse aspektene.

SAMSVAR I VURDERINGENE AV NYTTE?

Som for PRIDE grunnopplæring, har vi undersøkt om det er samsvar i vurderingene av nytte av slekt- og nettverkskurset. Igjen er de tre skalamålene på nytteverdi høyt korrelerte. Den vurderte nytteverdien av elementene og temaene er korrelert på .69, nytteverdien av elementene og nytteverdien for fosterforeldreskapet er korrelert på .55 mens nytteverdien av temaene og nytteverdien for fosterforeldreskapet er korrelert på .76.

Målene har også høy grad av intern konsistens. Det er stor grad av samsvar i folks svar på spørsmålene om nytten av elementene (cronbach alfa=.81), temaene (.91) og nytteverdien for fosterforeldreskapet (.87). I tabell 13 ser vi nærmere på om det er de samme personene som vurderer nytten av de ulike aspektene som lav/moderat (definert ved svarene «i noen grad», «i liten grad» og «ikke i det hele tatt»).

Tabell 13. Antall elementer og temaer som vurderes å ha «lavere nytteverdi», og antall sider ved fosterforeldreskapet PRIDE vurderes å ha «lavere nytteverdi» for. Prosentvis fordeling.

Antall	Elementene (n=53)	Temaer (n=64)	Nytteverdi for fosterforeldreskapet (n=55)
0	39,6	40,6	20,0
1	13,2	15,6	5,5
2	11,3	14,1	10,9
3	15,1	7,8	14,5
4	3,8	7,8	18,2
5	3,8	4,7	30,9
6	7,5	3,1	
7	5,7	6,3	

Når det gjelder vurdering av nytteverdien av *elementene*, ser vi at 40 prosent vurderer ingen av elementene å ha «lavere nytteverdi», altså vurderer de at samtlige element er svært nyttige. Svært få vurderer nytten som lav/moderat for flere enn tre elementer. Ser vi på temaene, er det også her om lag 40 prosent som «verdsetter» samtlige temaer. Og igjen ser vi at det er svært få som vurderer at mange temaer har lav nytteverdi. Når det gjelder den vurderte nytteverdien av PRIDE for ulike sider av fosterforeldreskapet, så vurderer 20 prosent at PRIDE har høy nytteverdi for alle sidene, og nokså mange vurderer at PRIDE har lavere nytteverdi for *mange* sider ved fosterforeldreskapet; én av tre angir lavere nytteverdi på alle fem spørsmålene.

Når det gjelder elementene og temaene i kurset, så er det altså svært uvanlig å vurdere nytten som lavere på mange områder; det er *enkelte* elementer/temaer som får en lav eller (mer vanlig) middels vurdering av noen. Men når det gjelder den generelle nytteverdien av PRIDE for ulike sider ved fosterforeldreskapet, så er det noe vanligere at folk mer *generelt* vurderer nytten som noe lav. Dette er

samme mønster som for vurderingene av grunnopplæringen. Igjen, alt ved kursene treffer ikke alle, men generelt er det stor opplevd nytte.

HVEM ER FORNØYD/MISFORNØYD?

Som for grunnopplæringsvurderingene har vi også undersøkt hvilke kjennetegn ved fosterforeldrene og fosterbarna som henger sammen med grad av opplevd nytte av slekt- og nettverkskurset. Vi har undersøkt sammenhenger mellom slike kjennetegn og gjennomsnittlige nyttevurdering av (i) elementene og (ii) temaene og (iii) nytten av PRIDE slekt- og nettverk for ulike sider ved fosterforeldreskapet (bivariate og multivariate analyser, ikke vist). Vi fant ingen statistisk sikre sammenhenger. Grad av fornøydhet med slekt- og nettverkskurset henger ikke sammen med kjønn, alder, utdanning, inntekt, region, kommunestørrelse, hjemmeboende egne barn, antall fosterbarn, barnets alder nå, år siden barnet kom, barnets problemomfang eller år man tok kurset. Analysene er imidlertid usikre på grunn av få respondenter (n=53–64).

4.5 Kvalitative utdypinger

FOSTERFORELDRE OM GRUNNOPPLÆRINGEN: HVA VAR SPESIELT BRA?

Vi ba fosterforeldrene som hadde tatt *det ordinære grunnopplæringskurset* om å trekke fram ting de mente var spesielt bra med kurset. I alt 180 fosterforeldre svarte på spørsmålet. Disse utgjør 28 prosent av fosterforeldrene som oppga at de hadde tatt grunnopplæringskurset.

Mange svar går igjen. Et hovedinntrykk er at fosterforeldrene trekker fram mye av det samme som prideaktørene gjorde i intervjuene og som vi beskrev i kapittel 3. Noen har trukket fram ting de mener bør endres, eller har brukt plassen til å kommentere svargivning på andre spørsmål. Dette gjelder imidlertid et fåtall. Noen svært få har gitt uttrykk for negative erfaringer.

En første gruppe av svar handlet om å gi *generell tilslutning* til grunnopplæringen. Her er noen illustrerende eksempler:

Alt i alt et gjennomtenkt, utprøvd og meget bra konsept.

Totalpakken PRIDE er svært bra. Den gir deg det nødvendige overblikket, samt ikke minst innsikt i viktige områder rundt rollen som fosterhjem.

Alle blivende fosterforeldre burde gå PRIDE-kurs.

Alle fosterforeldre må ha dette!!!! Fordi en aner ikke hva en går til hvis ikke. Da er det stor fare for utilsikta flytting. (...)

Det er generelt en god grunnopplæring.

Jeg fikk en ganske kompliserte første plassering, så [jeg er] veeeeelding glad for temaene / opplæringen på PRIDE. (...)

Hele kurset er kjempebra!

Vi kunne ikke vært fosterhjem uten kurset.

Både min kone og jeg sier ofte at dette er det mest lærerike kurset vi har gått på. Meget viktig at alle som skal bli fosterforeldre tar dette kurset.

PRIDE-kurset går gjennom stort sett alt man kan tenke seg man kan møte som fosterforeldre. Har gjort meg i stand til å ta andre perspektiver og derfor yte bedre omsorg.

Det var også noen som trakk fram at *kurslederne* de hadde var spesielt gode, og at kursledernes rolle var viktig for kvaliteten på kurset.

Meget gode kursledere. Vi hadde tre ledere, ei av dem var fostermor selv!

Kurslederne var fantastiske. Flinke til å presentere, flinke til å lytte. De klarte å få oss til å tenke i nye baner.

Gode kursholdere. Et av flere moment for å ta avgjørelsen om å bli eller ikke bli fosterforeldre. Alle bør ha kurs for å ta avgjørelsen.

Det var faglig dyktige kursledere som ga informativ og god informasjon. Panelet var en viktig dag.

En andre stor gruppe svar, handler om grunnopplæringen som en *refleksjonsprosess*.

At en kan delta uten å forplikte seg på forhånd, da opplæringen skal være med på å bestemme seg for hva en vil.

God oppfølging i løpet av kurset, ikke press på å bli [fosterhjem] men en grundig og god orientering om hva det består i å bli fosterhjem ... slik at det er enklere å ta et selvstendig valg om å bli fosterforeldre.

(...) At kurslederne ikke antok at alle med sin deltakelse skulle bli fosterforeldre, men at kurset skulle sette oss i stand til å ta en god beslutning for oss selv.

Uten PRIDE ville det i hvert fall ikke gått. Vokste mye som person under opplæringen og var sikker i vårt valg da det ble tatt.

Det er bra for oss som par, vi får gjennomgått og drøftet hvor vi står.

For oss ble det starten på en felles forståelse for det vi gikk inn i. Åpnet for en dialog med bakgrunn i kunnskap vi kunne bygge videre på. Vi fikk innsikt i hverandres bakgrunn/oppvekst/«bagasje» som er nyttig FØR en får et fosterbarn som har med seg sin egen historie. Vi mener dette har gjort oss mer reflekterte og vi visste litt mer hva vi kunne vente oss. Vi mener PRIDE er med på å gjøre oss mer realistiske.

PRIDE-kurset gjorde at vi ble mer bevisste på vår egen rolle som foreldre, hvordan vår egen barndom har preget oss og gjort oss til de vi er i dag. PRIDE-kurset gjorde at jeg fikk en helt annen bevisstgjøring av den biologiske familiens rolle i en plassering. Før var det kun fosterbarnet jeg var opptatt av, etter PRIDE så jeg hvor viktig det er å samarbeide med den biologiske familien.

Proessen, ikke minst med partner.

Det var fokus på spennvidden i omsorgsbehov som KUNNE oppstå, og det hjalp i hvert fall oss til å tenke grundigere gjennom beslutningen om å bli fosterforeldre.

Flere har trukket fram betydningen av at grunnopplæringen *strekker seg over tid*.

At det går over lengre tid slik at ting får tid til å synke inn.

Å være i prosessen, for å ta tid til å reflektere over hvorfor jeg ønsker å være fosterfamilie, og hvordan det kan bli ...

At man bruker tid og er i en prosess. Viktig å tenke nøye gjennom den avgjørelsen. At det var en fin miks av generell kunnskap og levd liv.

En tredje stor gruppe svar handler om grunnopplæringen som en grundig forberedelse til de utfordringene man kan stå overfor som fosterforeldre.

Bra at opplæringen er fokusert på «worst case». Da blir man nødt til å tenke på hva man er klar for å ta på seg, og blir slik sett sikker på valget dersom man velger å faktisk bli fosterfamilie. Det er bra å tenke gjennom hva man kan ta på seg før man blir presentert for et konkret barn.

PRIDE-opplæringa var helt avgjørende for å kunne ta en velbegrunnet avgjørelse om å bli fosterforelder, og for at ingen av de utfordringene som dukket opp underveis kom som noen overraskelse. Opplæringa gjorde meg i stand til å se barnet/ungdommen med de skader det hadde og møte barnet der det var, og ikke det en skulle forvente ut fra alder. (...)

Kurset tok opp aktuelle temaer som en gjenkjenner når en blir fosterforeldre. En god forberedelse til å bli fosterforeldre.

Det å få vite sannheten om hva som venter oss – ærlighet om hva som venter oss.

Noen har etterlyst enda *mer fokus på utfordringer* man kan møte som fosterforeldre:

(...) [Kurset] må understreke enda mer at det kreves store ressurser av fosterforeldrene, en må stå på selv (...) en står veldig alene. (...)

En fjerde stor gruppe av svar handlet om *arbeidsformen* som det som er spesielt bra med PRIDE.

Fint at det er eksempler fra fosterforeldre som allerede har barn plassert hos seg. Nyttig med øvelsene for å sette bilde på temaene vi snakket om.

Grupper, diskusjoner ... skulle det vært mye mer av!!!! Opplevde gode refleksjoner i slike grupper.

Rollespill og aktuelle «fosterbarn-filmer». Gir et bedre inntrykk enn kun teori.

Samtale og diskusjon med andre!

Fint med avsluttende panel. Viktig med mulighet for gruppearbeid og diskusjoner. Synes det var bra å få historier/episoder som har skjedd med fosterbarn/fosterfamilier som får fram både positive og negative sider ved å være fosterforeldre. Vi hadde et flott PRIDE-kurs.

Praktiske øvelser var meget effektfulle.

Mange har også trukket fram *bestemte elementer* i opplegget som særlig bra. Arbeidet med livsboka er et svar som går igjen.

Arbeidet med livsboka var veldig lærerikt for oss som par. Lærte mykje om oss sjølve og kvarandre.

Det å erkjenne hvem man er gjennom livsboka. Sterkt, skremmende og lærerikt.

Boka vi måtte jobbe med hjemme, og skrive ned svarene. Da måtte vi reflektere og var «tvunget» til å svare.

Et annet svar som går igjen er *paneldebatten* i niende samling og muligheten til å treffe fosterbarn og fosterforeldre.

Avslutningen var veldig bra, da flere instanser, fosterforeldre og fosterbarn satt i et panel som vi kunne spørre om alt vi lurte.

Paneldebatten var viktig.

Tilbakemeldingene/erfaringene til fosterbarna som deltok på siste kursdag.

Et svar som også går igjen er betydningen av at det er en *fosterforelder som er kursleder*.

Begge kurslederne var fosterforeldre, og støttende og entusiastiske kursledere. (...)

Fostermors egne fortellinger.

Veldig bra med en fosterforelder som kursleder.

Et siste svar som går igjen handler om muligheten til *å møte og bli kjent med andre i samme situasjon*.

Fikk møte andre som gjerne hadde spørsmål som man ikke hadde tenkt på før. Man fikk et vennskap med andre deltakere som har vart i etterkant også.

Det å treffe andre fosterforeldre, man knytter bånd.

Samholdet med de andre deltakerne i ettertid. Kjekt med et nettverk etter at barna kom.

Med fire helgesamlinger har man mulighet til å bli kjent med andre som ønsker å gjøre det samme. En knytter kontakter med andre framtidige fosterforeldre. Får diskutert masse, utvekslet erfaringer og deler historier med hverandre utenom forelesningstiden. Det er også viktig. (...)

Fosterforeldre som hadde tatt *slekt- og nettverkskurset* fikk et tilsvarende åpent spørsmål om hva som var spesielt bra med kurset. I alt svarte 31 fosterforeldre på spørsmålet, dvs. 30 prosent av de som hadde tatt kurset. Selv om det er eksempler på de samme svarene som gitt for grunnopplæringskurset (generell tilslutning, god kursledelse, etc.), så er svarene om slekt- og nettverkskurset mer ensartede.

Den klart vanligste tilbakemeldingen er at deltakerne verdsetter det *å møte andre i samme situasjon*. Over halvparten trekker fram dette.

Å møte andre som har tatt over barn fra slekt.

Å møte andre i samme situasjon. Erfaringsutveksling og muligheten til samtale uten bånd av taushetsplikt og ekstrem forsiktighet i uttalelser.

Vart kjent med fleire fosterforeldre, fekk fleire gode tips og råd, lærte svært mykje og gode og kjekke kursledarar.

Kontakten med de andre deltakerne spesielt!

Meget bra å treffe andre i samme situasjon og kunne dele på en del erfaringer.

At dette aspektet virker minst like viktig blant slekt- og nettverksdeltakerne, er i tråd med de kvantitative svarene, som viser at minst like mange av slekt- og nettverksdeltakerne (82 %) som grunnopplæringsdeltakerne (75 %) synes elementet «Kontakt med andre deltakerne» er svært nyttig. Mange av slekt- og nettverksdeltakerne indikerer at de tok kurset *etter* plassering, og vektleggingen av å møte «likesinnede» må ses i sammenheng med dette. Kanskje blir kontakten med de andre særlig viktig når man har konkrete erfaringer og frustrasjoner å dele/diskutere. Noen kommentarer tyder på det.

Det var viktig at det var kun slekt- og nettverksfosterforeldre der, da vi har en annen type problemstilling.

Å treffe andre i denne dobbeltrollen. Mange av oss ser på denne oppgaven som at vi tar oss av våre egne. Virker vanskelig for barnevernet å klare jobbe etter denne dobbeltrollen vi har. Ved å treffes ser vi at det er svært ulik praksis rundt om fra de forskjellige barnevernkontor i kommunene våre.

Det at så mange synes å ha tatt kurset etter plassering forklarer også at ingen slekt- og nettverksdeltakere, i kontrast til grunnopplæringsdeltakere, vektlegger at kurset gir en god forberedelse til fosterforeldreskapet.

HVILKE ENDRINGER ØNSKER FOSTERFORELDRE I PRIDE GRUNNOPPLÆRING?

Fosterforeldre som hadde gått på *det ordinære grunnopplæringskurset* ble spurt om det var noe de mente burde endres med kurset. I alt svarte 184 fosterforeldre på dette spørsmålet, hvilket utgjør 29 prosent av fosterforeldrene i utvalget som hadde tatt kurset. Når vi ser på materialet som helhet er det stor variasjon i svarene. Noen temaer går imidlertid igjen.

En første og stor gruppe av svar handler om at PRIDE bør gi *et mer realistisk bilde* av de utfordringer som venter fosterforeldre etter plassering. Hvor representativ denne oppfatningen er, vet vi ikke. Vi kan nevne at Havik et al. (2007) fant at 82 prosent mener grunnopplæringen er passe problemfokusert, ni prosent mener den er for problemfokusert og elleve prosent at den er for idylliserende. Haviks respondenter ble imidlertid spurt rett etter at de hadde gått på kurset, slik at få hadde rukket å få omfattende erfaring med de utfordringer det å ha fosterbarn kan innebære.

Å gå på kurs for å bli forespeilet en framtid som er en helt annen enn den som er reell, blir for meg bortkastet tid. (...)

Nå er det over 11 år siden vi tok PRIDE, men føler at man ikke er ærlige nok med hvor mye jobb dette kan være. Man må også ikke forvente at barna «blir en del av familien». Det skal være lov å være ærlig med følelsene. Det ble litt for mye solskinnshistorier.

Mer ærlighet. Det krever faktisk veldig stor kraft, ressurser og evne til å søke hjelp for seg selv og biologiske barn enn det som kommer fram. Det blir for rosenrødt. Du må kjempe hardt i systemet, som kanskje ikke fungerer. Kjempe økonomisk og [for] beskyttelse for egne barn. Det blir lagt fram veldig positivt, men så opplever en at mye ikke fungerer.

(...) Vår opplevelse er at hvis man på grunnopplæringen forsøkte å problematisere, så ble det fort pratet bort med en type holdning som tilsa «men det går jo som regel bra». Grunnopplærerne må tørre å snakke ordentlig om de virkelige utfordringene det betyr å bli fosterhjem i hverdagen, ikke bare glansbildet. Glansbildet er det få som trenger hjelp til å håndtere.

Noen av svarene i denne gruppen uttrykte stor grad av frustrasjon med manglende hjelp og oppfølging etter plassering.

[Mer om] hvor alene man står om det oppstår problemer med barneverntjenesten. Hvor kan man sende inn klage, informasjon angående barneverntjenester som ikke gjør jobben sin skikkelig. Grunnen til dette er at vi har hatt store problemer med vår barneverntjeneste, vi har stått alene og kjempet for barnets beste. Vi er nå så slitne at vi har sagt opp avtalen vår og må gå til psykolog for å redde forholdet vårt. (...)

(...) Det er stor forskjell mellom det vi lærer på kurs og praksis i hverdagen, spesielt med oppfølging av fosterforeldre. Barnevernet fra plasseringskommunen har ansvaret, men de har også en travel hverdag med stram økonomi og må prioritere arbeidsoppgavene. Dette har jeg veldig forståelse for, de gjør en veldig viktig jobb. Problemet er at det går ut over oss som er etablerte fosterhjem, dårlig, ingen oppfølging. Teamet som skal være rundt barnet og som vi lærte om har jeg ikke sett i praksis. Alt av oppfølging og henvisning til

diverse offentlige hjelpe-tjenester har vi måttet ordne selv. For deretter å informere barnevernet via saksbehandler. Via e-post for de er for travle til å ta telefonen. Så en skikkelig realitetsorientering om lite, ingen oppfølging fra barnevernet [er] på sin plass. (...)

En andre stor gruppe av svar, etterlyser *mer kunnskap om det systemet* som fosterforeldre møter etter plassering og om *fosterforeldres rettigheter*. Svarene om «systemet» gjelder både barnehage og skole, barnevernet og det juridiske systemet. Et underliggende premiss her er nok at slik kunnskap ville ført til mindre frustrasjon for fosterforeldrene, blant annet fordi de ikke hadde trengt å bruke så mye tid på å finne ut av ting.

Bør gi informasjon om at barnehager og skoler kan utnytte/benytt seg av barnets status som fosterbarn i kampen om å skaffe seg ekstra ressurser. Bør tørre å gi informasjon om at barnevernet etter hvert kan ønske å redusere økonomiske ressurser og andre støtteordninger. Bør tørre å gi informasjon om at en senere adopsjon vil frata barnet og fosterforeldrene visse rettigheter.

(...) Ein bør informere meir om rettighetene til fosterbarna i barnehage/skule. Kva rettigheter har ein når det gjelder IOP og NAV. Her kan ein møte veggen. Eg er sjølv spesialpedagog, så eg kjenner godt til rettighetene. Har måtta informere barnevernet om rettigheter.

Det bør legges mer vekt på saksgang i barnevernet og andre etater. Hvem kontakter man når, lover, regler, krav til dokumentasjon, alt ift. økonomi, hva har barnet krav på å få dekket? Rettssikkerheten til barnet/fosterfamilien/ biologiske foreldre.

Mer opplysninger rundt ankesaker, og de rettslige/lovmessige forholdene. Dette kom som et lite sjokk for oss. (...)

Mer kunnskap om systemet rundt domstolene. (...)

Mer om økonomiske rettigheter du har krav på når barnet har mange vansker og diagnoser. Vi snakket ikke om økonomi i det hele tatt, var på en måte tabu.

(...) Informasjon om at en taper pensjonsrettigheter / sykepenger med mer.

Grunnopplæringen gir en veldig grunnleggende opplæring kun i å ta valget om å bli fosterforeldre eller ikke. Som kurs gir det liten praktisk hjelp til å være fosterforeldre. Det kunne vært til stor hjelp å få helt praktisk innføring i mulige utfordringer rundt det første året som fosterforeldre, den sannsynlige manglende oppfølgingen fra kommunen, fosterhjemshåndboka, hvilke rettigheter og hjelpemidler man kan søke om og/eller har krav på. (...)

Litt mye skriving, kunne vært litt mer om hva det praktiske innebærer i forhold til f.eks. støtteapparat og rettigheter angående det å få kommunene på banen med den hjelp som kan ytes til funksjonshemmende barn. Nå måtte vi bare begynne på et blankt ark. Og det var vanskelig å finne ut hvor ansvaret lå, [hos] barnevernet eller oss fosterforeldre.

En tredje stor gruppe svar etterlyser *mer kunnskap om fosterbarn*, særlig om tilknytningsproblematikk. Et tema i denne gruppen svar er også håndtering av relasjonen til fosterbarnets biologiske foreldre og annen familie.

Mer fokus på tilknytning generelt og hvordan tilknytning i praksis skjer. Konkret.

I etterkant ser jeg at jeg burde lært mye mer om tilknytning.

Det bør være mer informasjon om tilknytningsproblemer, hvilke problemer fosterbarn kan ha med seg, hva de ikke har lært. (...)

Det burde være mer opplæring i forhold til relasjonsskade og traumatisering, ofte har jo fosterbarn en utrygg tilknytning i bunn og kan ha opplevd traumer tidlig i livet.

Det bør fokuseres mye mer på tilknytningsvansker hos barn og hvordan de utarter seg i samspillet i familien. (...)

Selve utfordringene det enkelte barn kan ha. Omfanget, konsekvensen og hverdagen med et sterkt relasjonsskadet barn!!! Det holdt på å ta fullstendig knekken på oss.

Informasjon om hvor ekstremt vanskelig samarbeidet med biologisk familie kan være. Nå er vårt tilfelle meget spesielt, men jeg skulle ønske vi fikk et enda dypere innblikk i hvor ekstremt det kan være.

Man skjønner ikke hva en begir seg ut på, bevisstgjøring på tilknytningsskader, hvor sterkt båndet er til biologisk familie (...).

Snakke mer om samvær, på godt og vondt. Hva gjør et godt samvær? Hva kan man gjøre for at både barnet og biologiske foreldre har et bra samvær?

En fjerde gruppe svar etterlyser mer fokus på *konsekvenser av å bli fosterhjem*, både for fosterforeldrenes egne barn og for fosterforeldrene selv. Det siste handler om manglende fokus på de emosjonelle utfordringene fosterforeldrene kan komme til å oppleve.

Mer fokus på egne barn, og deres rolle i fosterhjemsarbeidet.

For lite fokus på fosterforeldre og egne barn. Ta vare på parforhold og familielivet. Mykje fokus på fosterbarn og dets behov. (...)

Det bør være mer om biologiske barn, og hvilke følelser de vil/kan få. Og om hva som kan gjøres for å unngå at de føler seg mer utenfor. Også fra bufetats side.

Det bør også inn en øvelse som omhandler hva egne barn kan bli utsatt for, og hvordan de kan reagere. Mer eksempler på hva man kan stå overfor i hverdagen.

Mulig [PRIDE] ikke bør endres, men det er viktig at PRIDE snakker om den følelsesmessige reaksjonen som kan skje hos fosterforeldre når barnet/barna flytter inn. Selv var jeg uforberedt på tårene og det følelsesmessige kaoset jeg opplevde.

Mer tydelighet på tilbakeføring, tap og sorg i forbindelse med dette. Svært viktig at det beskrives som det føles og ikke bare at det er fortvilende og vondt.

En siste og stor gruppe svar, handler om *kursopplegget* i PRIDE og ulike elementer i dette. Mange av svarene i denne gruppen handler om at kurset burde være lengre eller grundigere, men det er også noen få som ønsker seg et kortere kurs.

Altfor dårlig tid til de forskjellige temaene. Ble sagt hele tiden at «dette skal vi komme tilbake til» uten at dette skjedde. Burde fordele kurset over flere samlinger. (...)

Bedre tid.

Enda grundigere om mulig. Men det er nå ti år siden vi tok PRIDE så mye kan ha endret seg.

Litt mer om de ulike temaene.

Andre svar som går igjen i denne gruppen handler om livsboka, primært at den er for omfattende eller for nærgående.

Jeg synes at i livsboken ble det stilt for mange like spørsmål, og noen av spørsmålene hadde ikke med fosterforeldreoppgaven å gjøre.

Livsboka: ikke gå slik direkte inn på partenes sex-liv, det finnes andre mer skånsomme måter å si det på ... eller å samtale om det ...

Noen gir uttrykk for at de ikke liker oppleggets innretning, at det er upedagogisk, amerikanisert, fokuserer for mye på følelser m.m.

Det hadde vært berikende med mer fakta, erfaringer og tall. Litt mer drypp fra forskning på fosterbarn. (...)

For mye snakk om følelser.

Vi syntes opplegget var litt «amerikansk», med eksakte svar på ting som egentlig aldri er eksakt ... en omarbeiding til norske forhold hadde gjort seg.

To andre svar som går igjen, er at det burde være en type oppfølging i PRIDE grunnopplæring og at kurset bør gi anledning til å møte fosterforeldre, enten som en av kurslederne, eller på annen måte.

Jeg synes det skulle være to deler som ble utført på samme måte (grupper med helgesamling), første del før plassering og andre del etter at man har fått fosterbarn. De fleste spørsmål kommer etter at man har fått fosterbarn ...

Kanskje ha et PRIDE II – videreutvikling.

Kanskje gruppen kan møtes etter et år eller to for å høre hvordan det har gått med de andre på kurset?

(...) Nytt kurs om noen år?

Kunne ønsket mer av alt ... og at det var en fosterforelder som var kursleder.

Fosterforeldre med noen års erfaring burde være med og arrangere kursene. (...)

En «restkategori» av svar i denne gruppen omhandler ulike elementer, som øvelsene, gruppearbeid, teknikker, kursmateriell – eller uttrykker ønsker om et differensiert kurs eller mer stoff om spesifikke grupper av barn (barn utsatt for overgrep, barn med funksjonsnedsettelse, ungdom).

Også fosterforeldre som hadde tatt *slekt- og nettverkskurset* fikk et åpent spørsmål om hva som bør endres ved kurset. I alt svarte 23 fosterforeldre på spørsmålet, hvilket utgjør 22 prosent av de som har tatt kurset. Igjen synes svarene noe mer ensartede enn for grunnopplæringen. Svarene fokuserer særlig på to ting, at *kurset er for kort* og at det bør ha mer fokus på biologisk familie og samvær.

Nokså mange mener at kurset bør være lengre.

Burde vært lengre og mer grundig.

Bør ha flere samlinger spredt over flere år.

Flere øvelser og gruppediskusjoner.

Et par stykker fremhever at de kunne ønske å treffe deltakerne i samtalegruppe igjen, i etterkant.

Vi hadde ønsket oss muligheten for samtalegruppe med de andre deltakerne i etterkant. Kanskje en gang i halvåret? For å dele erfaringer, og ikke føle seg alene...

Kunne gjerne tatt et oppfølgingskurs, etter ett år.

En annen gjenganger er at man savner mer fokus på *hvordan håndtere biologisk familie, og/eller samvær*.

Hele kurset forutsetter at biologisk familie vil samarbeide. Vi var i den situasjonen at biologisk familie ikke var samarbeidsvillig overhode. Det ble ikke tatt opp på kurset i det hele tatt.

Jeg mener man kunne ta mer hensyn til de ulike løsninger samvær krever, samt kontakt med biologisk familie. Det er ikke slik at det er en pause i hverdagen for alle fosterforeldre når biologiske foreldre kommer. Tvert i mot.

Mer om hvordan takle samarbeid med biologisk familie på en god måte.

Temaet samvær bør være omfattende. F.eks. forberedelse før, gjennomføring av og samtale etter samvær med barnet.

En gruppe svar uttrykker ønsker et *mer differensiert kursopplegg* eller mer stoff om spesifikke grupper av barn.

Det er veldig forskjellige behov, aldersmessig. Så det hadde kanskje vært en fordel å dele inn etter dette. Enten med egne kurs for småbarn og større barn/ungdom...

Fokus på egne barn. Skulle vært kurs for de og. I hvert fall når de er ungdommer.

Ikke generalisere alle som tar hånd om barn fra familie. Er mange ulike årsaker til dette.

Nyansere mere om bakgrunn for plassering. Ikke alle er rusrelaterte.

Noen nevner at de savnet en fosterforelder som kursleder. Dette samsvarer med de kvantitative svarene, som viste at nokså mange slekt- og nettverksdeltakere hadde tatt kurs som ikke ble ledet av en fosterforelder.

Ellers er det eksempler på de samme tingene som trekkes fram om grunnopplæringen (manglende hjelp etter plassering, manglende fokus på rettigheter, effekt på egne barn). Mange grunnopplæringsdeltakere mente kurset bør gi et mer realistisk bilde av fosterforeldreskapet. Dette er det ingen av slekt- og nettverksdeltakerne som nevner, hvilket er som forventet da de gjerne tar kurset i etterkant av plassering.

4.6 Oppsummering

Analysene i dette kapitlet har vist at:

Det generelle bildet

- I alt har tre av fire fosterforeldre i vårt utvalg tatt et forberedende kurs.
- Andelen som har tatt forberedende kurs er høyere blant de som har fått plassert et barn i løpet av de siste årene, enn blant de som har fått fosterbarn tidligere.

PRIDE grunnopplæring

- Seks av ti fosterforeldre i utvalget har tatt PRIDE grunnopplæringskurs. Av vanlige fosterforeldre, har sju av ti tatt PRIDE grunnopplæring før de ble fosterforeldre. Når vi ser på de som er blitt fosterforeldre nylig, etter 2006, har 80 prosent av vanlige fosterforeldre tatt grunnopplæringen før plassering. Kursdeltakelse er like vanlig på tvers av sosioøkonomiske og geografiske skillelinjer. Resultatene tyder på at kurset er blitt mer eller mindre obligatorisk.
- Hvert av *elementene* i PRIDE grunnopplæring vurderes som svært nyttig av et klart flertall av kursdeltakerne (62–86 %). De høyest verdsette elementene er *forelesningen/temaene, besøksamtaler med kurslederne og at kurset ledes av både fosterforelder og fosterhjemskonsulent, tett etterfulgt av drøftingene i plenum og i grupper og kontakten med de andre deltakerne*. Det er større uenighet om nytten av *øvelsene, bokal/kursmateriell og arbeidet med livsboka*.
- Hvert av *temaene* i kurset vurderes som svært nyttige av et klart flertall (65–88 %). De høyest verdsatte temaene er de som handler om barnet – om å fremme god omsorg, utvikling og tilknytning. De temaene som ble vurdert som minst nyttig, var *å arbeide i gruppe/team og å hjelpe barn til å holde kontakt med egen familie*.
- Halvparten eller flere (46–65 %) vurderer PRIDE som nyttig for ulike sider av *fosterforeldreskapet*. To av tre vurderer PRIDE grunnopplæring som svært nyttig for *beslutningen om å bli fosterforeldre og for omsorgen for barnet*. Over halvparten mener kurset er svært nyttig for *samarbeidet med barnevern og biologisk familie*. Nyttien vurderes noe lavere for forhold som har med egen familie å gjøre (*omsorgen for egne barn og samarbeidet mellom fosterforeldrene*).

PRIDE slekts- og nettverkskurs

- Én av ti fosterforeldre i utvalget har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs. Av nettverksfosterforeldre har 23 prosent tatt kurset, og blant slektsfosterforeldre 39 prosent.
- *Elementene* i slekts- og nettverkskurset vurderes som svært nyttige av 57–83 prosent. De elementene som flest mener er nyttige er *forelesningen/temaene, plenumsdrøftingene, gruppedrøftingene, kontakt med de andre deltakerne* og *at kurset ledes av både en fosterforelder og barnevernsarbeider*. De elementene det er lavest oppslutning om, er *øvelsene* og *PRIDE-bok/kursmateriell*.
- *Temaene* i PRIDE slekt- og nettverkskurs vurderes som svært nyttige av 57–92 prosent. Som i vurderingene av temaene i PRIDE grunnopplæring, er det temaene som berører barna som vurderes høyest. For eksempel mener ni av ti at temaet *å møte barns behov for en trygg base* er svært nyttig. Temaene *lovgrunnlag/rammer* og *barnevernstjenestens arbeid med familiene* vurderes generelt som noe mindre nyttig.
- Om lag halvparten (40–57 %) mener PRIDE slekts- og nettverkskurs har vært svært nyttig for ulike *sider ved fosterforeldreskapet*. Kurset regnes som mest nyttig for *omsorgen for barnet* og *samarbeidet mellom fosterforeldrene*. Kurset regnes som minst nyttig for *samarbeidet med biologisk familie*, *samarbeidet med barnevernet* og *omsorgen for egne barn*. Nytteverdien av grunnopplæringen vurderes som noe høyere enn nytteverdien av slekt- og nettverkskurset for ulike sider av fosterforeldreskapet.

Kvalitativ utdyping

- Fosterforeldrenes svar på åpent spørsmål om hva som er spesielt bra med *PRIDE grunnopplæring*, handlet om følgende forhold: At kurset er en god idé og generelt bra, at kurset inviterte til en god refleksjonsprosess, at det ga en grundig forberedelse til det å bli fosterforeldre og at ulike elementer i opplegget fungerte godt.
- Deltakere i *PRIDE slekt- og nettverkskurs* trakk fram det å møte andre i samme situasjon som spesielt bra. For øvrig vektla de de samme tingene som deltakerne på det ordinære grunnopplæringskurset, bortsett fra mindre betoning av kurset som forberedelse til

fosterforeldreskapet, noe som er naturlig da de fleste tok kurset etter at de ble fosterforeldre.

- Fosterforeldrenes svar på et åpent spørsmål om noe bør endres med *PRIDE grunnopplæring* handlet om følgende forhold: At kurset bør gi et (enda) mer realistisk bilde av de utfordringer som møter fosterforeldre, at kurset bør gi mer informasjon om «systemet», fosterforeldres rettigheter, fosterbarns utfordringer og konsekvenser av å bli fosterhjem for både biologiske barn og de voksne i familien. Flere etterlyste et (enda) grundigere kurs. Kritikkk ble framsatt mot enkelt-elementer i opplegget.
- Deltakerne i *slekt- og nettverkskurs* trakk fram to ting som bør endres; kurset bør bli lengre og ha mer fokus på biologisk familie og samvær.

5 Å bli og å være fosterforeldre

5.1 Innledning

I dette kapitlet retter vi fokus mot fosterforeldrenes opplevelse av å bli og å være fosterforeldre. Vi belyser følgende problemstillinger:

- I hvilken grad opplever fosterforeldre at de er godt forberedt på å motta et fosterbarn, og er det noen sammenheng mellom opplevelsen av å være forberedt og hva slags forberedelseskurs fosterforeldre har deltatt på?
- Hva trekker fosterforeldre fram som grunner til at de var godt eller ikke godt forberedt da barnet kom?
- Hvordan opplever fosterforeldrene det å ha eller ha hatt ansvar for et fosterbarn?
- I hvilken grad opplever fosterforeldre at de mestrer oppgaven som fosterforeldre, og hva trekker de fram som grunner til at de mestrer eller ikke mestrer oppgaven?

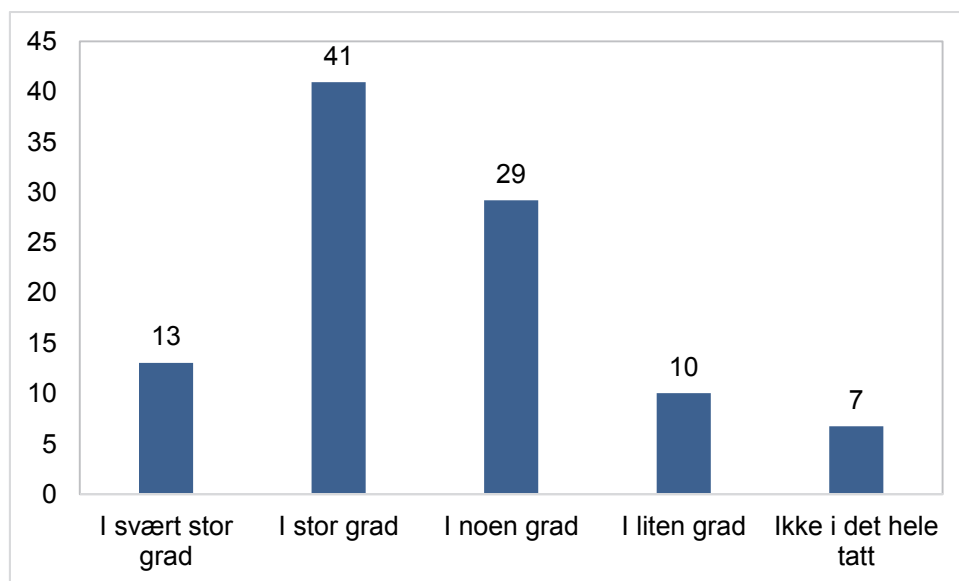
Analysene i kapitlet bygger på den elektroniske spørreskjemaundersøkelsen til fosterforeldre, og vi analyserer svar fra spørsmål med faste svaralternativer («kvantitative spørsmål») og fra åpne («kvalitative») spørsmål.

5.2 Var fosterforeldrene godt forberedt da fosterbarnet kom?

En sentral målsetting ved PRIDE er å forberede fosterforeldre på fosterforelderrollen. Vi har undersøkt i hvilken grad fosterforeldre selv opplever at de var godt forberedt før plasseringen, og om deltakelse på forberedende kurs spiller noen rolle. Vi vil også beskrive hva fosterforeldre selv trekker fram som grunner til at de var godt eller mindre godt forberedt da fosterbarnet kom til dem.

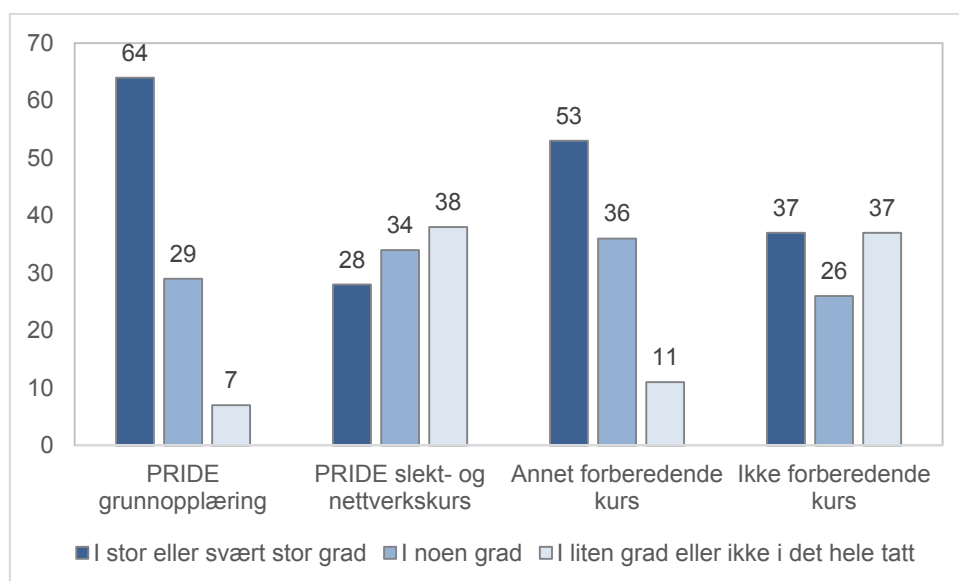
Vi finner at 13 prosent mente de var forberedt i svært stor grad, 41 prosent i stor grad, 29 prosent i noen grad, ti prosent i liten grad, mens sju prosent mente de ikke var forberedt i det hele tatt. Resultatene stemmer godt overens med tidligere studier. Havik (2007) fant, blant 855 fosterforeldre som deltok i en spørreskjemaundersøkelse i 2005, at 71 prosent mente de var godt/svært godt forberedt, 22 prosent middels godt og ni prosent dårlig forberedt da barnet flyttet inn.

Figur 12. Var du/dere godt forberedt på det å være fosterforeldre da barnet ble plassert? Prosentvis fordeling (n=1065).

Figur 13 viser at i hvilken grad man følte seg forberedt før plassering, varierer etter om man har tatt et forberedende kurs og hvilket kurs ($p < .001$). Andelen som opplevde de var godt forberedt er høyere blant de som har tatt PRIDE grunnopplæring (63 %) og «annet forberedende kurs» (52 %) enn blant de som har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs (26 %) eller ikke har tatt forberedende kurs (36 %). Nær fire av ti opplevde altså at de var dårlig forberedt før plassering, blant de med PRIDE slekt- og nettverkskurs og blant de uten forberedende kurs.

Figur 13. I hvilken grad man følte seg godt forberedt før plassering, etter type forberedende kurs. Prosentvis fordeling (n=1065).

At de som har gått på PRIDE slekt- og nettverkskurs opplever seg som mindre forberedt kan handle om at kurset som oftest kommer i etterkant av plasseringen og ikke før. Prosessen med å bli fosterforeldre er ulik for vanlige fosterforeldre og slekt- og nettverksfosterforeldre (Havik 2013a). For vanlige fosterforeldrene starter prosessen som regel med at det er fosterforeldrene selv som henvender seg til Bufetat for å bli fosterforeldre. For slekt- og nettverksfosterforeldre starter prosessen derimot som regel med at barneverntjenesten spør om de kan tenke seg å bli fosterhjem for et bestemt barn. Ikke overraskende opplever vanlige fosterforeldre, uavhengig av kursdeltakelse, seg bedre forberedt før plassering enn slekt- og nettverksfosterforeldre ($p < .001$).

At relativt mange opplevde seg godt forberedt blant de som har tatt PRIDE grunnopplæring eller annet forberedende kurs, speiler altså at det å bli fosterforeldre, for de fleste, var en gradvis prosess som innebar kontakt med barneverntjenesten om barnet de fikk plassert. I tillegg til at vanlige fosterforeldre vanligvis har en gradvis prosess inn i fosterforeldreskapet, så spiller kursdeltakelse en rolle. Blant vanlige fosterforeldre, er det signifikant flere som mener de var godt forberedt når de har tatt grunnopplæringskurset (65%) enn når de ikke har tatt det (48 %).

Vi har analysert hvilke andre faktorer som henger sammen med det å føle seg forberedt før plassering (analyser ikke vist). Analysene ble kjørt separat for vanlige fosterforeldre og slekt- og nettverksfosterforeldre. Vi finner tegn på noe regional variasjon. Vanlige fosterforeldre i region Nord og Sør opplevde seg som noe mindre forberedt før plassering enn vanlige fosterforeldre i Oslo. Fosterforeldre i Oslo, som ikke kjente barnet fra før, kommer ut som særlig godt forberedte. En forklaring kan være at Oslo har høy andel fosterforeldre som har tatt PRIDE (se tabell 9). Videre finner vi, rimelig nok, at fosterforeldre oftere opplevde seg godt forberedt dersom de har fosterbarn fra før, og dersom de har jobbet med barn/unge. Vi finner ikke tegn til at å oppleve seg som godt forberedt henger sammen med barnets alder ved plassering eller fosterforeldrenes kjønn, alder, utdanning og når de tok PRIDE.

For å få nærmere innsikt i hva som ligger bak det å oppleve seg som forberedt eller ikke, ba vi deltakerne utdype svaret sitt på dette spørsmålet.

Vi har gruppert svarene slik: de som svarte at de opplevde seg som forberedt i stor eller svært stor grad, de som opplevde seg som forberedt i noen

grad og de som opplevde seg som forberedt i liten grad eller ikke i det hele tatt. Vi redegjør under for typer av svar som går igjen. Variasjonen i typer av svar, viser at fosterforeldre kan tenke på mange ulike ting når de får spørsmål om hvor godt forberedt de var før plasseringen.

FORBEREDT I STOR ELLER SVÆRT STOR GRAD

I denne gruppen er det i alt 151 svar. Flere typer av svar går igjen. En første gruppe svar viser til at fosterforeldrene hadde tenkt nøye over om de ville bli fosterforeldre, dvs. at det var en *moden eller gjennomtenkt beslutning*.

Det var et gjennomtenkt valg og vi har begge jobber som er relevante i forhold til barn og unge, så vi opplevde at vi var godt forberedt, men det var nok ikke mest på grunn av PRIDE.

Vi hadde allerede vært gjennom en mangeårig prosess med barnløshet, og fosterbarn ble vår måte å få barn på.

En andre gruppe svar handler om *egne konkrete erfaringer med fosterhjem-arbeid*, for eksempel at man har vokst opp med fostersøsken, at man har vært fosterforeldre tidligere eller at man kjenner systemet fra arbeid som avlastningshjem eller beredskapshjem.

Jeg har vokst opp med fostersøsken og visste en del om hva det innebar på forhånd. Både på godt og vondt. Men, til tross for det og grundig opplæring kan man ikke forberede seg hundre prosent. Man vet jo ikke hvem man får i hus, og fosterbarn er like forskjellige som andre barn.

Har vært besøkshjem og avlastningshjem i flere år, så vi kjente til «systemet». Det har vært nyttig.

En tredje gruppe av svar handler om at *den konkrete prosessen med plassering* var godt forberedt, eller at den hadde en viss varighet sånn at fosterforeldrene fikk tid til å omstille seg.

Flott overføring fra beredskapshjem til fosterhjem.

Fikk 14 dager hvor vi samarbeidet med beredskapshjemmet, og på den måten ble bedre kjent med barnet.

Barnet var nyfødt. Vi var så forberedt som vi kunne fordi vi fikk signaler om plassering to måneder før fødsel.

Fikk god bakgrunnsinformasjon fra barnets bostedskommune, og fikk treffe barnet.

Brukte ett år på prosessen for å forberede familien. Tok fosterhjems-kurs og videreutdanning i psykisk helse barn og unge.

En fjerde gruppe av svar viser til at fosterforeldrene *kjente barnet fra før*, og var godt forberedt på grunn av det.

Besøkshjem for barnet to år før plassering.

Barnebarnet bodde store deler av sitt liv hos oss, grunnet mors psykiske problemer.

Vi var avlastere for det fosterhjemmet han bodde i.

Vi var beredskapshjem for barna før vi ble fosterhjem. Vi hadde god oppfølging som beredskapshjem, og var godt forberedt før vi ble fosterhjem.

En femte gruppe svar handler om *fosterforeldrenes formelle kompetanse og erfaring* gjennom jobben.

Jeg er utdannet førskolelærer med videreutdanning i spesialpedagogikk, konsekvenspedagogikk og sosiale og emosjonelle vansker. Har jobbet i barnehage i 25 år.

Lang erfaring med utsatte barn gjennom utdanning og yrke.

Kjente barnet godt fra før. Har pedagogisk utdanning og [har] jobbet med målgruppen gjennom institusjonsskole.

Jeg, fostermor, hadde god kjennskap gjennom egen jobb. Fosterfar hadde mindre. Bare kurset.

Jeg jobber i feltet og er prideleder slik at jeg var godt forberedt. Min mann og jeg fikk individuell opplæring / «intervju» fra fosterhjems-tjenesten.

Vi følte oss godt kompetent. Begge er lærere. Begge har erfaring med elever med adferdsvansker.

Vernepleier. Teoretisk og praktisk erfaring fra arbeid med multifunksjonshemmede barn. Tett forhold til barnet og familien før fosterhjemsplasseringen.

En siste stor gruppe av svar *tematiserer hva det vil si å være forberedt*. Budskapet som uttrykkes er at det ikke er mulig å være forberedt på alle sider av det å være fosterforelder. Det vil alltid være en viss uforutsigbarhet. Denne kan handle om barnet og barnets utfordringer, men den kan også handle om et system som viser seg å ikke fungere som forventet og om egne emosjoner i møtet med barnet.

Det er ikke mulig å forberede seg 100 prosent før en plassering.

Var veldig forberedt, men [det] ble allikevel helt annerledes enn vi hadde trodd!!!

Var forberedt i teorien, men ikke på egne følelser og reaksjoner.

Vi trudde vi var kjempegodt forberedt og skulle bli så flinke ... Vi har derimot fått erfare kor ufatteleg vanskelig dette kan være, og kor mykje ein fireåring er i stand til å sette oss ut ... det er heller ikkje slik at man føler samme kjærlighet som man har til egne barn. Det tar tid å bli glad i, og når barnet har problemer er dette ein lang oppoverbakke.

Tror aldri man kan bli nok forberedt på hva man har i vente.

Vi var så forberedt som vi kunne, både mentalt og praktisk, men det er likevel mykje som er annleis enn vi trudde, kanskje særleg fordi han er så liten og så uvanleg sterkt prega av sitt første leveår.

Vi var så godt forberedet som det går an å bli, men det er mange problemstillinger som dukker opp uten at man har reflektert over det på forhånd.

For min del tror jeg aldri jeg kunne blitt godt nok forberedt fordi virkeligheten alltid vil være en helt annen enn opplæring. På den annen side ville jeg stilt veldig uforberedt uten PRIDE-kurset, så takk og pris for kurset!

Det er umulig å være helt forberedt på hva det vil si å ta imot et fosterbarn. Alle har forskjellig bakgrunn og reaksjon. Men det er

veldig viktig at en blir forberedt på at det kan bli tøft. Slik at det ikke kommer som et sjokk for foreldrene. Hva man kommer til å møte kan man ikke forberede seg på, men man må forberede seg på at man kommer til å møte noe!

Hvordan kan man være forberedt? Man møter mange nye samarbeidspartnere, og noe får man vite er utfordrende, så som barnet og barnets biologiske familie. Det man overhodet ikke er forberedt på er den mangel på samarbeid som man møter hos noen av saksbehandlerne når barnet er plassert. (...)

Vi trodde vi var godt forberedet med to foreldre med høy kompetanse på barn, biologiske barn som var motiverte og familie som var støttende. Men vi kunne ikke drømme om det vi har erfart fram til nå. Dette i forhold til utfordringer som barnet har og et svakt fungerende system. Vi har hatt sju saksbehandlere på fire år.

Vi følte oss overutdannet den første tiden, men da barna ble trygge og «husvarme», kom også de reelle utfordringene som PRIDE-kurset tok opp på en bra måte. Da først forsto vi bakgrunnen for endel av emnene på kurset, og hvorfor enkelte deler ble så grundig belyst.

FORBEREDT I NOEN GRAD

I denne gruppen (n= 137) finner vi tre hovedtyper av svar. Den ene gruppen handler om at fosterforeldrene *ikke hadde gått på forberedende kurs* forut for plasseringen. Noen har svart at de har fått kurs i etterkant av plasseringen, enten PRIDE slekt- og nettverk eller «mini-PRIDE». Den andre gruppen av svar handler om at *plasseringen skjedde raskt*. Fosterforeldrene bruker betegnelser som akutt plassering, hastesak, rask plassering.

Vi sto i kø for utenlandsadopsjon og ble 'headhundet' til å bli foreldre til gutten vår, som er permanent plassert. Vi fikk kun uker på oss til han flyttet inn. Så godt forberedt – tja.

Vi var godt forberedt med hensyn på at vi hadde gått kurs osv., men barnet kom mye fortere enn antatt. Vi var midt i prosessen med å bestemme oss for akkurat dette barnet da det trengte å akutt plasseres. Vi fikk kun et par timer på å fatte en beslutning om vi ville si ja ... Selvfølgelig sa vi ja. Men det er klart at da var vi ikke så godt forberedt som vi kunne vært, verken praktisk eller psykisk.

Vi var vel så godt forberedt som en kunne bli på så kort tid. Vi tok en telefon for å melde oss på PRIDE-kurs, men endte opp med å sitte med to fosterbarn tre uker etter første telefon. [Vi] hadde da vært gjennom intervju med Bufetat og barnevernet i kommunen. Er fortsatt fosterforeldre til samme fosterbarn som kom inn i hjemmet vårt for litt over ett år siden. Vil ikke bytte ut det året som har gått, det har vært et givende år, på godt og vondt.

Vår første plassering var en akutt nettverksplassing. Har i etterkant gjennomført PRIDE slekt og nettverk.

Vi ventet lenge på plassering og trodde ikke vi var aktuelle. Når plassering da ble aktuelt, så skjedde det i løpet av under fem dager og vi måtte svare på om vi kunne motta to søsken i løpet av noen kveldstimer. Så ting gikk veldig fort, og vi fikk ikke tid til å forberede oss mentalt.

I denne gruppen svar finner vi også fosterforeldre som forteller om plasseringer som er blitt endret underveis, for eksempel at de er blitt fosterhjem uten at det var planlagt.

Vi hadde i utgangspunktet tenkt oss å være avlastningshjem til å begynne med, hadde ikke helt bestemt oss for å bli fosterforeldre. Vi hadde også tenkt oss et større barn. Men på en og en halv uke ble vi plutselig fosterforeldre til en nyfødt gutt.

Den tredje og største gruppen svar, handler om et tema som også kom opp blant de fosterforeldrene som opplevde at de var godt forberedt: nemlig hva det vil si å være forberedt. Svarene blant fosterforeldre som opplever seg som forberedt i noen grad, er i mange tilfeller til forveksling like svarene til fosterforeldre som opplever seg som godt eller svært godt forberedt. Men det er også en forskjell, flere i førstnevnte gruppe beskriver at de har vært *uforberedt på omfanget av barnets problemer* og hvordan det å få et fosterbarn i huset har vært en stor omveltning. Det er mulig dette er en indikasjon på at utfordringene faktisk har vært større for denne gruppen fosterforeldre.

Vi tenkte vi var godt forberedt, men da barnet flytta inn erkjente vi at det ikke er mulig å være godt nok forberedt.

Vi visste svært lite om hvor omfattende vansker mange av barna har, og enda mindre om hvilken hjelp man kan få.

Vi ante ikke omfanget av vår beslutning. Vi kunne tenke at vi var forberedt, men det er umulig å være forberedt på det som faktisk skjedde. Jeg opplevde det som total invadering og en konstant frykt for ikke å mestre oppgaven. Aner ikke om jeg er alene om dette, men har skjønt det slik at andre fosterforeldre har kjent på det samme.

Teori og praksis er forskjellig. Jeg tror ikke det er helt mulig å forstå hva man går til. Et skadet barn lar seg ikke reparere så raskt ... Vi har hatt fosterbarn i under ett år og det er mye å lære og mange bekymringer jeg ikke visste eksisterte. Og det at man ikke automatisk elsker barnet, men må ty til mekanisk kjærlighet var jeg ikke forberedt på.

Man kan vel aldri bli helt forberedt på noe slikt, tror jeg. Den første tiden var overveldende! Fryktelig mange mennesker var involvert og møtene var mange. Vi mista litt oversikt i den tiden. Det vi faktisk trengte var tid for oss selv, og mulighet for tett kontakt med vår saksbehandler.

Det er etter min mening umulig å forberede alle på det å få snudd opp ned på hverdagen din.

Det er nesten umulig å forstå hvor skakkjørt et barn kan bli av omsorgssvikt. Hvor annerledes det er og hvor mye som skal til for å endre. Dessuten er det svært vanskelig å forstå hvor mye sisyfosarbeid det er. Så snart en senker skuldrene, dukker det opp noe nytt, eller det gamle dukker opp på nytt og på nytt.

Var uforberedt på mengden av instanser å forholde seg til. Veldig tidkrevende og til tider stressende. Har opplevd forholdet til barnevernet som tidvis krevende/invaderende.

Var ikke forberedt på at barnet var sååå spesielt, dvs. utviklingshemmet, da kommunen heller ikke visste det ...

FORBEREDT I LITEN GRAD ELLER IKKE I DET HELE TATT

I alt har 84 fosterforeldre utdypet hvorfor de har krysset av for at de i liten grad eller ikke i det hele tatt var forberedt. En stor gruppe svar handler om at *barnet ble akutt plassert*, eller at en midlertidig plassering ble permanent. For eksempel

skriver en fosterforelder at de i utgangspunktet bare skulle «hjelp til i fem uker i første runde». Noen fosterforeldre som har opplevd akutt plassering har også benyttet plassen til å gi råd til barnevernet.

[Vi] fikk 14 dager på å kjøpe inn ALT en toåring trenger, og har ingen egne barn fra før. Spør om råd og får beskjed om å kjøpe det mest nødvendige. Lag en grunninnkjøpsliste, kom med noe råd som hjelper. Verdenen vår blir brått snudd opp ned, og da kan det være godt å få litt starthjelp.

Vi burde ha fått mer opplæring på de formelle sidene av det å være fosterforeldre, for eksempel rundt kontrakter, kurs, og hvor lite oppfølging barneverntjenesten føler seg forpliktet til å yte. Vi burde fått vite hvor mye ansvar, dog uformelt, som blir lagt på fosterforeldre.

En annen gruppe svar handler om at fosterforeldrene fikk for *lite informasjon om barnet* i forkant av plasseringen, eller at *informasjonen var feilaktig*. Det siste handler om at barnet viste seg å ha mer omfattende problemer enn fosterforeldrene ble forespeilet.

Vi fikk beskjed om at vi hadde fått en aldeles vakker jente som bare var blid. Sju år etter sitter jeg fortsatt som forsterket fosterhjem med et barn med sterk tilknytningsskade, saksbehandler nummer 16 og vi venter fortsatt på tremånedersevaluering etter plassering. :)

I tillegg har endel fosterforeldre anført at de ikke hadde gått på forberedende kurs forut for plasseringen.

Hva med *fosterforeldre uten et forberedende kurs*? Én av fire fosterforeldre i utvalget har ikke et forberedende kurs. Som vist opplevde 63 prosent av disse at de ikke var godt forberedt før plassering. Vi var interessert i hvorfor de ikke hadde et kurs, hva slags annen forberedelse de eventuelt fikk. Vi har ikke spurt direkte om dette, men vi har sett nærmere på de kvalitative svarene vi fikk fra de 107 personene uten et forberedende kurs som har utdypet svaret om hvor godt forberedt de var før plassering.

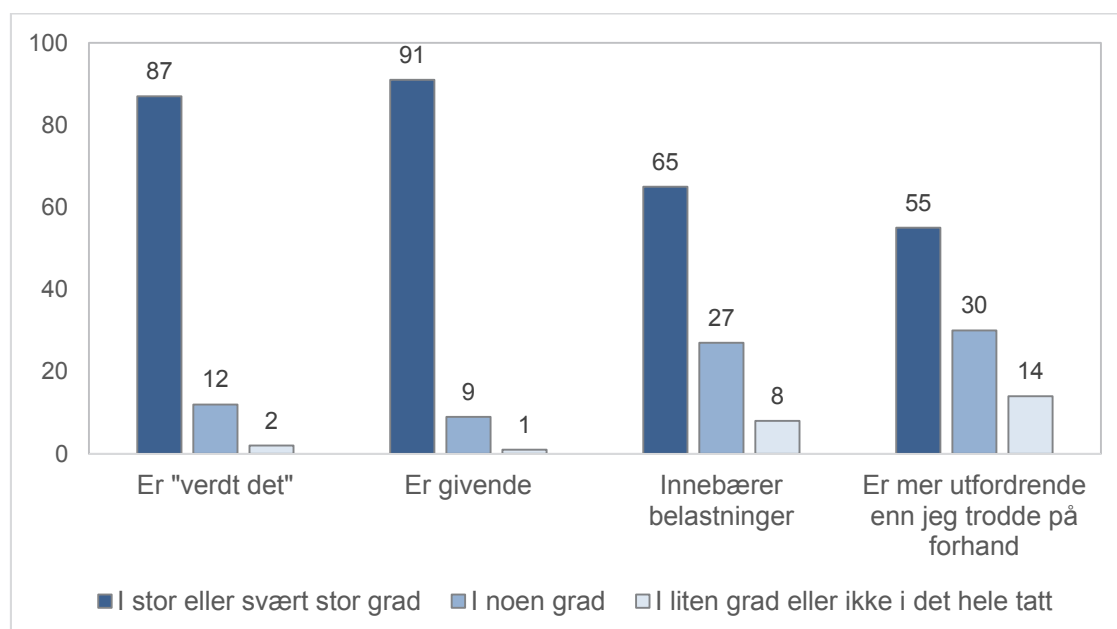
Svært mange svarer at plasseringen var veldig akutt, en «hastesak», og det ikke ble tid til å ta kurs. Noen svarer at det bare gikk dager eller uker fra de fikk spørsmål til plassering. Mange hadde være besøkshjem/avlastningshjem

for barnet før plassering, ofte i mange år. Andre hadde kjent barnet i lang tid, eller at barnet i lang tid hadde bodd hos dem mer eller mindre, pga. vansker hos biologiske foreldre. Andre svar indikerer at det ble vurdert at de ikke trengte kurs, på grunn av særlig relevant yrkesmessig eller annen erfaring. Av yrkeserfaring nevnte flere at de jobbet i barnevernet, eller hadde vært besøks-hjem/avlastningshjem for andre barn, eller at de har et relevant sosialfaglig yrke. Flere sier de fikk god informasjon, veiledning og oppfølging fra barnevern/fosterhjemstjeneste. Flere hadde fosterbarn fra før eller ble fosterforeldre for mange år siden, før det fantes kurs. Noen har tatt PRIDE etter plassering. Noen har tatt adopsjonsforberedende kurs.

5.3 Om å være fosterforelder

I spørreskjemaet stilte vi deltakerne et spørsmål som har blitt stilt i tidligere undersøkelser, og som har til hensikt å belyse hvordan fosterforeldre opplever ulike sider ved det å ha ansvaret for et fosterbarn. Deltakerne ble bedt om å oppgi i hvilken grad de opplevde det som «givende», «verdt det», «belastende» og «utfordrende» å være fosterforeldre. Svarfordelingen er vist i figur 14.

Figur 14. Å være fosterforelder.... Prosent (N=1063).

Vi ser at ni av ti fosterforeldre synes det å være fosterforelder er givende og «verdt det». Dette til tross for at de fleste mener rollen innebærer belastninger og er mer utfordrende enn de trodde på forhånd. Havik (2007) og Synovate-

undersøkelsen (2011) spurte fosterforeldre om det var «verdt det», med samme svaralternativer. De fant at hhv. 66 og 59 prosent svarte «ja absolutt», 18 og 22 prosent svarte «ja», 15 og 17 prosent svarte «både/og», mens én prosent svarte «nei».

Vi finner ikke at å synes «det er verdt det» varierer med om man har tatt et forberedende kurs, hvilken type kurs eller hva slags type fosterhjem man er (ikke vist). Heller ikke Havik et al. (2007) fant at andeler som mener det er «verdt det» varierer med om man har grunnopplæringen eller ikke.

En av deltakerne kommenterte spørsmålet om det å være fosterforelder «har vært verdt det». Vi gjengir svaret hennes fordi det peker på at forskerspørsmål ofte bare skraper i overflaten av komplekse fenomener – og som en påminnelse om at dette har en etisk side.

Oppfølgingen etter plassering er mange ganger svært forskjellig og personavhengig. Det er det mange fosterforeldre som har fått lide under. Utsagnet «... men det var verdt det» gir ingen gjenklang hos oss. Det er mer et plumpt utsagn, enn noe som gir mening. Vi er glade for at vår fosterdatter kom inn i vårt liv, og vi har lært mye, og det er verdifullt. Hun er verdifull. Men alt det andre vi opplevde gjennom dette arbeidet, mangelfull oppfølging osv. stå alene, manglende forståelse av barnet, svært hyppige saksbehandlerbytter, kunne vi vært foruten, viktige avgjørelser uten å gå i dybden på hva det ville gjøre med hverdagen til fosterbarnet ... så vårt råd er at dere vurderer hele fosterhjemsarbeidet, og ikke bare fosterforeldrene. Viktig med slike undersøkelser. Ta gjerne kontakt med oss om dere ønsker det.

Det dypt meningsfylte i å være fosterforeldre samtidig som det også er utfordrende, var det også andre som formulerte. Vi gjengir noen av de mest talende eksemplene – alle er hentet fra det åpne spørsmålet som avsluttet undersøkelsen, der fosterforeldrene kunne skrive inn en eventuell slutt-kommentar.

Å la fosterforeldre få være med å holde PRIDE-kurs er en meget smart idé, du må bare gjennom dette for å få oppleve den store gleden med å hjelpe et lite barn. Det er noe helt fantastisk å se noen som kommer til deg full av sinne og la det gå et par år med masse omsorg og tålmodighet, for så å se barnet stråle av glede for å leve. Det er vel

ingen som kan vise slik glede som et barn som har vært uheldig i startfasen av sitt liv for så å få komme i trygge omgivelser og at noen hører og bryr seg om dem. Jeg personlig kan godt ha satt av tid for å engasjere folk i et PRIDE-kurs til å bli fosterforelder, for det er noe av det største jeg har opplevd i mitt liv.

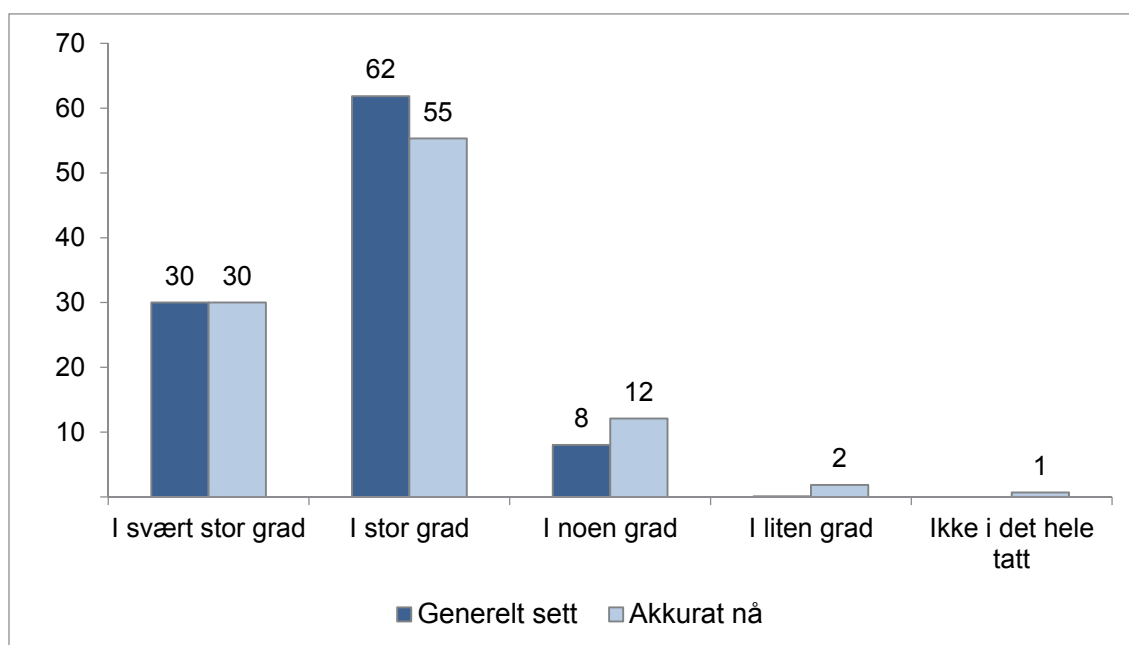
Vi føler at vår del av fosterhjemsansvaret i hovedsak har vært givende. Det har vært perioder vi har opplevd som slitsomme, spesielt forhold omkring skolesituasjonen for fosterbarnet. Siden hun har et godt skjult handikap (FAE) som påvirker hennes evne til læring og sosiale atferd har det vært vanskelig å få ekstra hjelp til henne i skolen. På grunn av manglende ressurser i skolesituasjonen har hun derfor ikke fått den hjelpen hun rettmessig har krav på. Dette opplever vi både som belastende for oss selv og henne. Siden vi ikke har maktet å få skolen til å ta hennes situasjon på alvor vil hun kanskje ikke lykkes i den grad hun kunne ha gjort om hun hadde fått den hjelpen hun har krav på. Vi er svært bekymret for om hun vil klare seg på egenhånd etter at vår støtte ikke lenger er der, men vi får stole på at hennes søsken (våre barn) vil hjelpe henne videre når den tid kommer. (...)

Begge disse sitatene illustrerer også det store ansvaret fosterforeldre påtar seg, det siste også for hvordan det vil gå med barnet når det vokser til og skal klare seg selv.

5.4 Mestring av rollen som fosterforelder

En sentral målsetting med PRIDE er å bedre fosterforeldres mestring av fosterforeldreoppgavene. Her ser vi nærmere på opplevelse av mestring, og i hvilken grad den varierer med kursdeltakelse og andre kjennetegn ved barna og fosterforeldrene. I vurderingen av hvordan man kan sørge for at fosterforeldre kan gi fosterbarn den utviklingsstøtten de trenger, er dette viktig kunnskap. Ikke minst hva opplevelsen av å ikke mestre handler om.

Figur 15. Hvordan opplever du at du mestrer å være fosterforelder generelt sett og akkurat nå? Prosentvis fordeling. N=1056.

Figur 15 viser hvordan fosterforeldrene i vår undersøkelse vurderer sin egen mestring, generelt sett og akkurat nå. Ni av ti uttrykker at de mestrer det å være fosterforelder i stor eller svært stor grad. Nesten ingen svarer at de ikke mestrer rollen som fosterforelder.

Vi har analysert hva som henger sammen med opplevelsen av mestring (analyser ikke vist). Vi har slått sammen de to målene på mestring og brukt en gjennomsnittskåre, og analysert vanlige fosterforeldre og slekt- og nettverksfosterforeldre separat. Mestringen er høy blant de aller fleste og det er lite variasjon i mestringen mellom ulike grupper. Det som har klarest sammenhengen med mestring, er barnets problemomfang nå og barnets alder da det kom. Rimeligvis øker utfordringene og belastningene på fosterforeldre, og derav lavere mestring, når barnet har større problemer knyttet til helse, adferd, følelser og læring. Videre ser vi at jo yngre barnet var ved plassering, jo bedre føler fosterforeldre at de mestrer fosterforeldrerollen i dag. Dette finner vi både blant vanlige fosterforeldre og slekt- og nettverksfosterforeldre. Denne sammenhengen består etter kontroll for barnets problemomfang i dag. Den handler heller ikke om at man har vært fosterforeldre i lengre tid. Sammenhengen kan speile at eldre barn kan bringe med seg særlige utfordringer knyttet til for eksempel skole, venner og biologisk familie.

Blant slekt- og nettverksfosterforeldre finner vi også at mestringsfølelsen øker jo lengre tid det er siden de fikk (siste) barn plassert. Mestringsfølelsen er altså noe lav blant slekt- og nettverksfosterforeldre i tiden rundt plassering, trolig fordi plasseringene ofte er akutt og ikke planlagt.

Et funn som kan virke paradoksalt, er at å motta ulike forsterkningstiltak er forbundet med lavere mestring. Mestringen er noe lav blant fosterforeldre som mottar veiledning eller har avlastning/besøkshjem/støttekontakt, men sammenhengene forsvinner når vi kontrollerer for barnets problemomfang. Forsterkningstiltak er altså forbundet med lavere mestring fordi de som mottar tiltak har barn med større utfordringer. Vi klarer ikke å fange eventuelle gunstige *virksomheter* av forsterkningstiltak på fosterforeldres mestring.

Mestring har ingen sammenheng med personlige bakgrunnsfaktorer (kjønn, alder, utdanning) eller hvilken region man tilhører. Mestring henger heller ikke sammen med om man har tatt PRIDE grunnopplæring eller et annet forberedende kurs, eller når de eventuelt tok PRIDE. Om man har egne barn, om man har jobber i helse/sosial eller med barn/unge eller om man har tatt oppfølgingskurs, har heller ingen sammenheng med mestring. Det er generelt lite systematisk variasjon i mestringen, og vi klarer bare å forklare fire prosent av variasjonen i modellen vår. Mestring av fosterforeldrerollen synes altså hovedsakelig individuelt og situasjonsavhengig.

I undersøkelsen hadde fosterforeldrene mulighet til å utdype svaret sitt på spørsmålene om mestring. Vi har sortert dette materialet og sett nærmere på hva som går igjen blant de som oppgir at de mestrer i stor eller svært stor grad, de som mestrer i noen grad og de som mestrer i liten grad eller ikke i det hele tatt.¹⁹

STOR ELLER SVÆRT STOR GRAD AV MESTRING

I alt har 174 fosterforeldre utdypet svaret om stor eller svært stor grad av mestring. Det er stor variasjon i svarene, og mye tyder på at mange opplever at de mestrer oppgaven som fosterforeldre til tross for at barnet kan ha store utfordringer og at støtten fra barnevernet kan være liten. Vi ser i hvert fall at dette er typer av svar som går igjen. Flere skriver også om at de noen ganger

¹⁹ Merk at utdypingen er knyttet til to spørsmål: Mestrer generelt og mestrer nå. Inndelingen vi bruker er basert på avkryssingen på spørsmålet om å mestre nå.

tviler på egne evner som fosterforeldre og at de kan oppleve stor frustrasjon. Andre svar som går igjen kan grupperes slik: svar om barnet, svar om fosterforeldrene og svar om systemet. Fosterforeldrenes svar om barnet handler om at *barnet har utviklet seg i positiv retning og/eller funnet seg tilrette i familien.*

Har fått tre barn på noenlunde rett vei, alle tre hanket inn fra uheldige omstendigheter underveis. Har vært utrolig mye jobb, og har kostet mye i rent utlagte penger.

Har fått ei jente som ikkje snakket om livet, opplevelser [eller] følelser før ho kom til meg. Nokke ho er blitt flink til. Dette er ei blid, snill jente i sine [tenår], med alt det innebærer. Etter alt det triste ho har opplevd må eg sei ho er fantastisk.

Barnet trives og blomstrer. Det gjør vi og.

Vi har det veldig bra i familien og har hatt det hele tiden. Gutten trives veldig godt og alle barna har det bra. De voksne også.

Barnet sklir godt inn i familielivet vårt...

Da gutten kom til oss for to år siden kunne han ikke dagene, månedene, klokka og datoene. Sist uke tok kan truckførerbevis på videregående i første forsøk både i teori og praksis.

Var tøft i perioder da hun var 1–4 år, aktiv, sinne osv. Blir bedre, men hun er meget aktiv. Men ei flott og flink jente som er godt integrert i familien. Hun er «en av oss». Alltid vært det!!

Svarene som handler om fosterforeldrene selv berører ulike tema, som fosterforeldrenes opplevelse av *glede og mening ved oppgaven som fosterforeldre*, hvordan man over tid *vokser med oppgaven*, fosterforeldrenes opplevelse av egen *kompetanse* og betydningen av å ha *evnen til å holde ut*. En fosterforelder har kommentert at denne evnen kanskje er viktigere enn det diffuse spørsmålet om «mestring». Andre svar handler om de tilpasninger fosterforeldrene har gjort for å legge til rette for fosterbarnet.

Det er det mest givende jeg noen gang har opplevd. [Vi] rett og slett stortrives med vårt nye familiemedlem.

Det er en glede i hverdagen – å få lov til å være fosterhjem.

Føler det som mine egne barn.

Man vokser med oppgaven, på samme måte som med egne barn må man nødvendigvis gjøre seg både gode og vonde erfaringer. Jeg er mer reflektert nå som jeg er godt voksen, og har prøvd ut mye på egne barn før fosterbarnet kom. Det gjør meg tryggere i rollen.

Den erfaringen vi har hatt med tre andre fosterbarn og tre egne barn kommer denne jenta til nytte. Da vi sa ja til denne jenta visste vi om forpliktelsene og ansvaret dette innebærer for oss. (...)

Det var veldig tøft den første tiden, men føler at jeg i dag mestrer å være en god fostermor, omsorgsperson, terapeut og trygg base.

Det var knalltøft til å begynne med – men gikk bedre etterhvert – og vi har et veldig godt forhold nå som hun er voksen og har flyttet ut.

Det handler vel like mye om å holde ut som å mestre. Vi har aldri kjent oss så mislykket som foreldre etter at vi ble fosterforeldre.

Vi har bestemt oss for at dette skal vi greie, samme hvor krevende det er.

Det har vært mange tøffe runder som har gjort at du opplever å miste deg selv og lur på om du er god nok til å balansere alt. Likevel har vi stått i det og foreløpig klart oss. [Har] mange ganger vært nær ved å gi opp, men [har] kjempet hardt for fosterbarnet og ønsket at hun skal klare seg og være en del av vår familie, noe hun og vi ønsker også for framtiden.

Er vernepleier, med utdanning og praksiserfaring som kommer fosterbarnet til nytte. Kjenner det offentlige systemet med alle skjemaer og rettigheter. Barneverntjenesten har ikke hatt fagekspertise til å veilede oss, men vi kunne sikkert hatt nytte av kurs.

Egen innsats, egen utdanning, eget nettverk. Flaks at saksbehandler fra barnevernet er oppegående og kvalifisert. Egen erfaring fra skole og pp-tjeneste. Egen kunnskap om informasjon og kommunikasjon i samfunnet lokalt.

Vi føler oss kompetente. Vet hvor vi skal hente hjelp og føler oss trygge i voksenrollen.

Svarene som handler om «systemet» berører først og fremst *betydningen av systemstøtte*, både i form av veiledning og gode rammebetingelser.

Bruker kontakten vår i barnevernet til å rådføre oss med og få ut frustrasjoner!

Får god individuell veiledning fra BUP, fantastisk psykolog!

Den andre viktige faktoren med hensyn til å mestre rollen, er strålende individuell veiledning i et halvår nå som gjør oss mer kompetent i rollen. Deltakelse i gruppeveiledning har ikke tilnærmedesvis gitt oss samme utbyttet.

(...) Vi føler at vi mestrer det meste, men det er enkelte dager hvor vi opplever kraftige reaksjoner fra begge [fosterbarna], og da føler man at man ikke mestrer denne oppgaven. Dette er heldigvis korte perioder, og vi har god hjelp fra saksbehandler i barnevernet og fosterhjemstjenesten.

Har god dialog med barnevernet og veileder. Voksne og barn gleder seg til møter her hjemme. Vi er veldig heldige at samarbeidet med mor, far, barnevern og tilsynsfører er det beste. (...)

Vi har en svært krevende plassering, men siden vi får god støtte fra alle rundt, barneverntjenesten, bufetat, skole, familie, naboer og venner, klarer vi å stå i utfordringene.

Er frikjøpt, får veiledning, fungerer flott.

Har nå permisjon og har overskudd til å ta meg av barnet når hun kommer fra skolen.

MESTRER I NOEN GRAD

I alt har 46 fosterforeldre utdypet hva som ligger bak avkryssingen «mestrer i noen grad» Det er stor variasjon i svarene, men noen typer av svar går igjen. En gruppe av svar handler om fosterforeldrenes opplevelse av å *ikke strekke til og/eller ikke bli verdsatt* for jobben man gjør.

Hver dag er en utfordring med nye hindre, jeg vet aldri hva jeg har i vente. Jeg føler meg bakpå.

Føler at det sikkert er mye mer jeg kunne ha gjort. For eksempel mange ganger må [vi] melde pass ved hjelp til lekser. Prøver så godt vi kan og håper det er godt nok, Vanskelig å vurdere seg selv og det man gjør. Man kan jo alltid bli bedre. :)

Har aldri i mitt yrkesaktive liv fått så mye skryt, for å føle seg utilstrekkelig.

Er per nå utfordringer som er noe utenfor kompetansefeltet.

Det er en stor og utfordrende jobb å være fosterforeldre som blir altfor lite respektert. Vi blir betraktet som frilansere, men gjør en kjempejobb for kommune og stat. Fosterforeldre er altfor lite betalt ut fra det samfunnsøkonomiske. Fosterforeldre burde ha vært betalt som faglært og gått under de samme lover og regler som ellers i arbeidslivet.

En annen gruppe av svar handler om barnets (store) vansker eller (alvorlige / mange) diagnoser.

Den minste er under utredning for Asperger og det er masse utfordringer.

Står med store utfordringer med biologiske foreldre akkurat nå pluss at det er nye utfordringer og diagnoser på barnet, diagnose nummer fem.

Litt vanskelig hos oss nå. Gutten har fått diagnose post-traumatisk stress syndrom – egentlig fint å få diagnose. Men det er mye uforutsett som skjer hos oss for tiden.

En tredje, og relatert gruppe av svar, handler om å *håndtere stadig nye utfordringer* ved barnet og/eller barnets situasjon. Noen er inne på at dette handler om mangelfull informasjon i forkant av plassering.

Føler me har opplevd stor framgang for fosterbarnet på mange områder, men er nett no inne i ein litt slitsom periode med mykje trass/sinne.

Det er mange ting ved ungdommen som ikke har vært kjent.

Synes det er en vanskelig oppgave å mestre, det dukker stadig opp nye utfordringer. Vi har et søskenpar, og synes det er vanskelig å følge opp riktig og godt nok.

For tiden er det mye vanskelig og krevende rundt gutten vår, da saka hans skal opp i tingretten om en måned.

En fjerde gruppe av svar handler om *dårlig oppfølging fra eller samarbeid med barnevernet* og/eller andre offentlige instanser.

Fått ny saksbehandler i barnevernet som ikke er å få tak i og som ikke konfererer om nye besøk med søsken og familie. Vi må høre fra søsken sin fosterfamilie. I tillegg får vi brev med datoer og klokkeslett om når hun kommer med klar hentydning til at tider ikke er diskuterbare. I tillegg roter hun og setter opp tider det er søskenbesøk hvor det er umulig å være to steder samtidig. Vi har en alvorlig sak hvor vår veileder flere ganger har vært klar til barnevernet at en handling må endres uten at de har lyttet. Konsekvensen er at dette har forsterket seg, eller blitt mer alvorlig for vårt fosterbarn. En mangel på dialog og en slik vanskelig kommunikasjon med barnevernet gjør det vanskelig å være fosterforeldre nå!

Dårlig oppfølging. Dårlig veiledning. Fryktelig slitsom hverdag. Kommuner krangler seg i mellom om penger, fosterfamilien blir klemmt i mellom. Dårlig oppfølging vedrørende skole. En supertøff hverdag.

Det går litt opp og ned, men stort sett går det greit. Savner samarbeid og veiledning fra barnevernet ettersom det er de som skal gi dette. Kunne gjerne vært noen andre så barnevernet kunne fått tid til å gjøre sin jobb. Synes samarbeidet med barnevernet ikke er noe samarbeid, da det er vi som står for kontakten, informerer om barnet men får lite eller ingen respons eller svar på spørsmål knyttet til oss som foreldre eller barnet og de utfordringer det har med seg.

MESTRER I LITEN GRAD ELLER IKKE I DET HELE TATT

Kun 17 fosterforeldre utdypet hva som ligger bak avkryssingen «mestrer i liten grad» eller «ikke i det hele tatt». Det er stor variasjon i svarene, og flere har kun oppgitt at det har vært tøft eller at det skyldes barnets problemer. Andre har svart at barnet har flyttet eller at avtalen er sagt opp, eller andre typer «utfall».

Akutt krise i øyeblikket. Har akkurat levert oppsigelse etter seks tøffe måneder med gutt fra institusjon.

Har sagt opp avtalen.

Skal separeres på grunn av det.

I tillegg er det noen som skriver at situasjonen handler om at de har bedt om hjelp men ikke fått, eller at de ikke har fått tilbakemeldinger på jobben de gjør.

Er inne i en heftig tid nå med mye aggressjon og snodig atferd. Vi har spurt om å få hjelp, men dette tar da veldig lang tid. Akkurat så lang tid at vi klarer å ha neser så vidt over vannskorpen. Dette finner vi unødvendig.

På grunn av manglende oppfølging og til dels unnvikelsesatferd fra barnevernet i krevende situasjoner, har vi fått oppgaven «i halsen», og kommer mest sannsynlig IKKE til å ta flere oppdrag!

Manglende mestring ser altså ut til å henge sammen med opplevelsen av å stå overfor utfordringer som er for store og/eller å oppleve at man er alene om å håndtere utfordringene, at systemet ikke gir tilstrekkelig støtte.

5.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at

- Over halvparten av fosterforeldrene opplevde at de var godt forberedt før plassering, mens én av tre var forberedt «i noen grad».
- Flere opplevde at de var var godt forberedt blant de som hadde tatt PRIDE grunnopplæring (63 %) og «annet forberedende kurs» (52 %) enn blant de som hadde tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs (26 %) eller ikke har tatt forberedende kurs (36 %).
- Vanlige fosterforeldre opplevde at de var bedre forberedt før plassering enn slekt- og nettverksfosterforeldre. Begge gruppene av fosterforeldre opplevde at de var bedre forberedt før plassering dersom de hadde tatt PRIDE eller annet forberedende kurs enn dersom de ikke hadde tatt et forberedende kurs.

- De opplevde seg særlig godt forberedt de som hadde jobbet med barn/unge og de som hadde fosterbarn fra før. Blant vanlige fosterforeldre, var de som opplevde seg best forberedt bosatt i Oslo, de som opplevde seg minst godt forberedt var fosterforeldre i region Nord og Sør.
- Fosterforeldre som opplevde seg som godt eller svært godt forberedt, trakk fram følgende momenter som viktig: at beslutningen var gjennomtenkt, at de hadde tidligere erfaring med fosterhjem, at de hadde relevant jobberfaring og/eller relevant formell kompetanse og at selve plasseringsprosessen hadde vært god. Om det er mulig å være forberedt ble imidlertid også problematisert.
- Fosterforeldre som i noen grad opplevde seg som forberedt hadde i større grad opplevd akutte eller raske plasseringer. Mange pekte også på at de ikke hadde vært forberedt på barnets omfattende problemer eller vansker med å samarbeidet med «systemet».
- Blant fosterforeldre som ikke opplevde seg som forberedt, var akutt-plasseringer en vanlig grunn. Mangefull eller feilaktig informasjon om barnet ble også nevnt.
- Ni av ti fosterforeldre oppga at det å være fosterforelder er givende og «verdt det». Dette til tross for at de fleste mener rollen er belastende og mer utfordrende enn de trodde på forhand. Andelen som oppga at fosterforeldreskapet er «verdt det» varierer ikke med deltakelse på PRIDE kurs.
- Ni av ti fosterforeldre uttrykker at de mestrer det å være fosterforeldre i stor eller svært stor grad. Mestringen er generelt høy på tvers av grupper, men noe lavere jo større problemomfang barnet har og jo eldre barnet var ved plassering.
- Fosterforeldre som oppga at de mestret det å være fosterforeldre godt eller svært godt, trakk fram følgende forhold som viktig: at barnet viser positiv utvikling og/eller har funnet seg godt til rette i familien, at de som fosterforeldre opplever glede ved oppgaven og/eller kjærlighet for barnet og at de føler seg kompetente, samt at de har fått god hjelp og støtte fra «systemet».
- Fosterforeldre som oppga at de mestret i noen grad, trakk fram følgende forhold: at de opplevde ikke å strekke til, at det var vanskelig

på grunn av stadig nye utfordringer, at barnets vansker var særlig store og at systemet ikke ga god nok hjelp og støtte i vanskelige perioder.

- Fosterforeldre som oppga at de ikke mestret, eller mestret i liten grad, vekta at de var eller hadde vært i en akutt vanskelig situasjon og at de ikke hadde fått hjelp og støtte fra systemet.

6 Videreopplæring og annen oppfølging etter plassering

6.1 Innledning

Videreopplæringskursene i PRIDE er en del av den generelle opplæringen fosterhjemstjenestene skal tilby fosterforeldre. Deltakelse på kursene er frivillig, og de er ment å gi en *fordypning* i viktige temaer knyttet til det å være fosterhjem. Kursene kan tas uavhengig av om fosterforeldre har tatt grunnopplæringskurs. Kurspakken og opplegget for kursene ble beskrevet kort i innledningskapitlet (avsnitt 1.3).

Her vil vi belyse følgende problemstillinger:

- I hvilken grad blir de ulike kursene tilbudt av fosterhjemstjenestene?
- Hvilken rolle er kursene ment å ha slik prideaktørene oppfatter det?
- Hva er fosterforeldres erfaringer med PRIDE videreopplæring?
- Hva mener fosterforeldre om oppfølging og veiledning mer generelt?

For den første problemstillingen har vi sjekket hvilke kurs fosterhjemstjenestene tilbyr. For den andre problemstillingen anvender vi intervjuene med de ulike prideaktørene som datagrunnlag, og for den tredje og fjerde analyserer vi data fra den elektroniske surveyen blant fosterforeldre. Spørsmålet om hva fosterforeldre mener om oppfølging og veiledning mer generelt, er tatt med fordi det er et poeng å se på PRIDE som en del av en større helhet, det vi i innledningen omtalte som *kjeden av mestringsfremmende tiltak* som tilbys fosterforeldre.

6.2 I hvilken grad tilbys videreopplæringskursene?

Fra Bufdirs side er det lagt til grunn at fosterhjemstjenestene skal tilby videreopplæringskurs som ledd i PRIDE-programmet. Mer konkrete forventninger er ikke nedfelt, for eksempel om det forventes at fosterhjemstjenestene skal

tilby samtlige av kursene i kurspakken innenfor en tidsperiode, eller hvordan videreopplæringskursene skal organiseres.

Vi har undersøkt hvordan fosterhjemstjenestene selv presenterer videreopplæringsdelen og kursene de tilbyr på sine hjemmesider, via nettressursen fosterhjem.no. Dette ble gjort i månedsskiftet april / mai 2013. Framstillingen under er basert på den informasjonen fosterhjemstjenestene hadde lagt ut på sine nettsider på dette tidspunktet.

Ansvar for videreopplæringen er i utgangspunktet lagt til det regionale nivået, Bufetat. I skrevet «Rutiner for gjennomføring og kvalitetssikring av PRIDE-kurs i Bufetat» som er utarbeidet av Bufdir, står følgende: «Statlig regional barnevernmyndighet har ansvaret for at alle fosterforeldre får PRIDE grunnopplæringskurs og for å legge til rette for at de fosterforeldre som har behov for det tilbys relevante PRIDE videreopplæringskurs». Hvordan regionene forvalter dette ansvaret ser ut til å variere, noen koordinerer på regionalt nivå, andre steder ser ansvaret ut til å være lagt til hver enkelt fosterhjemstjeneste. I noen regioner, som i region Øst, Vest og Midt, har hver fosterhjemstjeneste ansvar for sine kurs, og tanken er at fosterforeldre kan gå på kurs som holdes også av andre fosterhjemstjenester enn den de tilhører. I region Sør finnes et samarbeid mellom tre av fosterhjemstjenestene, mens de to øvrige ikke inngår i noe samarbeid. I region Nord framkommer det ikke at noen av tjenestene samarbeider om å tilby videreopplæringsmoduler.

Hva slags informasjon de ulike fosterhjemstjenestene har lagt ut om videreopplæringstilbudet, varierer. Av de tjenestene som har avholdt eller planlagt kurs har noen tjenester lagt ut både generell informasjon og spesifikk informasjon om de aktuelle modulene, mens andre kun har lagt ut den spesifikke informasjonen. Av de tjenestene som ikke har berammet kurs, har noen lagt ut generell informasjon, mens andre ikke opplyser om at tilbudet eksisterer. Hva årsaken er til den manglende informasjonen om videreopplæringstilbudet, vet vi ikke. En del tjenester, blant annet i region Sør, er omorganisert, hvilket kan innebære at ansvarsforhold og planer ikke var fastlagt da vi undersøkte kurstilbudet og informasjonen om videreopplæringen. Det skal også nevnes at flere fosterhjemstjenester tilbyr andre typer av kurs for fosterforeldre etter plassering, som parkurs, PMTO-kurs og tematiske fagkvelder.

På undersøkelsestidspunktet var status for videreopplæringstilbudet i regionene slik:

- **Region Øst:** Her er det utarbeidet en felles kurskatalog for de tilhørende fosterhjemstjenestene og følgende moduler er satt opp for 2013: fosterhjem for barn med annen etnisk bakgrunn enn norsk, (ungdom og) rus og seksuelle overgrep. I 2013 tilbys *tre kurs* i denne regionen.
- **Region Sør:** Tre fosterhjemstjenester har utarbeidet en felles kurskatalog og tilbyr ett av kursene: fosterhjem for barn med annen etnisk bakgrunn enn norsk. De to andre fosterhjemstjenestene har ikke lagt ut informasjon om videreutdanningskursene, heller ikke generell informasjon. I 2013 tilbys *ett kurs* i denne regionen.
- **Region Vest:** Alle de fire fosterhjemstjenestene tilbyr ett kurs hver: å ivareta barns utvikling – kommunikasjon, å ivareta barns utvikling og seksuelle overgrep (ved to tjenester). I tillegg tilbys ett kurs til alle fosterhjem i regionen: fosterhjem med barn med annen etnisk bakgrunn enn norsk. I 2013 tilbys *fem kurs* i denne regionen.
- **Region Midt:** én tjeneste gir generell informasjon om videreopplæring og ber interesserte ta kontakt med en ansatt, tre tjenester har ikke lagt ut noe informasjon og en tjeneste opplyser om hvilke kurs som finnes og at man har som målsetting å tilby to av kursene i løpet av 2013. *Ingen kurs* er berammet for 2013 i denne regionen.
- **Region Nord:** To fosterhjemstjenester har lagt ut generell informasjon, en tjeneste tilbyr ett kurs (å støtte barns utvikling), og en tjeneste vil gjennomføre fem kurs som parallellsesjoner i løpet av en felles kurshelg, fire av kursene i videreopplæringsdelen og et slekt- og nettverkskurs. I 2013 vil man tilby *fem kurs* i denne regionen.
- **Oslo:** Tre av kursene vil tilbys i 2013: Å støtte barns utvikling, å støtte barns utvikling – kommunikasjon og hvordan rusmidler påvirker barna og familien. I 2013 tilbys *tre kurs* i denne regionen.

Antall kurs som tilbys varierer altså mellom regionene – fra ingen i region Midt til fem i region Nord og Vest. Hvis kun de planlagte kursene avholdes i 2013 vil tilbudet i landet som helhet være 17 kurs, dvs. at regionene i gjennomsnitt tilbyr i underkant av tre videreopplæringskurs i løpet av dette året. Hvis vi legger til grunn at hvert kurs i gjennomsnitt vil ha ti fosterhjem som deltakere,

og at hvert fosterhjem kun deltar på ett kurs, vil 170 fosterhjem ha deltatt på et videreopplæringskurs i løpet av ett år. Hvis vi tar utgangspunkt i at det ifølge Barnevernsstatistikken var 9 632 fosterbarn i Norge per 31.12.2012, og våre egne data som viser at, blant fosterforeldre som har minst ett barn plassert nå, så har 75 prosent ett fosterbarn, 22 prosent to fosterbarn og 3 prosent tre fosterbarn, så blir beregnet antall fosterhjem i Norge lik ca. 7500. Ifølge denne grove beregningen vil 2,3 prosent av fosterhjemmene (170/7500) ha gått på PRIDE videreopplæringskurs i løpet av 2013.

Tre av kursene blir gjennomført oftere enn de andre kursene. Dette gjelder kursene: Å støtte barns utvikling, Å være fosterhjem for barn og unge med annen etnisk bakgrunn enn norsk og Hvordan forstå og hjelpe barn utsatt for seksuelle overgrep, som alle vil bli gjennomført fire ganger i løpet av året i landet som helhet. Ett av kursene blir ikke gjennomført i 2013: Å støtte relasjonene mellom barn og deres familier. Det nye ungdomskurset vil bli gjennomført en gang, i region nord.

Hva betyr den store variasjonen i tilbudet av videreopplæring? I regioner eller fosterhjemstjenester der interessen må komme nedenfra, ved at interesserte (som har fått liten eller ingen informasjon) kan henvende seg dersom de ønsker et tilbud, har fosterhjemstjenesten i praksis vært et tilbud på papiret. I andre regioner, der ansvaret for ulike kurs er fordelt på regionene og kursene holdes, kan reiseveien bli lang for fosterforeldre som ønsker et kurs som holdes i en annen fosterhjemstjeneste enn den de tilhører selv. For at tilbudet skal være reelt må også fosterhjemstjenestene og/eller Bufetat informere godt om kurstilbudet i alle fosterhjemstjenestene i regionen og om muligheten for å gå på kurs i andre fosterhjemstjenester. Felles kurskataloger er et virkemiddel flere bruker. Den modellen som sørger for at flest kurs tilbys, er den som er valgt ved fosterhjemstjenesten i Tromsø. Her tilbys videreopplæringsmoduler på den årlige helgesamlingen for fosterforeldre. I stedet for foredrag med eksterne psykologer og andre fagfolk tilbys fire–fem videreopplæringsmoduler som parallellsesjoner, som fosterforeldre selv melder seg på. Hvilke kurs som tilbys vil skifte fra år til år, og slik at alle moduler vil ha blitt tilbudt i løpet av to til tre år. Fosterforeldre som er interessert i flere kurs vil få tilbud innenfor denne perioden. Alle kursene holdes av to kursledere som begge er konsulenter, og opplegget for de ulike modulene tilpasses til de timene som er til rådighet i

programmet for helga. Opplegget har vært kjørt i tre år, og vil gjentas i 2013. Kursene blir fulle, og flere må avvises fordi tilbudet er så populært. Erfaringsmessig deltar i overkant av 100 fosterforeldre på kursene.

Tromsø-modellen ser ut til å både dekke og skape et behov hos fosterforeldre for videreopplæring. Opplegget framstår som både strukturert og fleksibelt. Fosterforeldre står fritt til å velge hvilke kurs de vil gå på, og minnes på hvilke muligheter de har framover – fordi kursene vil bli arrangert med jevne mellomrom. Kontrasten er stor til de fosterhjemstjenestene hvor det er opp til fosterforeldrene selv å ta kontakt dersom de har behov for en type opplæring de ikke vet om eksisterer. Disse fosterhjemstjenestene ser ut til å havne i en omvendt logikk sammenlignet med Tromsø: tilbudet er lite kjent, derfor blir interessen liten, og fordi interessen er liten antar man at videreopplæring ikke er det fosterforeldre trenger.

6.3 Prideaktørene om videreopplæring

De ulike prideaktørene formidlet at det var viktig at fosterforeldre fikk tilbud om opplæring og veiledning etter plasseringen.

Jeg tenker det er viktig med det påfyllet, fordi når fosterforeldre har stått i det et år eller to så tilnærmer de seg ting på en helt annen måte, for da vet de faktisk hva vi snakker om. (prideleder)

Hvilken rolle videreopplæringen i PRIDE skal spille i dette, framsto som mindre klart, og noen stilte også spørsmål ved om PRIDE videreopplæring er det foreldre trenger etter plassering. Et forhold som ble trukket fram var at PRIDE videreopplæring er lite ferdighetsorientert. Dette skiller PRIDE fra andre mer standardiserte opplærings- og veiledningstilbud. Et annet forhold som ble trukket fram, og som vi var inne på i kapittel 3, var skjevheten i fordelingen mellom grunnopplæringen og videreopplæringen:

I dag er dekningen veldig skjev. Mye først, minimalt etterpå. (seniorprideleder)

Inntrykket var også at fosterhjemstjenestene ikke vektlegger videreopplæringsdelen på samme måte som grunnopplæringsdelen. I to regioner ble det påpekt at videreopplæringsdelen ble nedprioritert for å få til å gjennomføre førsteårsgrupper.

Når det blir knapphet blir det videreopplæring som faller bort. Det blir grunnkurset og veiledningsgrupper. (senior-prideleder)

Ledelsens manglende innsikt i PRIDE ble også framholdt, og det ble nevnt at den pågående omorganiseringen av flere fosterhjemstjenester har ført til usikkerhet om hvem som har ansvar for tilbudet og koordineringen mellom fosterhjemstjenestene.

Vi skal ha fire i året, men det kommer ikke til å skje i år, det handler om omorganiseringen, ikke om PRIDE. Vi skal ha fire hvert år sånn at hvert halvannet år så gjentar vi kursene (prideleder)

Vi skal ikke ha kurs i 2013 på grunn av omorganisering. Neste år er det satt opp tre kurs. Vi har press på oss til å skaffe fosterforeldre, har ikke kapasitet til oppfølgingskurs. Vi skal ha ti PRIDE-kurs i året. (prideleder)

Jeg kjenner ikke til [videreopplæringskursene], det var ikke tema på pridelederkurset. (prideleder)

Fra flere regioner ble det formidlet at fosterforeldre ikke viste stor interesse for kursene, og at kurs var blitt avlyst på grunn av liten påmelding.

Det er litt rart det der for alle etterlyser kurs og mer kurs, men det er ikke så veldig påmelding ... det er ikke så mange kurs vi kjører, men vi har vært overrasket over at det ikke er så stor interesse (senior-prideleder)

Vi har opplevd lite påmelding, men det kan handle om forarbeidet. (prideleder)

Andre imøtegikk den manglende interessen med henvisning til at interessen var stor når kursene ble lagt til helger og tilbudt som del av storsamlinger. Poenget med helgesamlinger ble knyttet til at fosterforeldre er vanlige folk som er i jobb, og som ofte bor langt unna det stedet hvor kursene avholdes. Det ble også vist til at den som holder kurset må gjøre en jobb med rekruttering, for eksempel ved å gå direkte til grupper som man tenker kan ha utbytte av kurset. Ved en anledning ble alle beredskapshjemmene i en fosterhjemstjeneste invitert spesielt.

Frivilligheten ble problematisert av flere. Fosterforeldre velger selv om de vil gå på videreopplæringskurs. Fosterhjemstjenestene kan ikke pålegge fosterforeldre å gå på kurs. Barneverntjenesten kan det i større grad, og et godt samarbeid med barneverntjenestene rundt rekruttering til kurs ble nevnt som viktig for å rekruttere flere til videreopplæringen. At det ikke var en forbindelse mellom grunnopplæringen og videreopplæringen ble også nevnt, de man møter på videreopplæring er ikke de samme en gikk på grunnopplæringen med. Muligheten for oppfølging etter avsluttet grunnopplæring ble luftet:

Kanskje kan man tenke at når man har avsluttet [grunnopplæringen] så er det en beskjed at etter plassering så møtes vi igjen, at det er en forlengelse av PRIDE for å få vurdert hvordan situasjonen er nå. Gjerne dele det inn i ulike grupper, men temaet er hvordan hverdagen er nå, hva trenger dere?, at de kan få fortelle om hva de har behov for. (...) Det er det at vi skal møtes igjen, at det er meldingen, at vi holder tak i dem. (kvalitetsforum)

Denne formen for kontinuitet ble også problematisert: fosterforeldre vil ha fått barn plassert på ulike tidspunkt og også stå overfor svært ulike utfordringer, blant annet knytta til barnets alder og fungering.

Når folk har vært i grunnopplæring sier de at de skulle ha fortsatt for de er så tette som gruppe at det hadde vært ideelt. Men det er praktisk umulig, og de får plassering til ulik tid. (senior-prideleder)

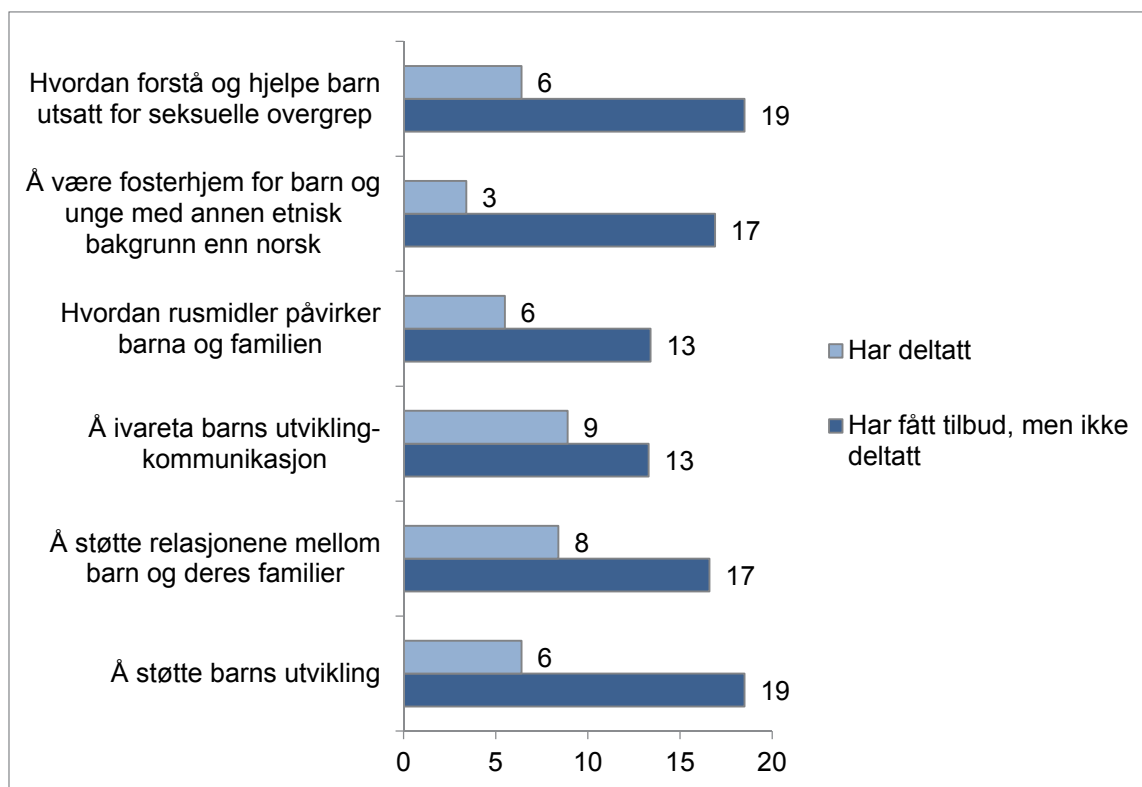
Når det gjelder kvaliteten på kursene var inntrykket at den ble opplevd som ulik. Kurset om seksuelle overgrep ble nevnt som spesielt bra av flere. En påpekning som ble gjort var imidlertid at dette kurset har et innhold som er mer generelt – og relevant for flere – enn det kursnavnet tilsier. Kurset har relevans for traumatiserte barn generelt, ikke bare for barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Et annet kurs som ble nevnt som svært aktuelt tematisk, var «ruskurset», mens «samværskurset» ble nevnt som utdatert. Utviklingen av et «ungdomskurs» ble nevnt som positivt.

Konsulenter og fosterforeldre som har gått på pridelederkurs regnes som kvalifiserte for å holde oppfølgingskurs. Det gis ingen særskilt opplæring i de ulike modulene, men en slik opplæring ble etterlyst i intervjuet med kvalitetsforum.

6.4 Fosterforeldrene om videreopplæring

I surveyen til fosterforeldre spurte vi om fosterforeldrene hadde fått tilbud om de ulike videreopplæringskursene og om de hadde deltatt på videreopplæringskurs. Figur 16 gir en oversikt over svarene.

Figur 16. I løpet av de tre siste årene, har du fått tilbud om eller deltatt på noen av følgende PRIDE oppfølgingskurs? Prosent (N=1078).

I alt 22 prosent av deltakerne svarte at de hadde deltatt på minst ett oppfølgingskurs. Ytterligere 30 prosent har fått tilbud om minst ett kurs, men ikke deltatt. Til sammen har altså vel halvparten fått tilbud om kurs, mens i underkant av halvparten har oppgitt at de ikke har fått tilbud om noen av de seks kursene i kurspakken. At Havik (2007) fant at 13 prosent hadde deltatt i PRIDE videreopplæringskurs, i data fra 2005, tyder på at det er blitt vanligere å ta slike kurs.

Er det de samme personene som får alle tilbudene/deltar på alle kursene? Tabell 14 viser hvor mange som har deltatt på, og fått tilbud om de ulike kursene. Vi ser at 78,5 prosent ikke har deltatt på noen kurs, mens 22 prosent har deltatt på minst ett kurs. Om lag halvparten av de som har deltatt på kurs, har deltatt kun på ett kurs. Svært få har deltatt på mange kurs. Videre ser vi at

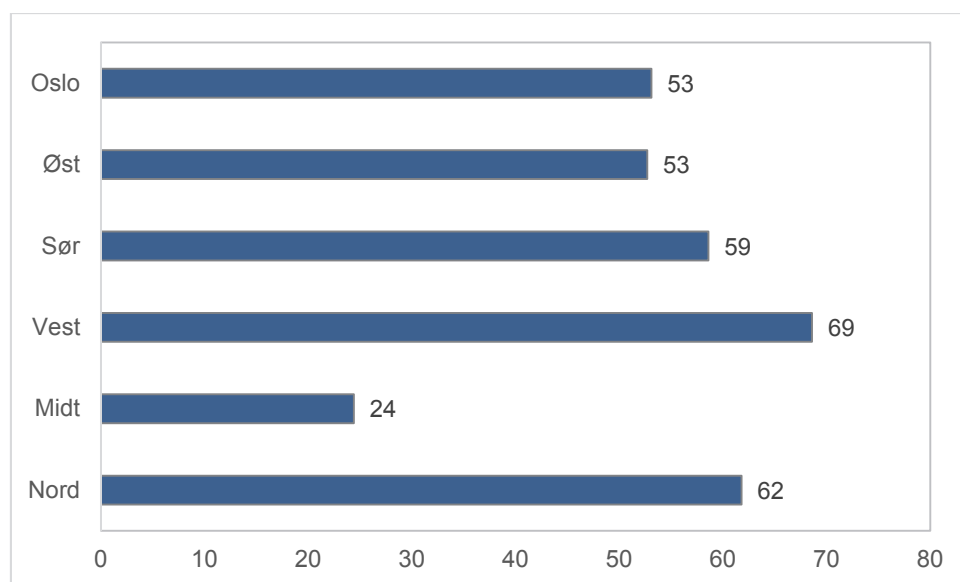
halvparten av utvalget har fått *tilbud* om minst ett kurs. En tredjedel av disse har fått tilbud om alle seks kursene. Fosterforeldre synes altså å være selektive ved valg av kurs – det vanligste er å ha tatt bare ett kurs. Det er mer vanlig å ha fått *tilbud* om *mange* kurs.

Tabell 14. Andeler (%) som har deltatt på og fått tilbud om ulike antall oppfølgingskurs (de siste tre årene). N=1078.

Antall kurs	Deltatt på	Fått tilbud om (og evt. deltatt)
0	78,5	48,5
1	11,5	14,8
2	4,5	7,2
3	2,7	5,8
4	1,3	3,5
5	0,6	3,9
6	0,9	16,1

Vi har undersøkt om det er regionale forskjeller i hvor mange som har fått tilbud om kurs. Resultatene er vist i figur 17.

Figur 17. Andeler (%) som har fått tilbud om minst ett oppfølgingskurs, etter region. N=1078.

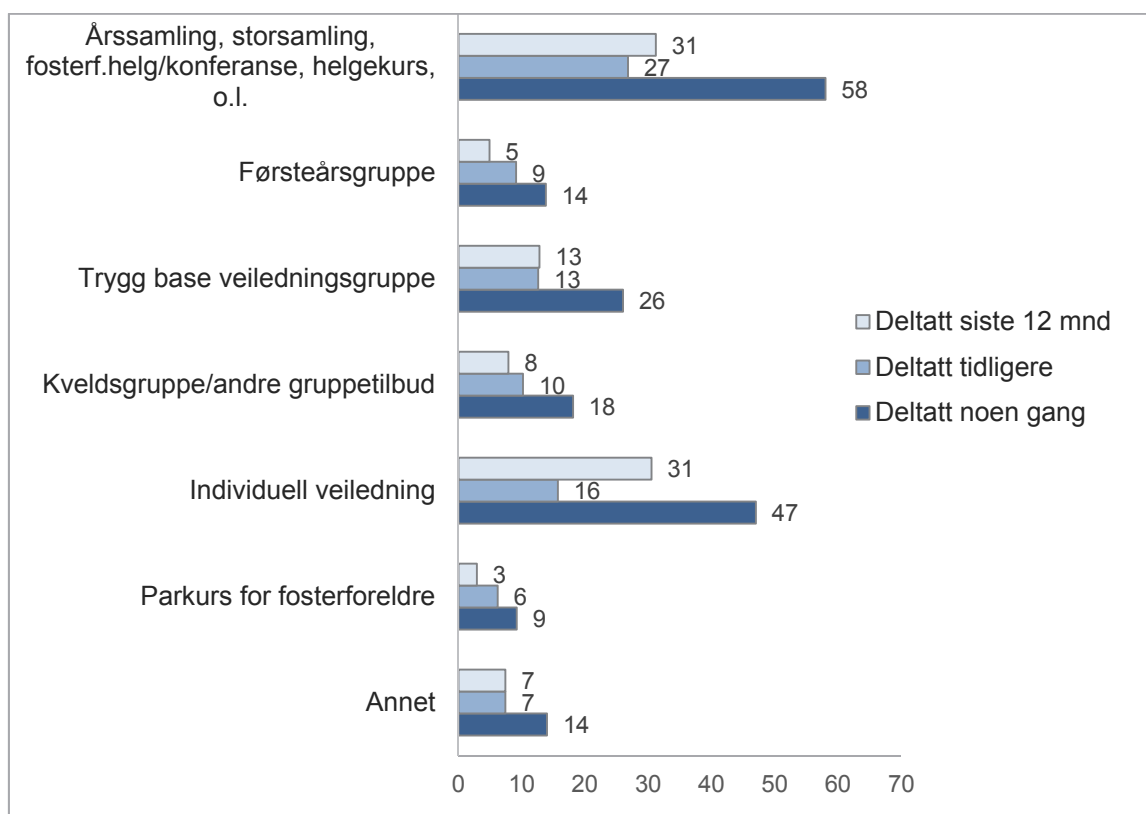
Vi ser at region Midt skiller seg ut ved at få har fått tilbud om kurs. Dette samsvarer med det vi har sagt tidligere om Midt, blant annet at de ikke har berammet noen kurs for 2013. I tillegg har region Vest signifikant høyere andel enn de andre regionene. Ellers er det ikke signifikante regionale

forskjeller. Vi har i tillegg sett på om det er fosterhjemstjenester som peker seg ut. Her er tallene usikre, ettersom vi har få besvarelser fra hver fosterhjemstjeneste. De tre fosterhjemstjenestene hvor flest har fått et kurstilbud (om lag 80 %) er Tromsø, Stavanger og Arendal. De laveste andelene finner vi i Trondheim, Nordmøre og Romsdal, Sunnmøre og Sarpsborg (20–30 prosent). (Antall besvarelser i disse sju fosterhjemstjenestene varierer mellom 30 og 50).

Vi har også sett på hvilke kjennetegn ved fosterforeldre som henger sammen med det å ha *deltatt på kurs*. Som sagt har 22 prosent av utvalget deltatt på minst ett kurs. Deltakelsen er særlig høy blant vanlige fosterforeldre som ikke har tatt PRIDE grunnopplæring (29 %), dersom fosterbarnet hadde store problemer i daglige ferdigheter da det kom (25 %), og dersom barnet var «eldre» (over 8 år) da det ble plassert (27 %). Deltakelsen er signifikant lavere i region Midt (7 %) enn i andre regioner, og den er særlig lav blant nettverksfosterforeldre (9 %).

Figur 18 viser hvor vanlig det er å ha deltatt på andre tilbud fra fosterhjemstjenesten eller barnevernet enn PRIDE videreopplæringskurs.

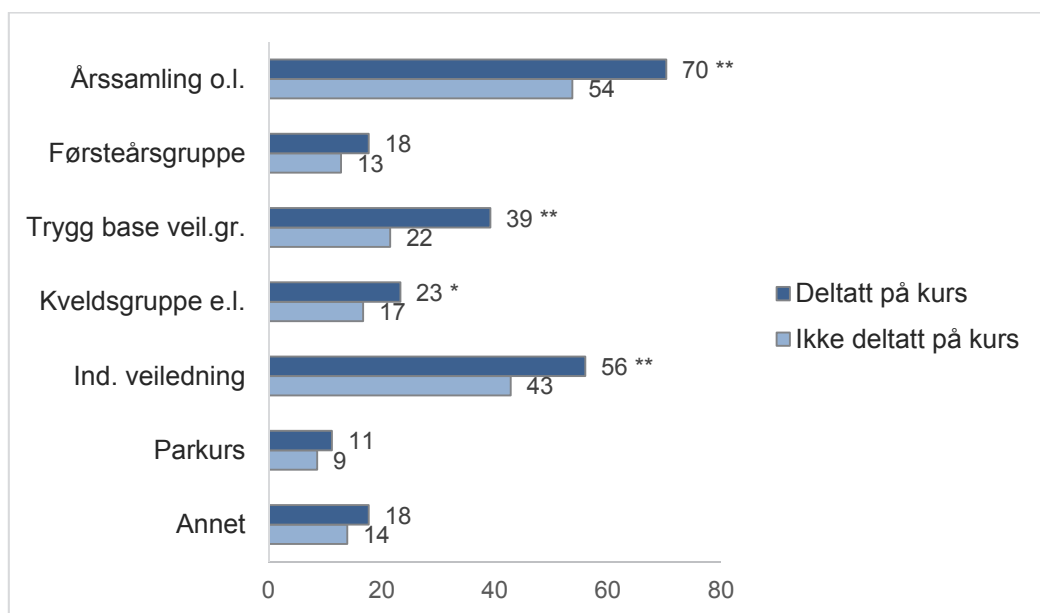
Figur 18. Deltakelse på tilbud fra fosterhjemstjenesten eller barnevernet. Prosent (N=1078).

Nesten 60 prosent har deltatt på årssamling, og nær halvparten har mottatt individuell veiledning. Én av fire har deltatt i Trygg base veiledningsgruppe. De aller fleste som har deltatt på disse tilbudene, har deltatt *enten* det siste året eller tidligere, og ikke både/og.

Ut fra hypotesen om at noen er mer orientert mot ulike tilbud enn andre, har vi og sett på om det er sammenheng mellom det å delta på oppfølgingskurs og det å delta på andre tilbud i regi av fosterhjemstjenesten eller barnevernet.

Figur 19. Deltakelse på tilbud fra fosterhjemstjenesten eller barnevernet (siste året eller tidligere), etter om man har tatt oppfølgingskurs. Prosent (N=1078).

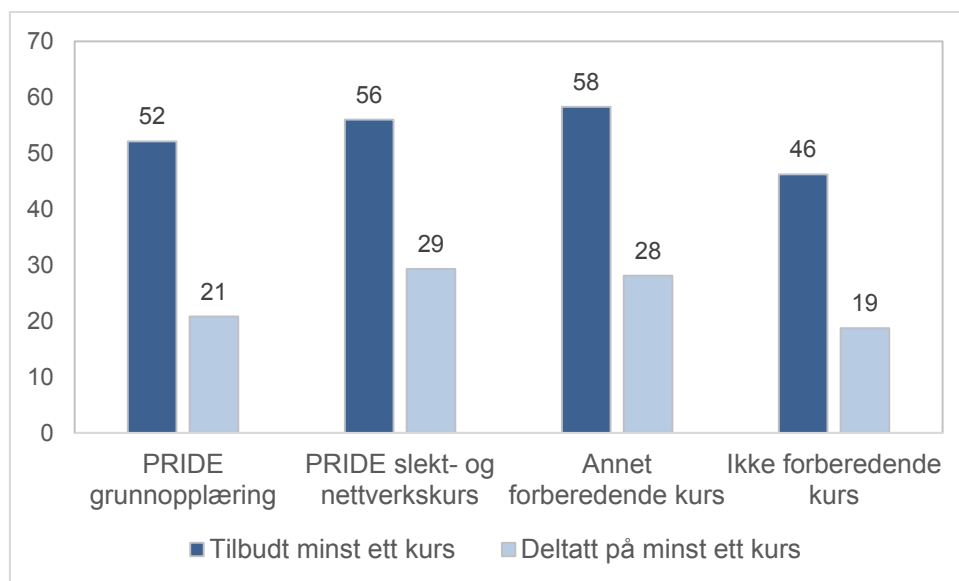

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Vi ser at det er en klar sammenheng mellom det å ha deltatt på oppfølgingskurs og det å ha deltatt i andre tilbud, som årssamling, Trygg base veiledningsgruppe og individuell veiledning. Det er ingen sammenheng mellom å ha deltatt i oppfølgingskurs og det å ha deltatt i førsteårsgruppe, parkurs eller «annet» tilbud. Det er med andre ord en viss tendens til at «engasjerte» fosterforeldre deltar både på kurs, årssamling, Trygg Base og veiledning.

Vi har også undersøkt om det er noen sammenheng mellom hva slags forberedende kurs deltakerne har gått på og deltakelse på oppfølgingskurs.

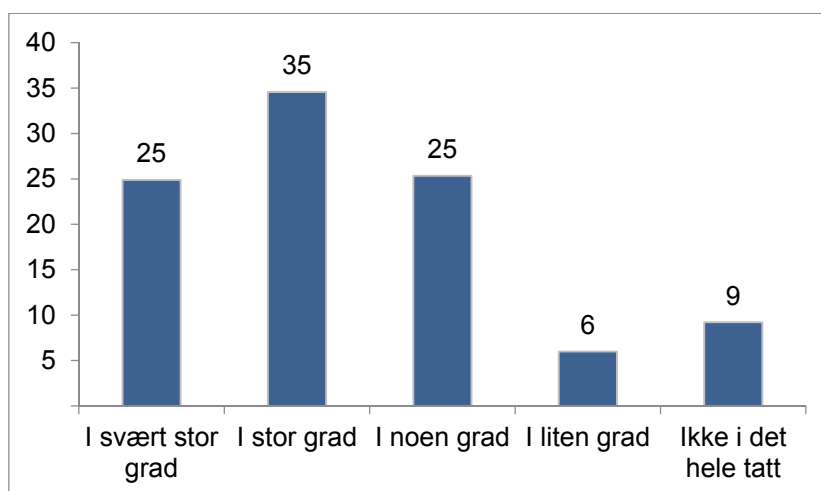
Figur 20. Andeler (%) som har fått tilbud om og deltatt på minst ett kurs (i løpet av de siste tre årene), etter type forberedende kurs.

Det er noe variasjon i kurstilbud og -deltakelse etter type forberedende kurs, men den er ikke statistisk signifikant ($p = .14$ og $.08$). De som har tatt PRIDE slekt- og nettverkskurs eller «annet forberedende kurs», har i noe større grad enn andre deltatt på, og fått tilbud om, oppfølgingskurs. Dette kan handle om at slekt- og nettverkskurset og «annet forberedende kurs» (som oftest et kortere kurs tatt for lenge siden) er mindre omfattende enn grunnopplæringskurset. Det er ikke *ett* bestemt kurs som har særlig høy deltakelse blant *en* gruppe fosterforeldre (analyser ikke vist).

Vi spurte også om deltakerne oppfattet PRIDE oppfølgingskurs som nyttig (figur 21).

Figur 21. Har PRIDE oppfølgingskurs vært nyttig? Prosent (N=217).

Vi ser at 60 prosent mener deltakelsen var nyttig – i stor eller svært stor grad. I tillegg oppgir 25 prosent at deltakelsen i noen grad var nyttig, mens en mindre andel ikke opplever deltakelsen som nyttig. I tilleggsanalyser finner vi ingen statistisk signifikante sammenhenger mellom å vurdere deltakelsen som nyttig og ulike kjennetegn ved respondenten (kjønn, alder, utdanning, region, type forberedende kurs) og fosterbarnet (alder, år siden kom, problemomfang). Vi finner altså ingen systematiske variasjoner i hvorvidt man vurderer kurset som nyttig.

I sluttkommentaren til undersøkelsen er det flere som har benyttet plassen til å skrive om hvorfor de ikke har gått på oppfølgingskurs. Grunnene er flere, og omfatter lang reisevei og utfordringer med å få barnevakt, at de nylig er blitt fosterforeldre og at det derfor ikke er så aktuelt, at det er lenge siden de ble fosterforeldre, og at det derfor ikke er så aktuelt, at de ikke har fått tilbud,

Har i senere tid fått invitasjon til PRIDE-kurs. Dette har falle på helger det ikkje høver for oss. Vi har heller ikkje sett det store behovet etter å ha hatt barnet hos oss i 12 år.

Jeg har plassering av spedbarn som har helt normal utvikling så det har ikke vært så aktuelt å delta på kurs. Har hatt ukentlig individuell veiledning/samtale siden jeg er enslig i jobben som fostermor.

På spørsmål om tilbud av oppfølging, så har ikke jeg mottatt kurstilbud fra Bufetat/fosterhjemstjenesten. Jeg kan ikke selv registrere meg der som fosterforelder, men barnevernkontoret mitt i [kommunen] vil tydeligvis heller ikke registrere meg der. Har bedt om det flere ganger, men det er ikke blitt gjort.

Vi har en god dialog med kontakt[personen] i barnevernet. Vi har gode samtaler som fungerer som veiledning. Vi bor også slik til at det blir lange reiser for å delta på kurs o.l.. Dette lar seg vanskelig kombinere med familiens behov.

6.5 Hvilke temaer etterlyser fosterforeldre?

Vi stilte et åpent spørsmål om oppfølgingskurs, formulert slik: «Er det temaer du mener er viktig som ikke dekkes av oppfølgingskursene i PRIDE?».

Nesten 200 av deltakerne svarte på spørsmålet. Vi har gruppert de svarene som går igjen. Noe som er tydelig er at mange har oppgitt temaer de kunne tenke seg kurs om uten å skjele til hvilke temaer oppfølgingskursene faktisk dekker.

Et tema som gikk igjen er *relasjonen til barnets biologiske familie*. Her har deltakerne nevnt ulike ting, som samvær med biologiske foreldre, savn av biologiske søsken, håndtering av biologiske foreldre som har ulike problemer, håndtering av avvisning fra biologiske foreldre samt usikkerhet knyttet til tilbakeføring. Noen av disse temaene er inkludert i oppfølgingskurset Å støtte relasjonene mellom barn og deres familier (kurs 2). Dette er imidlertid et av de eldste kursene i kurspakken, og et av kursene som Bufdir har planer om å revidere. De temaene fosterforeldrene etterlyser kan være innspill til dette arbeidet.

Et annet tema som gikk igjen er *tilknytningsvansker/relasjonsskader*. I tillegg har mange nevnt at de ønsker seg kurs om konsekvenser av omsorgssvikt, av rusproblematikk i familien og reaksjoner på traumer. Noen har også nevnt kurs om traumbasert omsorg. Dette temaet er ikke dekket i den nåværende kurspakken. Temaet om traumer er en del av kurset om seksuelle overgrep, men dette kurset er nettopp avgrenset til fosterforeldre som har fosterbarn med en kjent overgrepshistorie. I tillegg dekkes noe av kurset om rusmidler, men også dette er et kurs som retter seg mot barn med en spesifikk bakgrunn.

Ivaretagelse av barn med spesielle behov er et tredje gjentakende tema. Fosterforeldrene har nevnt mange ulike vansker som de ønsker mer kunnskap om: fysisk funksjonshemming og psykisk utviklingshemming, utagering, atferdsproblemer og selvskading, psykiske vansker og emosjonelle problemer, samt sammensatte diagnoser. Dette temaet ser ut til å være dårlig dekket i kurspakken som finnes per i dag. I hvert fall er det lite ved kursbetegnelsene som signaliserer at de retter seg mot fosterforeldre som har barn med spesielle behov.

Et fjerde gjentakende tema, er relatert til *det å være fosterforeldre*. Svarene omfatter både rettigheter som fosterforeldre, spørsmål knyttet til adopsjon og tilbakeføring, samarbeid med instanser som skole, barnehage og barnevern, samarbeidet mellom ulike instanser, skilsmisse i fosterfamilier og utfordringer for enslige fosterforeldre. Et tema som også går igjen som er relatert til det å være fosterforeldre, er utfordringer knyttet til ivaretagelsen av egne barn.

At temaet ivaretagelse av egne barn kommer opp, er ikke overraskende. Det er vanlig både blant vanlige og slekt- og nettverksfosterhjem å oppgi hensynet til egne barn som et forhold som har talt mot å bli fosterforeldre. I en nylig publisert studie var andelen som oppga dette henholdsvis 66 og 54 prosent (Havik 2013c). Forskjellen kan ifølge forskerne henge sammen med at slekt- og nettverksfosterforeldre oftere har barn som har flyttet hjemmefra og som dermed ikke påvirkes i samme grad av om foreldrene blir fosterforeldre.

Forskerne påpeker også at det er rimelig, og viktig, at fosterforeldre overveier konsekvensene for egne barn av å bli fosterforeldre. De viser også til tidligere undersøkelser som konkluderer med at hensynet til egne barn nettopp er en av de viktigste grunnene til at fosterforeldre har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen (Havik 1996; 2007; Backe-Hansen 2009). Studier har også vist at selv om de fleste av fosterforeldrenes egne barn har positive erfaringer med fosterbarnet, kunne de også oppleve at det var komplisert og konfliktfylt og at de ofte kunne få mindre oppmerksomhet fra foreldrene sine (Sinclair et al. 2004; Troseliotis et al. 2000; Höyer & Norenfors 2006, alle referert i Havik 2013c).

Ut over dette har noen få av «våre fosterforeldre» nevnt at de kunne tenke seg egne kurs for fosterbarn i ulike aldersgrupper, og noen få har nevnt bestemte kurs. Andre har brukt spørsmålet til å forklare hvorfor de ikke har deltatt på kurs. Et svar som flere gir er at det kan være utfordrende å få det til rent praktisk.

6.6 Fosterforeldrene om oppfølging og veiledning mer generelt

Vi stilte fosterforeldrene flere spørsmål om oppfølging og veiledning mer generelt, blant annet om de mente fosterforeldre bør ha rett og plikt til å motta veiledning etter plassering. Hele 97 prosent av fosterforeldrene ga uttrykk for at fosterforeldre bør ha rett til veiledning etter plassering, mens 72 prosent mente fosterforeldre bør ha plikt til å motta veiledning etter plassering. Vi stilte også spørsmål om hva slags veiledning fosterforeldrene foretrekker. En høy andel, 58 prosent, ga uttrykk for at de ønsket både individuell veiledning og gruppeveiledning. Nær 35 prosent oppga at de foretrakk kun individuell veiledning mens fire prosent oppga at de foretrakk kun gruppeveiledning. Nesten samtlige – 97 prosent – ønsker altså veiledning. De resterende tre prosent svarte enten vet ikke, at de ikke trenger veiledning eller unnlot å svare.

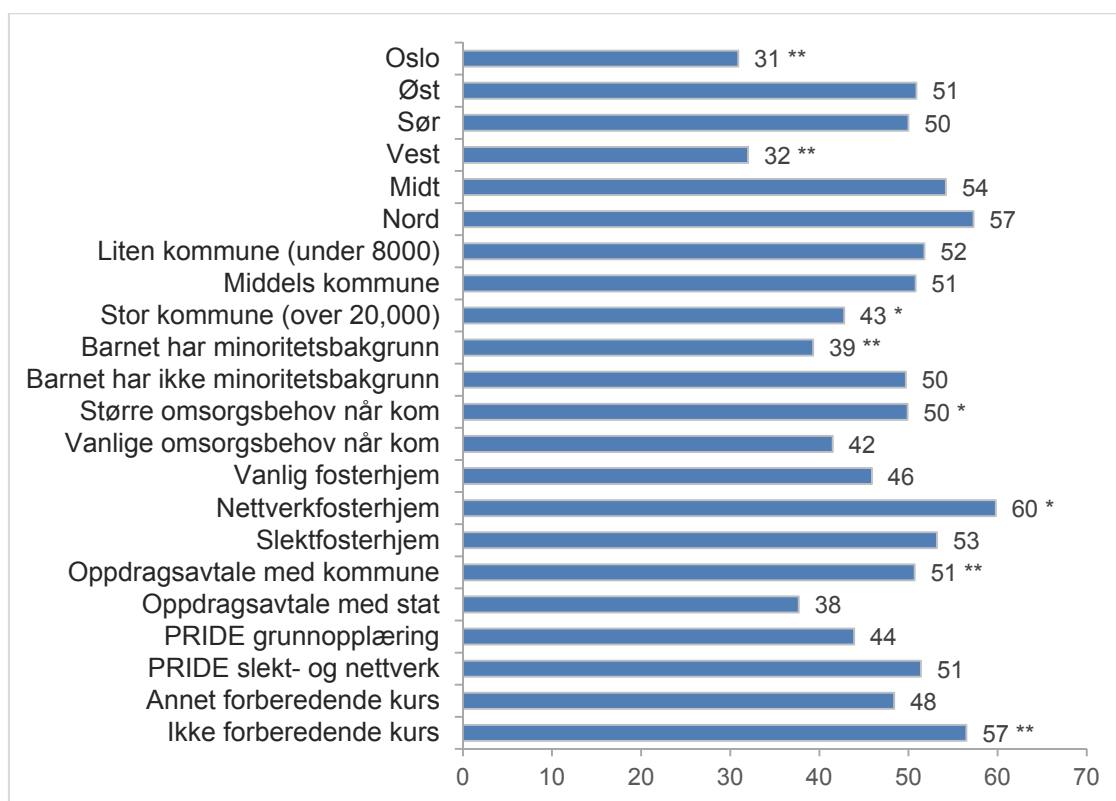
En konklusjon vi kan trekke fra disse svarene er at fosterforeldrene i vårt utvalg er svært positive til veiledning etter plassering.

Disse funnene er i tråd med hva Havik (2007) fant. I hennes utvalg ønsket 96 prosent av fosterforeldrene individuell veiledning, og halvparten ønsket i tillegg gruppeveiledning.

At fosterforeldre får mindre oppfølging enn de trenger, er en vanlig oppfatning. Vi spurte fosterforeldrene om de ville ønsket mer eller mindre veiledning etter plasseringen enn det de hadde fått. Utvalget delte seg omtrent i to: 48 prosent ville hatt mer veiledning, mens 44 prosent mente de hadde fått passe med veiledning. De resterende svarte at de ønsket mindre veiledning (1 %), vet ikke eller lot være å besvare (7 %). Det samsvarer med Synovateundersøkelsen (2011), som viste at 59 prosent av fosterforeldre var fornøyd og 21 prosent var misfornøyd med «veiledning», mens 60 prosent var fornøyd og 25 prosent var misfornøyd med «oppfølging etter plassering».

Hva kjennetegner de som får for lite veiledning? Figur 22 viser hvilke grupper det er flest som mener de fikk for lite veiledning etter plassering.

Figur 22. Andeler (%) i ulike grupper som ønsket seg mer veiledning enn de fikk etter plassering.

* $p < .05$, ** $p < .01$. Vi finner ingen signifikante forskjeller etter kjønn, alder, utdanning, barnets alder ved plassering, om barnet hadde dårlige ferdigheter ved plassering (ikke vist).

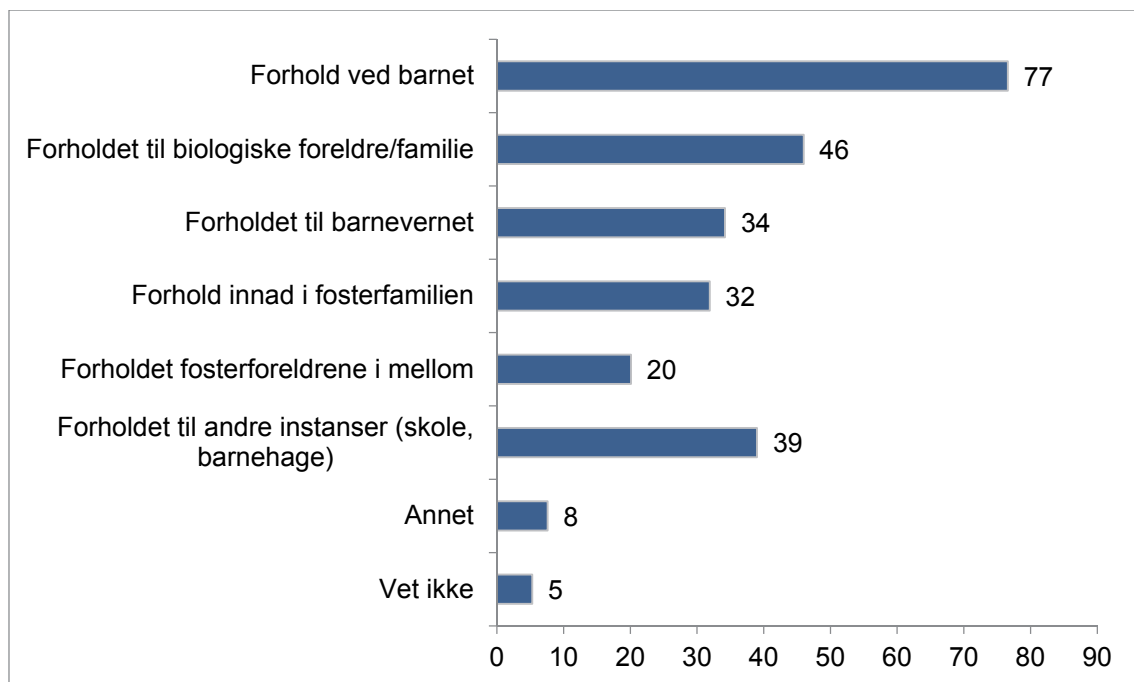
Andeler som ønsket seg mer veiledning etter plassering varierer ikke med kjønn, alder, utdanning, barnets alder ved plassering eller barnets grad av problemer med hverdagslige ferdigheter ved plassering. Fordi andelene ikke varierer, har vi ikke vist dem i figur 22.

Figur 22 presenterer kun sammenhenger som er statistisk signifikante. Disse sammenhengene består når vi kontrollerer for alle faktorer samtidig (logistisk regresjon), bortsett fra at betydningen av å være nettverksfosterforeldre forsvinner når vi kontrollerer for om man har tatt et forberedende kurs. Vi sjekket også om det har betydning om barnet er varig plassert eller ei, men det henger ikke sammen med ønske om mer veiledning.

Oslo og region Vest synes altså å gi særlig god veiledning etter plassering, og det samme gjelder større kommuner generelt. Rimeligvis er sjansen større for å savne mer veiledning når barnet har særlig store behov for omsorg og oppfølging. Vi ser også at de som har oppdragsavtale med staten er noe mer fornøyd med veiledningen enn de som har avtale med kommunen. Til slutt ser vi at de som ikke har tatt et forberedende kurs, har større behov for veiledning.

Vi spurte også om hva fosterforeldrene helst vil ha veiledning om. Her kunne fosterforeldrene krysse av for flere alternativer. Figur 23 gir en oversikt over hvordan svarene fordelte seg.

Figur 23. Hva vil du helst ha veiledning om (flere svar mulig)? Prosent (N=1078).

Fosterforeldrenes svar speiler de temaene de trakk fram da de ble bedt om å oppgi temaer for oppfølgingskurs: forhold ved barnet kommer høyt opp, det samme gjør forholdet til biologiske foreldre/familie og forholdet til andre instanser.

Når det gjelder veiledning fant også Havik (2007) at fosterforeldre mener denne først og fremst bør rettes mot forhold ved fosterbarnet (87 %), og deretter mot forholdet til barnets foreldre (55 %). Det vil si at de ønsker veiledning først og fremst på de nye elementene i sin situasjon. Det var spesielt hjelp til å forstå og håndtere barnets atferd og reaksjoner de ønsket veiledning om. Hun fant at én av tre mente de fikk for lite veiledning.

Også i sluttkommentaren til undersøkelsen har flere deltakere trukket fram behovet for *mer oppfølging og veiledning*.

Takk for at dere tar der tid til å lage slike undersøkelser. Sørg for tre ting: Nok saksbehandlere – slik at det blir stabilitet i barnevernet og at man får saksbehandlere som KAN de sakene de har ansvar for. Kontinuerlig veiledning til fosterforeldre – på basis av det behovet de melder. Forutsigbarhet for barna – og ressurser til å sette inn krise-tiltak når det er behov for det. Nå har vi ventet på oppfølging fra Bufetat og BUP i ett år ... imens 'dør kua på båsen'.

Tror det er veldig viktig både i nåtid og i framtiden at alle som tenker å bli / har blitt fosterforeldre får god FAGLIG veiledning. Og tilbud om ekstra oppfølging når problemene blir vanskelige å takle. For de kommer. Innimellom. Viktig at fosterhjemstjenesten kan tilby god hjelp. Både til fosterbarnet og fosterforeldrene. Bedre rustet, bedre resultat, større tilfredshet. For ALLE PARTER!

Noen skriver også om behov for veiledning til riktig tid og riktig type veiledning.

Det er vanskelig å føla at det alltid er nok veiledning i forkant. Utfordringane kan ingen heilt forutsjå fordi det er individuelt korleis me taklar desse. Poenget er difor veiledning når me treng det av fagfolk som kan noko om utfordringen og er handlande i situasjonen. Som fosterforeldre over mange år har me møtt mange høgt nok utdanne mennesker, men å bli «sett» i tide har vore litt ulikt. Evnen til å lytta til det du ser og handla deretter.

Flott med en slik undersøkelse. Håper den setter lys på at fosterforeldre MÅ få god, faglig veiledning. Jeg frykter at flere fosterhjem vil ryke etter at Bufetat tok bort gruppe- og individuell veiledning. Det å skulle få veiledning av en kommuneansatt som ikke har den faglige kompetansen/erfaring er helt unyttig og meningsløst.

I den grad arbeidet fosterforeldre gjør syntes viktig, bør dette anerkjennes mer, både i form av tiltak som kan settes inn i hjemmet, kontakten mellom barnevernet og fosterhjemmet samt VESENTLIG tettere kontakt med veiledere hvor man kan få lufte ut frustrasjon uten filter. Det ville hjulpet å få muligheten til å få ut frustrasjon sammen med en veileder, uten hele tiden å skulle være pedagogisk og anerkjennende. Veldig ofte oppleves det som om den inderlige kjærligheten man har til det fantastiske barnet som bor i hjemmet opphører i kontakten med barneverntjenesten. Dvs. forteller man at dagene er fylt av så store utfordringer at man har lyst til å skrike, kaste og gi opp alt, så stilles det spørsmål om man virkelig klarer å se barnets behov – det er nettopp fordi en så inderlig ser behovene, jobber og jobber og kjenner den uendelig store gleden av å lykkes med det bitte, bitte små tingene at man også kjenner på den vanskelige frustrasjonen. Selvfølgelig er det rett å stille spørsmål der de hører hjemme, men barneverntjenesten må aldri glemme at med noen av de mest bagasjefylte barna, er det mye jobb og de som står i en nær relasjon til dem elsker dem med hele sitt hjerte også når de blir tygd og spyttet ut igjen når man gir omsorg – man trenger muligheten til å ventilere (...) i et trygt veiledningsrom, uten å trenge å være pedagogisk korrekte. Noen ganger er det godt å kalle en spade for en spade i et kort øyeblikk, før man kler på seg og møter det fantastisk utfordrende barnet med åpent sinn, mengder med kjærlighet og uendelig kjærlighet og sammen går et skritt i riktig retning.

Bare et lite hjertesukk i forhold til den årlige fosterforeldresamlingen vi har hatt hvert år, men som vi ikke får lenger. Det er VELDIG DUMT. Håper det kan komme tilbake, her har vi gode kurs og treffer andre som er i samme situasjon og som forstår hva det vil si å være fosterforeldre. Dette burde virkelig være et tilbud som alle fikk. Vi får en pust i bakken og treffer andre og får mye god kursing. Synd at dette er tatt bort av økonomiske grunner for det betyr vanvittig mye for

mange. Det er jo også en måte å vise at etaten setter pris på den jobben vi gjør for disse barna som trenger at vi holder ut i vår jobb.

(...) Vi deltar på gruppeveiledning, veiledning av fagkonsulent i hjemmet, COS-opplæring høsten 2013, fagdager, kursdager (...). Er veldig fornøyd med oppfølgingen og det faglige tilbudet.

I tillegg er det flere som har gitt *eksempler på veiledningsopplegg* de synes har fungert godt. Hva disse innebærer varierer, slik sitatene under illustrerer.

Jeg savnet en rubrikk for å krysse av for veiledning og kurser man har deltatt på med andre psykologer og lignende. Jeg har selv deltatt på mange kurs og fått fantastisk veiledning i mange år av [en psykolog]. Dette har vært et bærende element i min fostermorgjerning. (...)

Bra undersøkelse, men grunnet lenge siden PRIDE-kurs, er mye glemte. Prioriter veilednings-/samtalegruppe (uten veileder)!!!! Billig forebyggende tiltak for fosterforeldre uavhengig av hvor kort/lenge man har vært fosterhjem – gruppa kan settes sammen uavhengig av alder på barna, en eller begge fosterforeldrene. Veiledningsgruppe (...), senere samtalegruppe med andre fosterforeldre som har gått i veiledningsgruppe er utslagsgivende for at vi fortsatt er fosterforeldre, samt godt samarbeid med barnevern, skole, PPT og BUP. Har vært med på å starte samtalegruppe i egen bostedskommune inkludert to nabokommuner – fungerer bra, oppfølgingsmøte med barnevernet i de respektive kommunene hvert halvår, oftere hvis behov.

6.7 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at:

- Bufdirs signaler om videreopplæringsdelen er uklare. På den ene siden er videreopplæringsdelen presentert som en integrert og viktig del av PRIDE som helhet. På den andre siden ser vi at pridelederne ikke får opplæring, at kurspakken består av en blanding av oppdaterte og delvis utdaterte kurs, og at det ikke stilles krav om koordinering og dimensjonering av tilbudet i regionene.
- Det er stor variasjon mellom regionene og fosterhjemstjenestene når det gjelder tilbudet av videreopplæringskurs. I to regioner er ingen videreopplæringskurs planlagt for 2013, mens to regioner har planer om å tilby fem kurs.

- Det vil bli gjennomført 17 videreopplæringskurs i landet som helhet i 2013, dvs. at ca. 170 fosterhjem vil ha deltatt på kurs i løpet av dette året. Videreopplærings-kursene når ca. to prosent av alle fosterhjem i Norge i løpet av ett år.
- Graden av koordinering på regionalt nivå varierer. I noen regioner samarbeider fosterhjemstjenestene om gjennomføringen av videreopplæringskurs, i andre regioner samarbeider noen fosterhjemstjenester, men ikke andre. I andre regioner igjen, framkommer det ikke at fosterhjemstjenestene samarbeider.
- Fosterhjemstjenestene tilbyr også andre kurs under overskriften PRIDE videreopplæring, blant annet kurs for slekt- og nettverksfosterhjem, hvilket antyder at hva som inngår i videreopplæringsprogrammet oppfattes ulikt rundt om i landet.
- Tre av kursene er mer «populære» enn de øvrige kursene. Antakelig speiler dette at disse kursene nylig er revidert og oppfattes som «bedre» enn de andre og mer utdaterte kursene.
- Fosterhjemstjenestenes grad av forpliktelse når det gjelder gjennomføring av videreopplæringskurs, varierer. I noen fosterhjemstjenester gjennomføres kurs når nok fosterforeldre har meldt sin interesse – basert på generell informasjon om at fosterhjemstjenesten kan tilby videreopplæring. Andre steder går fosterhjemstjenestene offensivt ut og lager et konkret tilbud. Disse tjenestene skaper en form for etterspørsel som i neste omgang utløser ytterligere tilbud. De mest offensive tjenestene lykkes i langt større grad enn de mer passive tjenestene.
- Tromsø-modellen, der ulike kurs tilbys som parallellsesjoner i en helgesamling, er den modellen som når flest fosterhjem. Et generelt poeng er at hvordan kursene tilbys har stor betydning for oppslutningen blant fosterforeldre og for graden av forpliktelse og engasjement i fosterhjemstjenestene.
- Prideaktørene mener fosterforeldre har behov for «påfyll» og oppfølging etter plassering, men det er uklart hvilken rolle PRIDE videreopplæring skal spille i denne sammenhengen. De ulike kursene oppleves å ha ulik kvalitet og flere er utdaterte.
- Blant fosterforeldrene som deltok i vår studie, svarte 52 prosent at de hadde fått tilbud om et videreopplæringskurs og 22 prosent svarte at

de hadde deltatt på et videreopplæringskurs. Høyest andel som har fått tilbud om kurs finner vi i region Vest, og lavest andel i region Midt. Også *deltakelsen* på kurs er lav i region Midt. Deltakelsen er for øvrig relativt høy dersom barnet har større vansker i hverdagen og dersom barnet var noe eldre ved plassering. Deltakelsen er og relativt høy blant vanlige fosterforeldre uten PRIDE kurs.

- På spørsmål om hvilke temaer fosterforeldrene kunne tenke seg kurs om, gikk fem temaer igjen: ivaretagelse av barn med tilknytningsforstyrrelser/relasjonsskader, relasjonen til biologisk familie, utfordringer i fosterforeldrerollen og ivaretagelse av egne biologiske barn.
- Nesten samtlige, 97 prosent, ønsker veiledning, og 58 prosent ønsker en kombinasjon av individuell veiledning og gruppeveiledning. Halvparten mente de ville ønsket mer veiledning enn hva de fikk etter plassering, mens 44 prosent mente de hadde fått passe. Kjennetegn ved de som ønsket seg mer veiledning er kommer fra mindre kommuner, fikk plassert barn med store omsorgsbehov, hadde oppdragsavtale med kommune og hadde ikke tatt et forberedende kurs. I tillegg var det å savne veiledning mindre vanlig i Oslo og region Vest enn i andre regioner. Det de ønsket mer veiledning om, var forhold ved barnet (77 %) og forholdet til biologiske foreldre/familie (46 %).

7 Pridelederfunksjonen

7.1 Innledning

Som nevnt i innledningen, er det et grunnleggende prinsipp i PRIDE at kursene skal ledes av en fosterhjemskonsulent og en erfaren fosterforelder. For å være prideleder må både fosterhjemskonsulenter og fosterforeldre gjennomføre et pridelederkurs. I dette kapitlet fokuserer vi på pridelederfunksjonen. Følgende problemstillinger blir belyst:

- Hvordan rekrutteres potensielle prideledere?
- Hvem er pridelederkurset for, og hvordan fungerer kurset slik det er lagt opp per i dag?
- Hvordan godkjennes prideledere per i dag, og hvilke alternativer finnes for godkjenning?
- Hvilke rammebetingelser har pridelederne?
- Hvordan praktiseres prinsippet om likeverdighet mellom pridelederne, og hvilke alternativer finnes for ansvarsfordelingen mellom fosterhjemskonsulenten og fosterforeldereren?

Det empiriske grunnlaget for dette kapitlet er intervjuene med de ulike prideaktørene. Vi har også gjennomgått det som finnes av skriftlig materiell til pridelederkurset.

7.2 Rekruttering av prideledere

I intervjuene kom det fram at fosterhjemstjenestene har ulik praksis når det gjelder rekruttering av prideledere blant fosterhjemskonsulentene. I noen tjenester sendes alle på pridelederkurs, andre steder sendes de som selv ønsker å bli prideleder eller de som ledelsen mener bør påta seg denne oppgaven.

Også rekrutteringen av fosterforeldre til pridelederfunksjonen varierer. Fosterhjemstjenestene legger ulike kriterier til grunn for utvelgelsen, og selve utvelgelsen skjer på forskjellige måter. Når det gjelder det første, går det et hovedskille mellom de som krever og de som ikke krever at fosterforeldrene har høyskole- eller universitetsutdanning. I noen regioner har de satt det som en betingelse at fosterforeldrene må ha utdanning på høyere nivå, mens andre

ikke har gjort det, eller har gått bort fra dette kravet – noen steder fordi man da ikke fikk noen som meldte seg.

Vi har ikke krav om høgskoleutdanning. Hadde vi hatt det, ville vi stått uten mange av de beste vi har i dag. (...) Det som er vel så viktig som utdanning er at de blir med i et fellesskap med konsulentene, at alle samles. Tidligere valgte vi de vi hadde mest tro på, så begynte vi å rekruttere fra storsamlinger, og intervjuer dem, så vi har lagt mer arbeid i utvelgelsen [med tida]. (senior-prideleder)

Det er dumt å gå glipp av gode folk fordi de ikke har utdanning. (prideleder)

Der hvor man krever høyere utdanning, er begrunnelsen at man da kan regne med et visst nivå av refleksjon og evne til å skue ut over egen situasjon, samt at det øker sjansen for god skriftlig framstillingsevne – en ferdighet som regnes som avgjørende for at skrivingen av sluttrapportene skal gå bra.

[Kravet om høgskoleutdanning] ... det er basert på erfaringer i forhold til skriving og refleksjon – den kunnskapen hvor du kan gå ut over deg sjøl og se det litt overordnet og forstå den teoretiske tilnærmingen. (senior-prideleder).

Flere vektla at det å være prideleder er en sammensatt rolle som rommer ulike funksjoner og som krever ulike typer av ferdigheter og kunnskaper. Blant annet må pridelederne være gode formidlere av kunnskapsstoff, inkludert evne til å knytte forbindelser mellom teori og praksis, de må kunne opptre med trygghet og autoritet i hjemmebesøkene og de må klare å si nei til å godkjenne deltakere – og kunne gi en faglig begrunnelse for beslutningen. I tillegg må de kunne uttrykke seg skriftlig: det er deres oppgave å skrive en endelig rapport om fosterhjemmet som barneverntjenesten kan ta utgangspunkt i, i sin vurdering av fosterhjemmets egnethet for bestemte barn.

Det du skal beherske som kursleder er veldig bredt. (...) Du skal ha undervisningsevnen, evnen til formidling, evne til å organisere, det administrative og ikke minst snakke med folk på hjemmebesøk på en faglig og respektfull måte, og du skal ha skriftligheten til slutt med en ryddig rapport. Det er et bredt felt du skal beherske som prideleder, du skal ha mange ferdigheter inne. (senior-prideleder)

Og du skal tørre å si nei. (senior-prideleder)

En annen dimensjon der det er ut til å være en viss variasjon, er hva som ligger i kravet om at fosterforeldre som blir prideledere skal være erfarne fosterforeldre.

[Vi har lagt vekt på at] de skal ha god erfaring som fosterforeldre, gjerne med flere plasseringer og flere kommuner, vi bruker ikke de med ett barn og én erfaring. (senior-prideleder)

Kvalitetskravene omfatter erfaringen som fosterforeldre, hvordan de fungerer som fosterforeldre. (senior-prideleder)

Hvordan utvelgelsen foregår, varierer også, og det ser ut som om fosterhjemstjenestene er i en fase hvor de prøver ut ulike strategier for å rekruttere de fosterforeldrene som er best egnet for oppgaven.

Det har vært tilfeldig, hvis det er noen vi har gode erfaringer med som vi spør eller noen som selv henvender seg. Det har vært litt ad hoc, nå trenger vi noen. Vi har etterlyst mer planlegging og en intervjurunde av de som vi vil sende, men det har vi ikke fått til. Det har vi spilt inn til ledelsen at vi må få mer orden på hvem vi sender og hvilke kvalifikasjoner fosterforeldrene bør ha. (prideleder)

Før var det greit for vi hadde ikke så mange kurs, så vi måtte begrense det til at de vi hadde fikk nok kurs, og da synes jeg det var greit at vi brukte oss som hadde erfaring med mange fosterhjem og kunne si at der har vi noen som er bra og som har mulighet og som er en god formidler og har erfaring. Og det synes jeg var en god måte, det var få som tok kontakt med oss sjøl. Men nå har vi fått et økt behov for vi har ti kurs i året, og da er vi der at hvordan skal vi få tak i dem og vi leker litt med tanken om å sende ut en mail til alle fosterhjem om at vi ønsker folk som er interessert og så må vi ta en kvalitetssjekk med dem. (prideleder)

I noen fosterhjemstjenester er rekrutteringen personavhengig og tar form av *håndplukking*:

Vi har diskutert det, det har vært litt lite systematikk i det, litt sånn at noen kjenner noen som man kan tenke seg, for det er ikke en jobb man kan søke på. (senior-prideleder).

Samtidig har det skjedd en endring de fleste steder:

Det har skjedd en prosess med bruken av fosterforeldre i PRIDE. I starten var det veldig uklart hvordan vi skulle bruke dem. Da ga vi rollen til noen vi syntes var omgjengelige og greie. Man er mer selektiv i dag. Men så kreves det mer nå. Så etter hvert er det stort sett høgskoleutdannede [fosterforeldre], og hos oss er det få fosterforeldre i regionen og vi kjenner hverandre vi som er prideledere så vi plukker ut de vi kan tenke oss å spørre, for vi kjenner dem så godt. Det er en ære å bli spurt, for det er kvalitetskrav. (senior-prideleder)

Men man kan også gå veien om en mer offentlig og strukturert prosess:

Man kan gå til flere fosterforeldre når det er årssamling og lignende og si at nå trenger vi å rekruttere flere og så intervjuer dem – vi har gjort det en gang hos oss – i forhold til hva de har av erfaring og litt på avklaring av evne til formidling (senior-prideleder)

Vi intervjuer dem og gir dem i oppgave etter intervjuet å skrive referat for å få fram det med skriftlighet. For det er der vi har bommet mest, det er mange som kan være gode kursledere, men når det kommer til det skriftlige så faller de helt gjennom. Så den delen ser vi som kjempeviktig så lenge det er så mye skriving i PRIDE, å kunne skrive rapporten (senior-prideleder)

Vi hadde en stor runde for et år siden der vi var på storsamling og opplyste om at vi trengte nye PRIDE-ledere, og da fikk vi over 20 interesserte som vi samlet og vi hadde en gjennomgang og (...) kjørte intervjuer. Vi krevde høgskoleutdanning, ja, det gjorde vi faktisk, og satt igjen med fem som vi sendte på kurs. Men vi satt igjen med 15 som var veldig fornærmet. Og det er flott det. Dumt for dem, men kjempebra, for da var det litt status å komme gjennom. (senior-prideleder)

Sitatet over illustrerer noen av de betingelsene som må være tilstede for at det skal være mulig å rekruttere gjennom en slik offentlig og strukturert prosess: det må være attraktivt å være prideleder.

7.3 Pridelederkurset

De senere årene er det gjennomført 3–4 pridelederkurs per år i landet som helhet. Hvert kurs har inntil 20 deltakere, hvilket betyr at det utdannes 60–80

prideledere per år. Bufdir opplyser at det i alt er utdannet 520 prideledere i perioden 2006–2012, og at behovet er økende. Det økende kravet om å rekruttere fosterforeldre innebærer behov for flere kurs, i tillegg er det en viss turnover blant prideledere.

Pridelederkurset er lagt opp med tre samlinger á tre dager, til sammen ni dager. Det er utarbeidet et detaljert program og støttemateriell for kurset, blant annet en power point-presentasjon, som følger oppbyggingen til grunnopplæringen. Også arbeidsformen speiler grunnopplæringen: Kurset innebærer en veksling mellom faglige innspill og demonstrasjon av øvelser, diskusjoner i plenum, og arbeid i grupper. I tillegg kommer framlegg av gruppearbeid samt rollespill om hjemmebesøk.

Pridelederkurset er lagt opp med tanke på å forberede prideledere. Gjennom intervjuene kom det fram at noen fosterhjemstjenester ser på kurset som en mulighet for å få en generell innføring i fosterhjemsarbeid. Derfor deltar også folk som ikke har noe ønske om å bli prideleder eller som er i en stilling hvor det ikke er aktuelt, for eksempel en lederstilling. PRIDE blir i disse tjenestene forstått som et enkelt og tilgjengelig tiltak for å øke kompetansen om fosterhjemsarbeid.

Flere av lederne hos meg sier at det er den billigste og beste videreopplæringen de har. De [nyansatte] kommer fra høyskolene og har to timer om fosterhjem ... så lederne sender dem gjerne på pridelederkurs for å gi dem et innblikk (senior-prideleder)

Senior-pridelederne var delt i sitt syn på denne praksisen. Noen mente pridelederkurset burde reserveres folk som ønsker å bli prideledere, mens andre var opptatt av at kurset fungerer godt som en introduksjon til feltet og til å øke forståelsen for PRIDE-prosessen og nødvendigheten av å bruke tid på grunnopplæringen.

I vår fosterhjemstjeneste er det en selvfølge at vi skal gå på pridelederkurs, det ligger så mye i bunnen at man skal det. Det er blitt en selvfølge for den faglige delen av jobben. Det er mye kunnskap om fosterhjemsarbeidet som ligger i kurset. Mye av jobben ellers handler om ting som blir tatt opp på kurset. (senior-prideleder)

Alle nyansatte [hos oss] skal komme seg av gårde på pridelederkurs. (...) Her stilles det krav om å gå på kurs. (...) Men det kan endres for nå spesialiserer vi oss litt. (senior-prideleder)

Vi har sendt alle som har med fosterhjem på kurs, ledere, fagteam for å få innblikk i hva PRIDE er. (...) Om ikke for å holde kurs så for å lære dem opp litt og kanskje være behjelpelig med videreopplæringsmodulene. (senior-prideleder)

Fra de som var kritiske til at andre enn de som skal jobbe som prideledere blir sendt på kurs, ble to argumenter anført: for det første at forståelsen av hva PRIDE innebærer ville blitt bedre om de deltok på et ordinært grunnopplæringskurs og for det andre at det er en lederoppgave å prioritere hvem som skal gå på pridelederkurs – etter en vurdering av egnethet.

Vi ser at det ikke er alle som passer som prideledere – vi vil bruke de som passer best. Tanken er at man skal jobbe med det en passer best til og vil jobbe med. Vi har lagt bort den tanken [om at alle skal på kurs]. (senior-prideleder)

I en fosterhjemstjeneste sier lederne konsekvent nei til folk som vil gå på kurs dersom det ikke er bestemt at de skal drive med PRIDE-opplæring. Det har med ressurser å gjøre. Erfaringen her er at kurset er attraktivt og at de som har deltatt er svært fornøyde.

Et spørsmål som melder seg er altså om pridelederkurset skal være en generell opplæring for de som skal jobbe med fosterhjem eller en spesiell opplæring for de som skal holde kurs – eller begge deler, slik det praktiseres i dag. Blant senior-pridelederne som deltok i intervjuet var et flertall opptatt av at pridelederkurset bør være åpent for andre enn de som ønsker å bli prideledere. Et argument som ble anført var at det er viktig at de som skal jobbe med fosterhjem får innsikt i det følelsesmessige ved det å være fosterhjem – noe kurset gir.

Alle som har deltatt på pridelederkurset blir godkjent som prideledere, og får et diplom som stadfester dette. Godkjenningen gjelder også PRIDE videreopplæring, selv om dette ikke er behandlet i kurset. Det gjøres ingen individuelle vurderinger av deltakernes egnethet for oppgaven, og det er ingen eksamen eller annen test på kunnskaper og ferdigheter. Det gis heller ikke individuelle tilbakemeldinger om ting deltakerne bør forbedre seg på. Den manglende

muligheten til å gi individuell tilbakemelding ble påpekt i intervjuet med kvalitetsforum.

Vi får ikke øvd annet enn rollespill, får ikke sett dem i praksis, sender noen hjem og tenker at det ikke vil gå bra. Men dette kan vi ikke si fra om til fosterhjemstjenesten. (kvalitetsforum)

Det er noe av det store paradokset med hele kurslederutdanningen vår, altså at vi ikke kan sortere ut gjennom kurset eller gjennom vår utdanning, så vi må sortere i forkant. (...) Så det har vært en diskusjon i alle år, den bristen i at på vanlige kurs så skal du godkjenne og avvise, men på lederkurs der er ikke den, der glir alle rett gjennom. Vi kan ikke avvise noen. Der burde det blitt gjort en endring, det mener de fleste. (senior-prideleder)

Flere av prideaktørene reiste spørsmål ved om kurset er tilstrekkelig til at man får vurdert deltakernes egnethet. Samtidig ble det også påpekt at deltakere som oppleves som «håpløse» på kurset er blitt «gode nok» etter at de har holdt noen kurs. Vurderingen av egnethet er vanskelig fordi man ikke har noen verktøy å støtte seg på.

En løsning på den manglende vurderingen av egnethet som ble lansert i intervjuet med kvalitetsforum, er en sertifiseringsordning.

Vi må starte med [sertifisering] hvis PRIDE skal bestå. Da blir det lettere å få gjennomslag, PRIDE blir for diffust for mange myndigheter. (kvalitetsforum).

Sertifisering ble forstått som en måte å sørge for god kvalitet på pridelederne og som et tiltak for å øke legitimiteten til programmet. I intervjuet med kvalitetsforum ble det trukket paralleller til programmer som *har* sertifiseringsordninger, som PMTO, MST og Webster Stratton. Det ble anført at alle disse programmene har omfattende ordninger for sertifisering, blant annet med videofilming av reelle situasjoner og vedlikeholdstrening.

Et spørsmål man kan stille er om en slik sertifiseringsmodell passer for et kurs som er beregnet på fosterforeldre, som i en del tilfeller ikke vil ha en relevant utdanningsbakgrunn og det fundamentet det gir for en sertifiseringsprosess. Slik rekrutteringen av fosterforeldre fungerer per i dag, er fosterforeldrenes viktigste kvalifikasjon at de er erfarne fosterforeldre og kan trekke på disse

erfaringene i møtet med potensielle fosterforeldre. Sertifiseringsløsningen står også i motsetning til den praksisen som har utviklet seg med å bruke kurset som introduksjon til fosterhjemsarbeidet og opplæringsprogrammet for folk som *ikke* skal bli prideledere. PRIDE skiller seg også fra de programmene det trekkes paralleller til ved å være mer kunnskaps- og holdningsorientert enn ferdighetsorientert, og ved ikke å være en intervensjon rettet mot et spesifikt problem.

Fra noen av pridelederne ble det påpekt at kurset har noen mangler, blant annet at man ikke trenger å hospitere på et kurs og få være med på hjemmebesøk før man selv skal holde et kurs. Det ble også påpekt at det var problematisk at ikke alle øvelsene ble gjennomgått.

Jeg tror det hadde vært lurt, at det var anbefalt om man får det til. At det anbefales at man er med på noen samlinger og samtaler før man selv har kurs, det tror jeg hadde vært lurt. (prideleder)

Andre prideledere så ikke dette som et problem, kanskje fordi de var erfarne fosterhjems konsulenter som hadde deltatt på mange samtaler med foreldre og fosterforeldre før.

7.4 Fosterforeldre som prideledere

Vårt inntrykk er at prideaktørene ga en generell tilslutning til prinsippet om å ha med en fosterforelder som prideleder.

Det [som er bra med å ha med en fosterforelder] er å få inn hva som er hverdagen i et fosterhjem, selvopplevd, at man har kjent det på kroppen. Konsulentene har også mange å komme med, men for de fleste er det ikke selvopplevd, så det engasjementet du har som fosterforelder det tenker jeg er viktig. Å få fram det engasjementet ved at du virkelig har kjent det på kroppen. (prideleder)

Samtidig ble det også nevnt at det ikke alltid utgjør en vesentlig forskjell å ha med en fosterforelder. Også fosterhjems konsulenter kan gi gode eksempler, og flere konsulenter er eller har vært fosterforeldre og kan dermed trekke på egne erfaringer.

I dag er utgangspunktet at de to pridelederne, fosterhjems konsulenten og fosterforelderens, skal være likeverdige – dvs. delta i hele prosessen, også under hjemmebesøk og i rapportskrivningen, som leder fram til godkjenningen som

fosterhjem. Et poeng som ble trukket fram var at likeverdighet ikke betyr at fosterforelderen skal være lik konsulenten.

Det er mange eksempler på at fosterforelderen prøver å være mest mulig lik konsulenten i rollen sin og da har de bommet, da kan det like gjerne være ... det er den kombinasjonen du må prøve å få til. Og ofte fungerer det sånn, men man må være bevisst på å få det til. Ellers er det ikke noe vits i, etter min mening. (senior-prideleder)

Du mister noe hvis du blir for utlært, for proff, for da blir du mindre den vanlige fosterforelderen. For jeg føler noen ganger at nå tar jeg konsulentens rolle og da må jeg stoppe og tenke at jeg er her som fosterforelder og formidle de følelsene, for det er veldig emosjonelt å være fosterforelder. Du er ikke på jobb som en konsulent som jobber åtte til fire, du er [fosterforelder] 24 timer i døgnet med alle følelsene dine på godt og vondt og det er noe av det du skal prøve å formidle til de folkene. Da må du ikke bli for proff. (prideleder)

I intervjuet med kvalitetsforum ble flere utfordringer ved prinsippet om likeverdighet påpekt. Blant annet at det er svært krevende å gjennomføre hjemmebesøk og å skrive rapport, at det krever en type kompetanse ikke alle fosterforeldre som er prideledere har. Et alternativ som ble foreslått var en sterkere deling, hvor fosterforelderen får bidra med eksempler og utdypinger i samlingene, mens samtalen og vurderingen er fosterhjems konsulentens oppgave. En av pridelederne som var fosterhjems konsulent, fortalte om en slik deling når det gjaldt kurset og samtaler, men framhevet likeverdigheten som viktig i vurderingsprosessen:

Jeg opplever at i kurset så er det jeg som styrer det, og i samtalen er det jeg som har hatt ansvaret. Jeg driver ofte [samtalen] selv om det er den andre sin samtale. Samtidig når vi har drøftet anbefaling / ikke anbefaling så er vi to likeverdige partnere. For vi [fosterhjems konsulenter] kan og bli usikre og da kan den andre si at jeg opplever at familien har det og det og det. Jeg opplever også at jeg har sagt at dette er en kjempegod familie og så sier min makker [som er fosterforelder] at hun er usikker. (prideleder)

Et viktig poeng i intervjuene var sontringen mellom likhet og likeverdighet. Det ble påpekt at hensikten ikke er at fosterforelderen og fosterhjemskonsulenten skal være like og gjøre like mye av alle oppgaver. Hensikten er at fosterforelderen skal ha en likeverdig plass, men utnytte det som er grunnen til at fosterforeldre skal være prideledere: erfaringene som fosterforelder, at de har opplevd mange av utfordringene og dilemmaene som tas opp i kurset.

Vi har erfart begge deler, og jeg tenker at det blir helt andre kurs om det er to konsulenter eller en fosterforelder og en konsulent. Det er helt tydelig at blivende fosterforeldre har øyne og ører åpne på en helt annen måte for det fosterforelderen forteller, de identifiserer seg på en annen måte, mye mer. (senior-prideleder)

En god rollefordeling er samtidig avhengig av hva slags fosterforeldre som rekrutteres. Idealet som ble presentert er en fosterforelder som kan bistå med å binde sammen teori og praksis.

I det kurset jeg har nå har jeg en helt fersk fosterforelder som kursleder, men som har fagbakgrunn. Alt jeg presenterer som er teoretisk kan hun gi et eksempel på hvorfor det er relevant for fosterforeldre. (...) Hvis vi får til den sammenbindingen mellom praksis og det teoretiske har vi nådd langt. (senior-prideleder).

Jeg har leda en del kurs med en fostermor som har mye teoretisk kunnskap, men vi er veldig bevisst på de ulike rollene med at jeg har det teoretiske og begrunnelsene og at hun har det praktiske. På kurset er hun fostermor og presenterer erfaringene sine, som deltakerne lytter veldig til. De får kjøtt og blod på teorien og forstår hvorfor det blir lagt vekt på de ulike tingene. Det er fostermor de hører mest på. Det er det praktiske de identifiserer seg med, og av den grunn er det kjempeviktig å ha med fosterforeldrene. (senior-prideleder)

Vår tolkning er at prinsippet om likeverdighet ser ut til å bli oppfattet som uproblematisk i undervisningssammenhengen. Her kan fosterforeldrene bidra med erfaringsnærhet, eksempler og gode historier som deltakerne kan identifisere seg med. Fosterforeldre som har en teoretisk ballast kan i noen tilfeller klare koplingen mellom teori og erfaring bedre enn de som ikke har en slik ballast. Likeverdigheten i undervisningssituasjonen peker mot en type rollefordeling mellom fosterforelderen og konsulenten – slik senior-pridelederne

beskrev i sitatene vi gjenga over. I manualen for grunnopplæringen gis det imidlertid ingen føringer på hva fosterhjems konsulenten bør gjennomgå og hva fosterforelder kan formidle. En av pridelederne framhevet at klarere føringer kan være en vei å gå:

Det hadde vært spennende å få noen anbefalinger om hvilke bolker som her kunne ta. Jeg tenker at den flate strukturen som ligger der er en svakhet, at vi selv skal finne ut hvem som skal ha hvilke [bolker]. (...) etter hvert som jeg har hatt kurs med samme person fem til seks kurs så har vi funnet en god fordeling. Jeg tar teorien og praksisen i forhold til systemet, [lovverket], alt det der. Jeg fyller på når hun er langt ute på viddene. Hun er god nå på å komme med eksemplene og snakke om sine erfaringer. Og det er det de vil ha, de vil ikke ha en fosterforelder som står og forteller om ting hun ikke har greie på. De vil ha erfaringene til fosterforeldrene, det er det de husker etterpå. (prideleder)

For å oppnå likeverdighet framholdt en av senior-pridelederne betydningen av å trygge fosterforeldrene gjennom lederopplæringen.

(...) jobbe med å få de fosterforeldrene som går på kurslederkurs til å stole på seg selv, bli trygge, rydde vekk uro og oppleve seg som like gode. (senior-prideleder).

En annen mente dette handlet om å:

(...) rydde i begrepene – likeverdig eller lik – så man må på en måte finne sin særegenhet, hva de kan by på som konsulentene ikke kan. (senior-prideleder)

Når det kommer til vurderingsprosessen og beslutningen om godkjenning, var det mer uklart om det bør være likeverdighet og om modellen med at pridelederne skriver rapport for halvparten av deltakerne hver, fungerer. Diskusjonene om betydningen av å gjøre gode faglige vurderinger av egnethet og viktigheten av å skrive gode rapporter, peker i en annen retning når det gjelder fosterforelderens rolle: større grad av faglighet, og dermed likhet med konsulenten.

Det ser altså ut til å være en dobbelthet i forventningene til fosterforeldrene som prideledere. På den ene siden skal de være fosterforeldre og bidra med sine særegne erfaringer, og nettopp ikke bli for lik konsulenten. På den

andre siden ønsker man større faglighet i vurderingsprosessen og i produksjonen av godkjenningsrapporten – og en rolle i denne prosessen som er til forveksling lik den fosterhjems konsulenten har, altså en form for likhet.

Antakelig handler også uklarhetene omkring kriterier for rekruttering av fosterforeldre til pridelederrollen, og som vi beskrev over, om denne spenningen mellom likeverdighet og likhet.

7.5 Rammebetingelser

Et tema vi ikke har forfulgt systematisk, men som har kommet opp i noen av intervjuene, er rammebetingelsene for pridelederne, både fosterhjems konsulenter og fosterforeldre. For fosterhjems konsulentene ble det nevnt som et problem at det ofte ikke er definert hvor mye tid de skal bruke, og at tiden er for knapp, særlig til rapportskrivning.

Det henger sammen med en viktig ting, at det ikke blir ryddet nok plass for kurslederne til å skrive. Når siste kursdag er ferdig og siste hjemmebesøk er gjort, så er du tilbake i vanlig full jobb med masse formidlingssaker som har hopet seg opp i de fire månedene du har hatt kurs. Det er ikke ryddet nok plass [til rapportskrivningen].
(kvalitetsforum)

En grunn til dette er at når kurset er over er det forventet at pridelederne skal ta fatt på sine ordinære oppgaver. Det ble påpekt at denne situasjonen antakelig handler om manglende anerkjennelse av betydningen av PRIDE.

Når det gjelder fosterforeldre som prideledere, kom det fram at dårlige rammebetingelser fører til at det er stor turnover og at man ofte ikke får de beste til å stille som prideledere. Det ble nevnt at godtgjøringen til fosterforeldrene ikke er justert siden det ble laget en standard kontrakt.

Det er viktig at det blir likt, [nå er det] litt sånn at du må være idealist for å jobbe med dette. Folk bruker fritid, og sånn skal det ikke være.
(kvalitetsforum)

Når vi prøver å rekruttere fosterforeldre – faglig gode folk – så stopper det opp på grunn av betalingen. Vi får ikke høyskoleutdannede og gode folk til å påta seg pridekurs for 75.000 kroner på fire måneder, det er dødfødt. Da er det idealistene som kommer eller de som er frikjøpt allerede, og som ikke burde gjøre det. (senior-prideleder).

Det ble også nevnt at man kan trenge individuelle rammer, for eksempel i forbindelse med hjemmebesøk der hvor det er store avstander. En løsning som ble nevnt var å ansette fosterforeldre for eksempel i 50 prosent stilling i den perioden kurset pågår:

Da får du løst noe samtidig som faren er at de blir for like oss – for du ønsker jo å ha den bredden med at de skal ha sin rot ute i livet og ikke bare i kontoret. (senior-prideleder).

Rammebetingelsene for prideledere omfatter også systemet for veiledning, som vi omtaler i neste kapittel.

7.6 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at

- Rutinene for rekruttering av fosterhjemskonsulenter til pridelederfunksjonen varierer i de ulike fosterhjemstjenestene.
- Kriteriene for å rekruttere fosterforeldre til pridelederfunksjonen varierer i de ulike fosterhjemstjenestene. Et hovedskille går mellom de tjenestene som krever høyere utdanning og de som ikke gjør det. Hvor formalisert rekrutteringsprosessen er, varierer også.
- Pridelederkursets hensikt forstås ulikt. I noen fosterhjemstjenester ser man på kurset som en mulighet til også å lære opp ansatte i fosterhjemsarbeid, også de som ikke skal bli prideledere. I andre tjenester sendes kun ansatte som skal bli prideledere.
- Alle som deltar på pridelederkurset blir godkjent som prideledere. Prideaktørene mener dette er et problem og foreslår sertifisering som en løsning.
- Pride-kursene ledes av et team på to: en fosterhjemskonsulent og en fosterforelder. Disse skal være likeverdige, men ikke nødvendigvis like. I praksis ser likeverdighet ut til å være målet i undervisningen, mens likhet praktiseres i vurderingsprosessen.
- Rammebetingelsene for prideledere i form av lønn og tid kom opp i noen av intervjuene. Budskapet som ble formidlet var at disse ikke er spesielt gode, noe som ble satt i sammenheng med manglende anerkjennelse av PRIDE som verktøy i fosterhjemsarbeidet.

8 Kvalitetssikringssystemet

8.1 Innledning

I 2009 etablerte Bufdir nye rutiner for styring og kvalitetssikring av PRIDE, et kvalitetssikringssystem. Dette kapitlet handler om dette systemet, og belyser følgende problemstillinger:

- Hva består kvalitetssikringssystemet for PRIDE i og hvordan opplever prideaktørene at det fungerer?
- Praktiseres kvalitetssikringssystemet likt i regionene og de lokale fosterhjemstjenestene, slik prideaktørene opplever det?

Datagrunnlaget for kapitlet er Bufdirs retningslinjer for kvalitetssikring, samtaler med Bufdir og intervjuene med de ulike prideaktørene. Vi trekker også inn resultater fra surveyen der fosterforeldre som har prideledererfaring svarte på spørsmål om hva slags oppfølging de har fått som prideledere.

8.2 Organisering og ansvarsforhold

Bufdir har det overordnede og nasjonale ansvaret for PRIDE, dvs. at Bufdir utgjør det øverste nivået i kvalitetssikringssystemet. Bufdirs ansvar består i å utvikle og kvalitetssikre kursmateriellet både for grunnopplæringen og videreopplæringen, samt å etablere strukturer for gjennomføring og kvalitetssikring av kursene og pridelederutdanningen.

Hver av Bufetats regioner har en prideansvarlig med et overordnet ansvar for gjennomføring av kurs og kvalitetssikring i sin region. Den regionale prideansvarlige organiserer også et regionalt PRIDE-forum, dvs. et forum hvor folk som er involvert i PRIDE i de ulike fosterhjemstjenestene møtes. Hvor ofte slike forum gjennomføres, varierer.

Hver fosterhjemstjeneste har en lokal prideansvarlig med ansvar for gjennomføring av pridekurs, både grunnopplæring og videreopplæring, og for kvalitetssikring internt i fosterhjemstjenesten. På dette nivået innebærer kvalitetssikring blant annet oppfølging og veiledning av prideledere. Ansvar for å rekruttere nye prideledere kan også ligge til den lokale prideansvarlige. Den

prideansvarlige kan i tillegg ha ansvar for et lokalt prideforum. Hvor ofte slike forum gjennomføres, varierer.

I tillegg er det etablert et system med senior-prideledere, som har ansvar for gjennomføringen av pridelederkurs, dvs. for å utdanne nye prideledere. Senior-pridelederne settes sammen i team på to for hvert kurs, og gjennomfører i snitt ett pridelederkurs per år. Senior-pridelederne er erfarne prideledere, dvs. at de har omfattende egen erfaring med gjennomføring av pridekurs. Fra systemet ble etablert har det vært 1–2 senior-prideledere i hver region. Senior-pridelederne er imidlertid ansatt i lokale fosterhjemstjenester, og ikke i regionene. I 2013 har det pågått en prosess rundt kontrakter for senior-pridelederne. Fra 2013 er ansvaret for planlegging, koordinering og kvalitetssikring av pridelederopplæringen overført fra Bufdir til Region nord.

Ut over dette er det på nasjonalt nivå etablert et overordnet rådgivende organ: *Kvalitetsforum* som har følgende medlemmer: to representanter fra Bufdir, en representant fra hver region og en representant for senior-pridelederne. Kvalitetsforum er virksomt, og har møttes to ganger i året siden etableringen i 2009. Tema for den siste samlingen i 2013 var fosterforeldre som prideledere.

Bufdir arrangerer også *nasjonale samlinger for senior-pridelederne*. Disse samlingene har vært gjennomført to ganger årlig siden 2006. I 2013 ble det gjennomført to samlinger á tre dager. Temaer som ble tatt opp var blant annet fosterforeldre som prideledere, livsboka, rapportmalen og felles struktur og innhold i pridelederopplæringen.

Fra 2010 har Bufdir gjennomført en årlig dags-samling for de lokale og regionale PRIDE-ansvarlige, og senior-pridelederne, såkalte *nasjonale nettverkssamlinger*. I 2013 ble det nye ungdomskurset presentert på denne samlingen, året før ble slekt- og nettverkskurset presentert. De to første årene handlet samlingene om videreopplæringdelen i PRIDE. I 2011 ble også revidert opplegg for livsbok og ny rapportmal presentert. Fra Bufdirs side er hensikten med disse samlingene å fokusere på spesielle tema i PRIDE og å formidle utvikling på området.

På det organisatoriske nivået er kvalitetssikringssystemet i PRIDE etablert og virksomt. Samtlige regioner og fosterhjemstjenester har en prideansvarlig. Bufdir arrangerer flere nasjonale samlinger, både for bestemte

aktører og for hele pridenettverket. Organisatorisk er det en tydelig ansvarsfordeling mellom det nasjonale, regionale og lokale nivået.

Senior-pridelederne har samtidig en uklar status – de opererer på det regionale nivået med ansvar for rekruttering og kursing av nye prideledere, samtidig som de er ansatt i lokale fosterhjemstjenester. Denne uklarheten kan bidra til at den nøkkelrollen senior-pridelederne skal ha i kvalitetssikrings-systemet blir utfordrende å fylle. Noe vi har merket oss er også at det ikke er lagt føringer for hvordan senior-pridelederne kan få mulighet til faglig oppdatering. Slik systemet er nå er det opp til deres lokale leder. En annen bekymring vi kan nevne, og som ble uttalt i intervjuet med senior-pridelederne, var hvordan man sikrer opplæring av nye senior-prideledere ut over den muligheten som foreligger i dag for å hospitere på et pridelederkurs før man selv skal holde kurs.

En erfaring vi har gjort er at det er utfordrende å få oversikt over strukturen og innholdet i kvalitetssikringssystemet. For eksempel er det ikke konkretisert hva som skal ligge til funksjonen som regional og lokal pride-ansvarlig. Det samme gjelder funksjonen til senior-pridelederne ut over ansvaret for å utdanne nye prideledere.

I det følgende omtaler vi to problemstillinger som kom opp i intervjuene med prideaktørene, men som vi ikke har undersøkt systematisk – regional og lokal variasjon.

8.3 Regional variasjon

Vi har ikke undersøkt systematisk hvordan hver av regionene har organisert arbeidet med PRIDE. Basert på intervjuene med kvalitetsforum og senior-pridelederne ser det imidlertid ut til at kvalitetssikringen regionalt varierer. Noen har faste rutiner, mens andre ikke har det.

[I vår region] har vi to PRIDE-forum i året og veiledning hver sjette uke og en PRIDE-koordinator. (kvalitetsforum)

Det er noen som har fått til dette, og så er det andre som møter liten forståelse for at dette er viktig. Vi må ha en struktur som forplikter. (kvalitetsforum)

Koordinering på regionalt nivå ble imidlertid framhevet som viktig.

[Da vi fikk en regional PRIDE-koordinator] ble fosterhjemstjenestene i regionen mer like, tjenestene jobber mer likt. Jeg prøver å tenke at vi oppdaterer oss på de samme tingene og gjør de samme tingene når det kommer noe nytt. Før var det veldig opp til hver enkelt leder. (senior-prideleder)

Poenget er at uten koordinering vil hver tjeneste utvikle seg i sin retning.

I intervjuet med senior-pridelederne framkom det at de fyller rollen på litt ulike måter, noe som også bidrar til regional variasjon. For noen senior-prideledere inngår for eksempel veiledning, for andre er ikke veiledning en del av jobben. Det ble også påpekt at senior-prideledernes handlingsrom avhenger av hvilken holdning lederne av de lokale fosterhjemstjenestene har til PRIDE.

Det er jo et dilemma dette, vi blir tillagt en funksjon i å holde tak i kvaliteten på PRIDE og så er det litt kinkig at det samtidig er en leder som har det faglige ansvaret. Vi må finne ut noe der. Vi er to senior-prideledere i regionen som representerer to fosterhjemstjenester og skal ha en rolle i de andre fosterhjemstjenestene og må forholde oss til lederne [i de ulike tjenestene], og da er det ulikt i tjenestene om PRIDE lever sitt eget liv eller om det er en leder som er tydelig på PRIDE-området. Det er en utfordring i framtida når jeg tenker på min rolle (senior-prideleder).

En løsning på dette som har blitt prøvd med hell, er å få lederne med på regionale samlinger.

8.4 Lokal variasjon

Lokal variasjon kom også opp i intervjuene. Vi antar at det er variasjon både når det gjelder hvorvidt fosterhjemstjenestene arrangerer felles samlinger for sine prideledere, hva innholdet er i samlingene og hva slags individuell oppfølging og veiledning pridelederne får i forbindelse med kurs og beslutningen om godkjenning av fosterforeldre.

I surveyen spurte vi fosterforeldrene som hadde prideledererfaring om de hadde deltatt på ulike samlinger. Av de 31 pridelederne som svarte hadde 23 deltatt på lokale pridesamlinger, 14 hadde deltatt på regionale samlinger og fem hadde deltatt på nasjonale samlinger. Vi spurte også om hva slags

veiledning de hadde mottatt som prideledere. Av de 31 som svarte oppga 21 personer at de hadde fått veiledning enten individuelt (4 personer), i gruppe (13 personer) eller begge deler (4 personer), mens ti personer oppga at de ikke hadde fått veiledning som prideleder. Vi spurte også om pridelederne opplevde at de hadde fått tilstrekkelig veiledning. Av de 31 som svarte oppga 14 personer at de ville hatt mer, 13 oppga at de hadde fått tilstrekkelig veiledning, mens fire svarte vet ikke. Resultatene er en indikasjon på at veiledningen lokalt varierer.

Et tema som kom opp i intervjuene, var også at strukturer som har vært etablert, for eksempel rundt veiledning av prideledere, kan falle bort på grunn av omorganisering og nedprioritering fra ledelsens side.

Veiledningssystemet er så ymse, noen hadde veiledning men det stoppet på grunn av økonomi. (kvalitetsforum)

Prideaktørene formidlet at slik veiledning var svært viktig, ikke minst for prideledere i rollen som fosterforelder.

Vi har en [lokal] PRIDE-ansvarlig, og organiserer PRIDE-møter ca en gang hver måned, da har vi ... det siste halvåret er unntatt for da er vi omorganisert så da har vi ikke vært. Men det har vært at PRIDE-ansvarlig innkaller til ett møte i måneden for konsulenter og hvor PRIDE-fosterforeldre også har fått mulighet til å komme. Da går vi gjennom samlingene, tar for oss øvelser, går gjennom hva som er viktig i den samlinga. Ja hvilke erfaringer vi har og gir hverandre tips om det er ting vi putter inn, andre øvelser, filmer. Jeg synes det har vært veldig nyttig. (prideleder)

Det er en kjempefordel å være en del av systemet for når du bare er med en gang i blant så blir du ikke riktig kjent med systemet og konsulentene og de blir ikke kjent med deg. (prideleder)

Hva slags system som finnes for veiledning ser ut til å variere. Denne delen av kvalitetssikringssystemet ble omtalt som «sårbart», det ble bygd opp med tanke på at det var ansatt psykologer i hver fosterhjemstjeneste som kunne fungere som veiledere. Et bedre og mer likt system for veiledning og kompetanseutvikling for prideledere, ble etterlyst.

Jeg skulle ønske at det ble tenkt et likt kvalitetssikringssystem som var likt for alle regionene som kom fra direktoratet og som gjorde at det var mulig å evaluere og hente ut data, for å utvikle systemet videre. At en kan ta inn ny kunnskap, for eksempel om tilknytningsstil. (kvalitetsforum)

Det må være noe [etter kurslederkurset] i tjenesten eller regionen som sikrer at vurderingsprosessene blir noenlunde like i hele landet. En veiledningsstruktur. Nå er dette uferdig. Veiledning er et helt sentralt element, at det er en veiledningsstruktur – sikre at en følger programmet og at selve godkjenningsprosessen blir lik. (kvalitetsforum)

Hvor viktig pridelederne opplevde at veiledning var, varierte. I et av intervjuene mente en av pridelederne at behovet ikke var så stort fordi man alltid har muligheten til å ta stopp-samtaler med lederen.

Både i kvalitetsforum og blant senior-pridelederne var det imidlertid generell enighet om at pridelederne bør få jevnlig veiledning.

Inntrykket fra disse intervjuene er at det er snakk om ulike typer veiledning. På den ene siden en mer *generell veiledning* som kan skje i regionale og lokale pridesamlinger, og på den andre siden *veiledning knyttet til spesifikke problemstillinger* som oppstår underveis i kurset, ikke minst knyttet til vurderingsprosessen og beslutningen om godkjenning. Ut fra intervjuene er inntrykket at det arrangeres regionale og lokale samlinger for pridelederne, og at den generelle veiledningen dermed er ivaretatt, men at systemene for spesi- fikk veiledning er mindre utviklet og varierer mer, blant annet ved at noen har interne og andre eksterne veiledere.

En problemstilling som ble nevnt i intervjuene, var hvordan man sikrer seg at prideledere får med seg det som skjer av oppdateringer, og at de ikke utvikler kurset på egen hånd etter hvert som de selv gjør seg erfaringer. Noen ga uttrykk for at det i dag kan være tilfeldig om man oppdager dette:

Det er tilfeldig om vi oppdager at det er problemer, oppdager for eksempel at folk kjører power point på power point og så spør du «Hvor er boka?», og så svarer de at det er fem år siden jeg så i den ... Mitt eget, etter hvert som jeg utvikler meg så utvikler opplegget seg. (...). (senior-prideleder)

Kursmateriellet har også endret seg ... hvor oppdatert er de, hvor mye oppdaterer de seg på det nye pridematerialet. (senior-prideleder)

Flere påpekte at det er den prideansvarlige i hver tjeneste som har ansvar for å sørge for at pridelederne er oppdatert, for eksempel ved å gjennomføre en fagdag for pridelederne.

I en av regionene ble det opplyst om at senior-pridelederen har dette ansvaret for alle tjenestene. Dette hadde medført at fosterhjemstjenestene ble mer like, at pridelederne ble oppdatert på de samme tingene og arbeidet mer likt – til forskjell fra tidligere da det var opp til lederne i hver fosterhjemstjeneste hvordan pridelederne skulle følges opp. Det ble opplyst om at denne modellen nå ble diskutert for alle regionene, og også om senior-pridelederne skulle knyttes til det regionale nivået og få ansvar for å holde samlinger og ha veiledning.

8.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi vist at:

- Bufdir har etablert en tydelig struktur for kvalitetssikring med definerte oppgaver på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.
- Bufdir følger opp det regionale og lokale nivået med flere årlige samlinger.
- Senior-pridelederne har en nøkkelrolle i kvalitetssikringssystemet, men en uklar organisatorisk plassering. Det er heller ikke definerte rammer for faglig oppdatering og overføring av kunnskap til nye senior-prideledere.
- Det ser ut til å være stor variasjon mellom regionene i hvordan kvalitetssikringen ivaretas. Blant annet har senior-pridelederne ulike oppgaver i de ulike regionene.
- Også lokalt er det variasjon i hvordan kvalitetssikringen ivaretas. Et særlig viktig område der det er variasjon, er veiledning av prideledere. Systemer som er etablert er sårbare og kan falle bort ved omorganisering.

9 Konklusjoner og anbefalinger

9.1 Innledning

I denne rapporten presenteres en evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE – grunnstammen i det generelle opplærings- og veiledningstilbudet til potensielle og etablerte fosterforeldre i Norge. Gjennom de ulike kapitlene i rapporten har vi belyst erfaringer med både grunnopplæringen og videreopplæringen, og det systemet myndighetene har etablert for å kvalitetssikre og videreutvikle programmet – sett fra perspektivene til fosterforeldre og de vi i rapporten har omtalt som prideaktører, dvs. prideledere, senior-prideledere og medlemmer i kvalitetsforum.

En overordnet hensikt med evalueringen har vært å framskaffe et bredt empirisk grunnlag for de vurderinger myndighetene skal gjøre omkring PRIDE: Skal PRIDE fortsatt være grunnstammen i det generelle opplærings- og veiledningstilbudet til fosterforeldre, og hvis ja, er det behov for å gjøre endringer i programmet og/eller kvalitetssikringssystemet for programmet?

Evalueringen bygger på et omfattende empirisk grunnlag. Vi har gjennomført en spørreskjemaundersøkelse blant fosterforeldre, vi har intervjuet prideaktørene og vi har vært til stede på et ordinært PRIDE grunnopplæringskurs.

Vår evaluering er, i likhet med de fleste andre evalueringer av opplæringsprogrammer for fosterforeldre, ikke en tradisjonell effektevaluering (jf. Dorsey et al. 2008). Det vi har framskaffet data om, er fosterforeldre og prideaktørers erfaringer med og synspunkter på PRIDE og effektene av PRIDE. Det empiriske grunnlaget for evalueringen favner altså ulike «stemmer» – i tråd med det perspektivet på evaluering som vi har lagt til grunn og som vi redegjorde for i innledningen, nemlig responsiv evaluering (jf. Stake 1980; 2003). I denne tradisjonen legges det nettopp vekt på å formidle perspektivene til ulike aktører på et tiltaks innretning og fungering.

Et premiss for evalueringen, og som bygger på omfattende forskning, er at fosterforeldreskapet ofte er et utfordrende foreldreskap og at fosterforeldre har god bruk for opplæring før de får et fosterbarn, og veiledning og støtte etter at barnet er kommet (Berrick & Skivenes 2012, NOU 2000: 12, Prop. 106 L 2012–2013, St.meld nr. 40 2001–2002). Hvor utfordrende

fosterforeldreskapet oppleves og hva slags veiledning og støtte fosterforeldre trenger, vil selvsagt variere – noe vi håper er blitt belyst gjennom de mange situatene fra fosterforeldre som vi har gjengitt i rapporten.

Som vist til i innledningen, er det et gjennomgående funn i forskning at fosterforeldre selv opplever at de har stort utbytte av den opplæringen og veiledningen de mottar – selv om innholdet kan variere betydelig (Dorsey et al. 2008, Ianke & Thorød 2006, Pacifici et al. 2005). Når det gjelder grunnopplæringen i «norske» PRIDE peker både en tidligere evaluering (Havik et al. 2007) og vår evaluering i samme retning: fosterforeldrene er gjennomgående positive.

I det følgende presenterer vi våre hovedkonklusjoner. Deretter følger en drøfting av de bekymringene som lå til grunn for evalueringen og som vi omtalte i innledningen. Til slutt presenterer vi våre anbefalinger til myndighetene.

9.2 Konklusjoner

PRIDE GRUNNOPPLÆRING

Når det gjelder grunnopplæringen i PRIDE er vår konklusjon at fosterforeldre slutter seg til PRIDE som opplæringsprogram og opplever generelt stor nytte av programmet. Dette gjelder både det ordinære grunnopplæringskurset og PRIDE slekt- og nettverk. Fosterforeldre kan riktignok være kritiske – eller rettere sagt, mindre positive – til enkeltelementer, enkelttemaer eller nytten av PRIDE for bestemte sider ved fosterforeldreskapet. Vår konklusjon er likefullt at fosterforeldres erfaringer med grunnopplæringen i PRIDE er overveiende positive: kurset oppleves som meningsfylt der og da, og som nyttig i utøvelsen av fosterforeldreskapet.

Også prideaktørene gir et overveiende positivt bilde av PRIDE grunnopplæring, PRIDE «virker». I deres forståelse er PRIDE et program som både skal bidra til «rekruttering», forstått som både det å rekruttere egnede fosterforeldre og å støtte opp om fosterforeldres egen prosess med å finne ut hva slags utfordringer de kan håndtere, og «forberedelse», forstått som både opplæring, bevisstgjøring og holdningsskaping.

PRIDE VIDEREOPPLÆRING

Når det gjelder PRIDE videreopplæring er vår konklusjon at bildet ikke er fullt så positivt som for grunnopplæringen. Det er stor variasjon mellom fosterhjemstjenestene når det gjelder tilbudet som gis og følgelig andelen fosterforeldre som nyttiggjør seg av tilbudet. Tilbudet er også generelt lite – basert på våre beregninger deltar ca. to prosent av fosterhjemmene på PRIDE videreopplæringskurs i løpet av et år. Kursene er også innrettet på en måte som kan gjøre at fosterforeldre ikke ser nytten av dem. For eksempel etterlyser mange fosterforeldre kurs om tilknytning og traumer, tema som blant annet behandles i kurset om seksuelle overgrep. Tittelen «Hvordan forstå og hjelpe barn utsatt for seksuelle overgrep» signaliserer imidlertid at kurset er beregnet kun på fosterforeldre som har fosterbarn der seksuelle overgrep er en kjent problematikk. Andre kurs har svært generelle titler, som kursene «Å støtte barns utvikling» og «Å ivareta barns utvikling – kommunikasjon».

Vi finner imidlertid at fosterforeldre som har gått på PRIDE videreopplæring generelt er positive til nytten av kursene. Fosterforeldre er også generelt positive til det å motta veiledning og «få påfyll» i ulike former. Samtidig skal det nevnes at «mer» opplæring og veiledning ikke er et generelt ønske fra fosterforeldre. I vårt utvalg oppga halvparten at det tilbudet de hadde fått var tilstrekkelig, noe som samsvarer med tidligere undersøkelser. Fosterforeldrenes egne svar tyder på at det å få riktig type veiledning og oppfølging, til riktig tid kan være vel så viktig som å få «mer». Et poeng som også kommer fram, er at støtte til mer praktiske utfordringer kan ha stor betydning for fosterforeldres opplevelse av mestring av rollen som fosterforelder.

KVALITETSSIKRINGSSYSTEMET

Det er etablert et omfattende kvalitetssikringssystem for programmet PRIDE som definerer oppgaver og ansvar for det nasjonale, regionale og lokale nivået. På nasjonalt nivå har Bufdir et overordnet ansvar, blant annet med et eget rådgivende organ, kvalitetsforum, og både regionalt og lokalt er det et system med prideansvarlige. Det er også etablert arenaer både nasjonalt, regionalt og lokalt for utveksling av erfaringer og faglig oppdatering, blant annet nasjonale nettverksmøter og regionale og lokale prideforum.

Lokalt, dvs. i fosterhjemstjenestene, skal det også finnes systemer for veiledning – som kan aktiveres når prideledere som holder kurs har behov for

å drøfte mer konkrete spørsmål knyttet til det kurset de jobber med. Dette systemet synes mer sårbart enn den strukturen vi beskrev over, og det ser ut til å være stor variasjon mellom fosterhjemstjenestene, blant annet knyttet til hvordan fosterforeldre som er prideledere inkluderes i ulike veiledningsopplegg.

Myndighetene har også etablert et system med senior-prideledere som har ansvar for å holde pridelederkurs og i noen regioner for å bistå med veiledning og faglig oppdatering til pridenettverket. Ansvar og oppgaver knyttet til pridelederutdanningen synes godt definert, mens de øvrige oppgavene framstår som mer uklare – og dermed vanskeligere å håndtere for senior-pridelederne. Det er heller ikke etablert et system for erfaringsoverføring til nye senior-prideledere.

9.3 Uttrykte bekymringer rundt PRIDE

I innledningen refererte vi til noen bekymringer som Bufdir har uttrykt når det gjelder PRIDE. I det følgende skal vi adressere disse bekymringene, med utgangspunkt i de empiriske analysene vi har presentert gjennom rapporten.

BEKYMNINGER FOR FOSTERFORELDRE SOM IKKE HAR TATT PRIDE GRUNNOPPLÆRING

Én bekymring gjelder fosterforeldre som ikke har fått tilbud om PRIDE, eller som har takket nei: hva slags opplæring og veiledning har de eventuelt fått i stedet for PRIDE?

I en studie publisert i 2007, med data fra 2005, fant Havik at om lag halvparten av de som hadde fått plassert et barn innen de to siste årene hadde tatt PRIDE grunnopplæring. I vårt utvalg, som ble spurt i 2013, åtte år senere, hadde 81 prosent av de vanlige fosterforeldrene tatt et forberedende kurs, og 70 prosent oppga at de hadde tatt PRIDE grunnopplæring. Blant vanlige fosterforeldre som kun hadde ett fosterbarn og dette var plassert etter 2006, hadde nær 80 prosent tatt PRIDE grunnopplæring. Blant slekt- og nettverksfosterforeldrene var andelen som hadde tatt forberedende kurs lavere, 53 prosent. I denne gruppen var det omtrent like vanlig å ha tatt det ordinære grunnopplæringskurset som PRIDE slekt- og nettverk, dvs. det kurset som er spesielt beregnet på denne gruppen og som ble tatt i bruk på nasjonal basis fra 2008.

En konklusjon vi kan trekke er at deltakelse på PRIDE grunnopplæring er i ferd med å bli obligatorisk for vanlige fosterforeldre, og at andelen slekt- og nettverksfosterforeldre som går på forberedende kurs også har økt betraktelig de senere årene. Alternative kurs ser ut til å være et tilbakelagt stadium. De i vårt utvalg som hadde gått på andre kurs enn PRIDE hadde som regel gått på kurs «for mange år siden». Noen unntak finnes: noen fosterforeldre har gått på adopsjonsforberedende kurs, hvilket er et kurs av tilsvarende omfang som PRIDE og som dekker mange av de samme temaene.

Funnene gir støtte til at PRIDE når målsettingen om å bidra til å forberede blivende fosterforeldre. Fosterforeldrene opplevde seg bedre forberedte før plassering dersom de hadde deltatt på PRIDE. De uten PRIDE er imidlertid en blandet gruppe, hvor noen har tatt kortere kurs for lenge siden. De med et annet forberedende kurs var nesten like godt forberedt før plassering som de med PRIDE.

Hva med de uten et forberedende kurs? Én av fire fosterforeldre i utvalget har ikke tatt PRIDE eller et annet forberedende kurs. Årsakene til at dette var mange. En gjenganger var at plasseringen var akutt, og det ikke ble tid til å ta kurs. Mange hadde vært besøks- eller avlastningshjem for barnet, eller kjent barnet i lang tid før plassering. Andre svar indikerer at de ikke hadde trengt kurs, på grunn av relevant yrkesmessig eller annen erfaring. Flere hadde fått god informasjon, veiledning og oppfølging fra barnevern- eller fosterhjemtjenesten. Imidlertid opplevde kun en tredjedel av de uten forberedende kurs at de var godt forberedt før plassering. I tillegg mente en særlig høy andel av de uten kurs – 58 prosent – at de fikk for lite veiledning etter plassering. Det er altså særlig behov for veiledning blant de uten et forberedende kurs, som ofte brått ble «kastet inn» i fosterforeldrerollen.

BEKYMRINGER KNYTTET TIL SELVE PROGRAMMET

I Bufdirs omtale av bekymringene som knytter seg til selve programmet PRIDE, er det i vår tolkning først og fremst det ordinære grunnopplæringskurset som er i fokus.

Bekymringene handler om hvorvidt grunnopplæringen treffer de som i dag rekrutteres som fosterforeldre og mangfoldet i utfordringer de står overfor. Herunder kommer også bekymringer for programmets timing (kommer det

på riktig tidspunkt), omfang (er det for omfattende og for kostbart) og organisering (er oppdelingen i moduler fornuftig).

Vår konklusjon er at grunnopplæringen synes å treffe «alle» deltakere. Vi finner høy grad av tilfredshet med ulike aspekter av kurset, og høy grad av tilfredshet med kursets nytteverdi for fosterforeldreskapet i etterkant. Tilfredsheten varierer lite på tvers av sosiale og regionale grupper, og med kjennetegn ved fosterbarnet. Tilfredsheten varierer heller ikke med kursets organisering (antall samlinger, helgesamlinger versus enkeltsamlinger). Funnene bekrefter Havik et al. (2007) sin konklusjon om at PRIDE synes å være en robust opplæringsmetode som tåler tilpasninger til det som er praktisk gjennomførbart. Videre mener nesten alle deltakere at kurset har passe omfang, eventuelt at det burde vært lengre. Man kan være oppmerksom på at hver femte deltaker oppgir at kurset *ikke* ble ledet av en fosterforelder, samtidig som et stort flertall mener det er svært nyttig at kurset blir ledet av en fosterforelder. Det bør altså legges bedre til rette for at kursene alltid ledes av en konsulent og en erfaren fosterforelder. Våre data tilsier ikke at det bør gjøres store endringer i dagens innhold, organisering og omfang.

En annen bekymring handler om graden av fleksibilitet i et standardisert program, samt om innholdet er for problemfokuset og for lite løsningsorientert. Vi kommer tilbake til spørsmålet om graden av fleksibilitet i avsnittet under, om gjennomføringen av programmet. Når det gjelder bekymringen for at innholdet er for problemfokuset og for lite løsningsorientert, er vår konklusjon at denne bekymringen er grunnløs. I fosterforeldrenes svar på spørsmål om hva de mener eventuelt bør endres med PRIDE, er det *mer* fokus på utfordringer ved det å være fosterforeldre som etterlyses, og ikke mindre. Intervjuene med prideaktørene støtter opp om dette. Deres perspektiv, som synes fornuftig og grunnet i erfaring med fosterhjemsarbeid, er at det å forberede fosterforeldre på de utfordringer de kan komme til å møte er svært viktig for å unngå brudd. Dessuten: potensielle fosterforeldre som opplever fokuset på utfordringer som for stort er antakelig ikke «gode emner» som fosterforeldre. Det sjokket noen fosterforeldre formidlet at de fikk da barnet kom, tyder på at de ikke har vært godt nok forberedt på den omveltningen det kan være å bli fosterforelder.

Et poeng som kan være nyttig å ta med seg fra vår studie, er at for fosterforeldre handler «utfordringer» om en rekke ulike ting: omfanget av barnets problemer, relasjonen til barnets biologiske familie og til «systemet» – men også egne følelser i møte med barnet, og hvordan eventuelle egne barn påvirkes av at foreldrene også er fosterforeldre. Et viktig perspektiv som kommer fram er at fosterforeldre må ha evnen til å *holde ut* i vanskelige perioder og til å håndtere en stadig strøm av nye utfordringer, og at disse ikke bare gjelder barnet, men også det systemet som skal ivareta fosterfamiliene. Disse perspektivene kan være nyttige for prideledere å ha med seg.

BEKYMRINGER KNYTTET TIL GJENNOMFØRINGEN AV PROGRAMMET

Den tredje bekymringen gjelder kvaliteten på gjennomføringen av PRIDE. Et av spørsmålene som er reist er om måten grunnopplæringen gjennomføres på, sikrer den metodeintegritet man forbinder med standardiserte opplegg (Støre & Hansen 2012). Dette spørsmålet er etter vårt skjønn formulert på en måte som kan gi feil assosiasjoner. Grunnopplæringen i PRIDE kan ikke sammenlignes med manualiserte opplegg, der alle deler *skal* gjennomføres i nøyaktig samme rekkefølge, på nøyaktig samme måte, hver gang. Slik prideaktørene vi har intervjuet framstiller det, er målet at grunnstammen i kurset skal ivaretas samtidig som kurset skal tilpasses deltakerne. Kurset blir derfor litt forskjellig hver gang. Spørsmålet er snarere hvor mye variasjon man kan tillate uten at det går ut over grunnstammen og den indre logikken i kurset. Slik prideaktørene framstiller det, er slingringsmonnet nokså stort og det er vanskelig å si hvor grensen går for at kurset slutter å være «PRIDE» og blir den enkelte kursleders mer eller mindre private opplegg.

Det kan være mer fruktbart å diskutere hvordan man kan forhindre at innholdet «sklir ut» enn akkurat hvor denne grensen går. Et poeng i denne sammenhengen er at programmet er lagt opp på en måte som bidrar til at pridelederne ikke forandrer for mye på kurset, blant annet det omfattende og sterkt strukturerte pride-materiellet og det faktum at det alltid er to prideledere og at disse som regel roterer. Som vi har vist, følges også opplegget med de definerte samlingene, og de fleste som går på grunnopplæringen får de hjemmebesøkene som er lagt inn i opplegget.

I tillegg er det flere elementer i det kvalitetssikringssystemet som er utviklet som bidrar til at hva som er grunnstammen i kurset blir diskutert og kommunisert til og mellom pridelederne. Dette gjelder blant annet de lokale, regionale og nasjonale arenaene som er etablert for prideledere og andre prideaktører.

En annen bekymring knyttet til gjennomføringen, er om utdanningen av kursledere og oppfølgingen av dem (kvalitetssikringssystemet) er bra nok, og om fordelingen av ansvar mellom de ulike organisatoriske nivåene (sentralt, regionalt og lokalt) er hensiktsmessig. Om det er behov for sterkere spesialisering av kursledere er også et spørsmål.

Spørsmålene om oppfølgingen av prideledere lokalt har vi allerede drøftet, det samme gjelder modellen for ansvarsfordeling mellom de ulike nivåene.

Når det gjelder pridelederutdanningen, har vi vist at det er uklart om den skal være en generell innføring i fosterhjemsarbeid og PRIDE i tillegg til å være en skreddersydd utdanning for prideledere. I dag vurderer fosterhjemstjenestene dette ulikt.

Prideaktørene vi intervjuet var opptatt av at statusen til pridelederutdanningen bør økes og at det bør være mulig å ikke godkjenne deltakere etter endt kurs. Et forslag som kom opp var å etablere en sertifiseringsordning. Dette betyr antakelig omfattende endringer både i kursets innhold og omfang, og er et spørsmål som krever en grundigere utredning enn vi har kunnet gjøre.

Et spørsmål som også er uavklart når det gjelder gjennomføringen av grunnopplæringen, er arbeidsdelingen mellom de to pridelederne – fosterforelderen og fosterhjems konsulenten: skal den være basert på et prinsipp om likeverdighet og/eller likhet. Våre data tilsier at hvert av prinsippene legges til grunn i ulike prosesser som begge løper gjennom kurset: likeverdighet framstår som idealet i undervisnings- og bevisstgjøringsarbeidet mens likhet framstår som idealet i vurderingen av egnethet. Dette behøver ikke være et problem, men det kan hende det bør kommuniseres tydeligere i pridelederutdanningen. Et moment er imidlertid at idealet om likhet i vurderingsprosessen og i arbeidet med skrivingen av rapporter peker mot en form for profesjonalisering av fosterforeldrene som er prideledere, som kan stå i motstrid til tanken om

fosterforelderens fremste kvalifikasjon er erfaringene som fosterforelder – og nærheten til «virkeligheten».

Når det gjelder spørsmålet om det er behov for en sterkere spesialisering av prideledere, er det ikke noe i våre data som peker i en slik retning.

9.4 Anbefalinger

I utlysningen av evalueringen ble det vektlagt at evalueringen skulle kunne ut i konkrete anbefalinger til myndighetene. I det følgende presenterer vi våre anbefalinger relatert til PRIDE grunnopplæring, PRIDE videreopplæring, kvalitetssikringssystemet og PRIDE som del av en større helhet av mestringsfremmende tiltak for fosterforeldre.

PRIDE GRUNNOPPLÆRING

Overordnet anbefaler vi at PRIDE grunnopplæring, både det ordinære grunnopplæringskurset og PRIDE slekt- og nettverk, videreføres som grunnstammen i forberedelsen av fosterforeldre.

Systemet med *PRIDE grunnopplæring for vanlige fosterforeldre* ser ut til å fungere etter hensikten: for de aller fleste nye vanlige fosterforeldre er PRIDE grunnopplæring første skritt på veien til å bli fosterforeldre. Også i framtiden vil det imidlertid være slik at noen blir vanlige fosterforeldre uten å ha tatt PRIDE grunnopplæring på forhånd. Som det framkommer av sitatene vi har gjengitt, skjer det at familier som nettopp har meldt sin interesse som fosterhjem, får barn akutt plassert før de har rukket å gå på kurs. Det skjer også at familier blir kontaktet med en forespørsel om å ta vare på et barn uten at de er forberedt på dette. Hva slags system fosterhjemstjenesten har for å «pride» disse fosterforeldrene i etterkant av plasseringen, vet vi ikke.

Vår anbefaling er at dette undersøkes nærmere og at myndighetene vurderer å stille krav til fosterhjemstjenestene om at disse fosterforeldrene skal få tilbud om kurs innen en viss tid.

Når det gjelder *slekt- og nettverksfosterforeldre*, er bildet mer variert: andelen som har gått på forberedende kurs øker, men er fortsatt lavere enn for vanlige fosterforeldre. Tallene for antall kurs som vi har fått oppgitt fra Bufdir tyder på at slekt- og nettverkskurset holdes i mindre grad enn det ordinære grunnopplæringskurset. Hvordan fosterhjemstjenestene rekrutterer deltakere

til disse kursene har vi ikke innhentet informasjon om, men vi antar at det er en viss variasjon her.

Vår anbefaling er at dette undersøkes nærmere, eventuelt med tanke på å utarbeide felles rutiner i fosterhjemstjenestene.

Slekt- og nettverksfosterforeldre vil ofte ikke rekke å gå på forberedende kurs før barnet blir plassert. Den første tiden etter plassering kan også være et vanskelig tidspunkt for å gå på kurs. Et mulig tiltak for å få opp andelen slekt- og nettverksfosterforeldre som har gått på forberedende kurs, er å arrangere kurs beregnet på slekt- og nettverksfosterforeldre som har vært fosterforeldre en stund. Vi vet også at fosterhjemstjenesten i Tromsø har hatt hell med å tilby et kurs for slekt- og nettverksfosterforeldre som del av videreopplæringen, da som et helgekurs.

Vår anbefaling er at myndighetene vurderer om slekt- og nettverkskurset kan tilbys mer systematisk også til slekt- og nettverksfosterforeldre som har hatt fosterbarn en viss tid.

PRIDE VIDEREOPPLÆRING

Overordnet anbefaler vi at PRIDE videreopplæring tilbys også i framtiden. Vi anbefaler samtidig at myndighetene foretar en gjennomgang av kurspakken i PRIDE videreopplæring og innrettingen på kursene med tanke på å finne en bedre balanse mellom generelle og spesifikke temaer. Myndighetene bør også vurdere å gi klarere signaler til regioner og fosterhjemstjenester om dimensjoneringen og organiseringen av videreopplæringen. De positive erfaringene med «Tromsø-modellen» bør etter vårt skjønn tas med i diskusjonen om dimensjonering og organisering.

KVALITETSSIKRINGSSYSTEMET

Overordnet anbefaler vi at den *strukturen som er etablert for kvalitetssikring* med nasjonale, regionale og lokale «organer» og arenaer beholdes.

Å sørge for at de samlingene som gjennomføres på de ulike nivåene har et godt innhold og at prideledere, også de som er fosterforeldre, deltar, vil bidra til å sikre en felles forståelse av innholdet i grunnopplæringen – og dermed at grunnstammen i kurset er den samme i de ulike fosterhjemstjenestene.

Et tema som kom opp i intervjuene og som kan knyttes til spørsmålet om variasjon i gjennomføringen av kurset, er at *kursmateriellet* er for

omfattende til at alt kan gjennomgås i løpet av de ti samlingene. Pridelederne vi intervjuet kom med forslag om å tydeliggjøre hva som *må* gjennomgås og hva som *kan* gjennomgås. Også dette kan bidra til å tydeliggjøre hva grunnstammen i kurset er – og slik sikre at alle som går på kurset får med seg dette.

Når det gjelder *senior-prideledernes rolle*, anbefaler vi at det etableres et opplegg for erfaringsutveksling mellom erfarne og nye senior-prideledere, for eksempel gjennom en mentorordning.

Når det gjelder *veiledning for prideledere lokalt*, anbefaler vi at myndighetene ser nærmere på dette og vurderer å utarbeide klarere retningslinjer til fosterhjemstjenestene. Per i dag er variasjonen stor og større enn myndighetene ser ut til å ønske.

Når det gjelder *pridelederutdanningen*, anbefaler vi at myndighetene legger klarere føringer for fosterhjemstjenestenes bruk, dvs. om kurset skal reserveres potensielle prideledere eller også være åpent for de som trenger en generell innføring i fosterhjemsarbeid og PRIDE.

Et spørsmål vi anbefaler at myndighetene tar stilling til, er imidlertid hva som skal være *rekrutteringskriterier for fosterforeldre som prideledere*. En modell som kan vurderes, og som også kan gjelde fosterhjems konsulenter som ønsker å bli prideledere, er den som anvendes i PRIDE grunnopplæring: noen formelle kriterier må oppfylles for å kunne delta, og deltakere kan veiledes ut dersom de ikke har de ferdigheter som trengs for å kunne bli en god prideleder, eventuelt bli anbefalt å vente med å være prideleder. Vi er usikre på om man også bør vurdere en godkjenningsordning etter endt pridelederkurs. Vi antar at prideledere som ikke fungerer blir fanget opp og ikke brukes i flere kurs. Veiledning og andre ordninger, som et mentorsystem, kan bidra til at dette skjer.

Vi anbefaler *ikke en sterkere spesialisering av pridelederrollen*. Det som imidlertid kan være viktig er at pridelederutdanningen også omfatter PRIDE slekt- og nettverk og en innføring i PRIDE videreopplæring. Per i dag er fokuset i pridelederutdanningen rettet mot det ordinære grunnopplæringskurset.

PRIDE SOM DEL AV EN KJEDE AV MESTRINGSFREMMEDE TILTAK FOR FOSTERFORELDRE

I utlysningen av evalueringen var fokuset rettet mot PRIDE som et eget program og på om programmet fungerer etter hensikten. Vår konklusjon er at PRIDE grunnopplæring gjør det, men at det er mer usikkert om

videreopplæringsprogrammet er innrettet på en slik måte at potensialet programmet har, realiseres. Et poeng vi vil vektlegge, og som vi har signalisert innledningsvis, er at PRIDE ikke bør vurderes isolert, men som en del av en større helhet av mestringsfremmende tiltak som kan tilbys fosterforeldre.

I innledningen trakk vi fram Dorsey og medforfatteres (2008) idé om et tosporet system for opplæring og veiledning av fosterforeldre. Deres perspektiv er at PRIDE og lignende programmer er omfattende, og kanskje for omfattende når man sammenligner med hva slags oppfølging fosterforeldre får i etterkant av plassering. Det fosterforeldre kan trenge mer av og som er dårlig ivaretatt, slik de ser det, er praktisk ferdighetstrening, som metoder for å håndtere utagering, emosjonelle vansker og andre problemer fosterbarn kan ha.

Vår evaluering gir ikke grunnlag for å anbefale nedkorting av grunnopplæringen i PRIDE til fordel, for eksempel, for mer tid til PRIDE videreopplæring. PRIDE videreopplæring er per i dag nokså løst forbundet til PRIDE grunnopplæring, og tilbys, som vi har vist, i heller liten grad. Kursenes innretning er heller ikke optimal. Vi kan heller ikke anbefale nedkorting av grunnopplæringen til fordel for mer ferdighetsrettede programmer – som vi per i dag ikke vet om det finnes verken kompetanse eller ressurser til å gjennomføre i større skala.

Vi slutter oss imidlertid til – basert på etterlysningene fra fosterforeldre i vår undersøkelse – at et tosporet system virker som en fornuftig tanke. Det som i første omgang bør vurderes er hvordan systemet evner å fange opp de fosterforeldrene som trenger noe mer enn de generelle tilbudene som finnes per i dag – som PRIDE og de etablerte førsteårsgruppene. Et kjent problem hva angår førsteårsgruppene, er også at deltakelsen er frivilling og at mange fosterforeldre vil oppleve store utfordringer også etter den første tida.

Det skal nevnes at kjeden av mestringsfremmende tiltak også må omfatte andre former for systemstøtte enn veiledning. I vår studie, som i andre studier, kommuniserer fosterforeldre at systemstøtten kan være for dårlig. Et kjent perspektiv, som vi slutter oss til, er at praktisk hjelp og gode rammebetingelser er viktige forutsetninger for både å holde ut vanskelige perioder og å nyttiggjøre seg tilbud om opplæring og veiledning.

9.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi presentert følgende overordnede konklusjoner:

- PRIDE grunnopplæring fungerer etter hensikten og oppleves overordnet som meningsfylt og nyttig av både fosterforeldre og prideaktørene. Bekymringen for at programmet er for langt og for problemfokuset synes grunnløs.
- PRIDE videreopplæring har en mer uklar status, men oppleves generelt som meningsfylt og nyttig av fosterforeldre som har deltatt. Våre data tilsier imidlertid at videreopplæringsdelen er sårbar for omorganiseringer og nedprioriteringer, og har en innretning som ikke oppleves som direkte relevant av mange fosterforeldre.
- Kvalitetssikringssystemet i PRIDE er etablert og bidrar gjennom definerte ansvarspersoner og arenaer til å gi rammer for det nasjonale, regionale og lokale arbeidet med PRIDE. Det er mer uklart hvordan opplegget for veiledning av prideledere underveis i prosessen med kurs, fungerer. Våre data tilsier at denne delen av kvalitetssikringssystemet er sårbart for omorganiseringer og nedprioriteringer.
- PRIDE kan vurderes som et program i seg selv, men bør også ses i relasjon til det vi i rapporten har kalt kjeden av mestringsfremmende tiltak for fosterforeldre. Hvordan fosterforeldre som har behov for mer enn PRIDE etter plassering blir ivaretatt, er et viktig tema som denne evalueringen ikke kan si så mye om. Mange fosterforeldre etterlyser imidlertid ferdighetsrettet trening.

Basert på disse konklusjonene har vi gitt følgende anbefalinger:

- Grunnopplæringen i PRIDE, inkludert PRIDE slekt- og nettverk, beholdes som grunnstammen i opplæringen og veiledningen av fosterforeldre. Kurset bør verken kortes ned eller endres nevneverdig, det ser ut til å virke etter hensikten. En utvikling mot mer spesialiserte kurs for vanlige fosterforeldre synes heller ikke nødvendig, og står også i motsetning til tanken om PRIDE som en gjensidig bevisstgjøringsprosess. Tiltak for å øke deltakelsen på PRIDE slekt- og nettverk og for å «pride» vanlige fosterforeldre som har fått et fosterbarn uten å ha tatt PRIDE på forhånd, bør vurderes.

- Videreopplæringsprogrammet bør gjennomgås og antakelig endres både når det gjelder innhold, dimensjonering og organisering. Dagens kurs har en innretning som ikke kommuniserer relevansen de kan ha for mange fosterforeldre; de er enten for spesialiserte eller for generelle.
- Grunnstrukturen i kvalitetssikringssystemet bør beholdes som den er. Utfordringen er å sikre et godt innhold og høy deltakelse i de foraene som er etablert. Myndighetene bør imidlertid vurdere om systemet med veiledning av prideledere lokalt fungerer etter hensikten. Vi anbefaler også at myndighetene vurderer flere sider ved pridelederutdanningen, blant annet bruken av kurset, rekrutteringen av fosterforeldre og om innholdet bør utvides.
- Vi har omtalt idéen om et tosporet opplegg for opplæring og veiledning av fosterforeldre, der det finnes klarere rutiner for å fange opp fosterforeldre som trenger mer enn de generelle holdnings- og identitets- skapende kursene som tilbys per i dag. Idéen er ikke ny, og ligger antakelig til grunn for systemet med førsteårsgrupper som er tatt i bruk de senere år. Vi gjentar den likevel, som en generell anbefaling.

Summary

This report presents an evaluation of the Parenting Resources for Information, Development and Education (PRIDE) program, designed to facilitate and strengthen recruitment, preparation, and selection of foster parents. The program was developed in the US and has been in use in Norway since 1997. The evaluation was carried out by NOVA for the Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir).

The purpose of the evaluation was to assess whether the Norwegian version of PRIDE is meeting its goals, i.e., if it contributes to strengthen participants' motivation and ability to be foster parents, and if it facilitates the identification of those who are not suited for foster parenting.

While a prior evaluation has focused on the PRIDE ground course (Havik et al. 2007), the current evaluation addresses PRIDE as a whole, i.e., the ground course, secondary courses, and the quality control system in PRIDE. This evaluation also encompasses the PRIDE kinship and network course, which is a ground course tailored to kinship and network foster parents.

The following data sources are used: focus group interviews with PRIDE-actors (PRIDE-leaders, senior PRIDE-leaders, and participants of a "quality forum"), an online survey of foster parents who are members of the Norwegian foster care association, and participant observation of a PRIDE ground course.

The first empirical chapter explores the PRIDE-actors' experiences and views of the PRIDE ground course. Who are the main target groups, and what are the key goals of the course, according to the different actors? What are their views on the length, content, and organization of the course? Some key findings are: recruitment is understood both as selecting well-suited families and finding out the type of foster children that best matches a particular family; training is understood as preparation in terms of knowledge, awareness, and attitudes; the course is viewed as "perfectly comprehensive" and well-fitted to its complex goals; the different actors are generally very satisfied with the content and organization of the course, and its flexibility is regarded as a strength.

The second empirical chapter explores the *participants'* experiences of the PRIDE ground course. Of the 1078 foster parents in the sample, 60 percent have attended the ground course prior to becoming a foster parent. Some key findings are: Of “regular» foster parents (did not know the child) who became foster parent after 2006, 80 percent have PRIDE training; 9 out of 10 thinks the course has the preferred length; each element (e.g., that one of the instructors is a foster parent) and module (e.g., meeting developmental needs) of the course are evaluated as very useful by a clear majority (62-88 %); the course is viewed as very useful to different aspects of the foster parental role (e.g., providing care; 45–65 %). In open-ended questions participants emphasize aspects of the course that work especially well (e.g., time for reflection) or should be changed (e.g., more realistic portrayal of the challenges, more information about rights and laws, consequences for biological children).

This chapter also presents findings from the survey interviews of PRIDE kinship and network course participants. Twenty-three percent of network foster parents and 39 percent of kinship foster parents had taken this course. Elements and modules of the course are rated as very useful by 57–92 percent; 40–57 percent view the course as very useful to different aspects of the foster parental role; in open-ended questions course participants emphasize satisfaction with particular aspects of the course (e.g., meeting “peers”) and aspects that should be changed (e.g., more time, more focus on (contact with) biological parents).

The third empirical chapter addresses preparedness for, and mastery in, the foster parent role. This chapter is based on the survey data. Some key findings are: more than half were well-prepared before placement, and one in three were “somewhat» prepared; both regular and kinship/network foster parents were significantly better prepared if they had PRIDE training; in open-ended questions, their preparedness was elaborated by well-prepared (e.g., the decision was thought through, had relevant work experience) and somewhat prepared/unprepared respondents (e.g., acute and swift placement, child difficulties, poor cooperation with “the system”); 9 of 10 think foster parenting is rewarding and “worth it», and feel mastery in the role; high mastery is negatively associated with the child’s psychosocial problems and the child’s higher age at time of placement. Mastery was elaborated in open-ended

questions by high-mastering foster parents (the child showing positive development/adaptation, rewarding role, love, sense of competence, strong system support), medium-mastering foster parents (sense of inadequacy and shortcoming, child difficulties, lack of system support during difficult times), and low-mastering foster parents (acute difficult situation, lack of system support).

The fourth empirical chapter concentrates on the secondary courses in PRIDE. These courses are voluntary and intended to give more comprehensive training in certain aspects of foster parenting. Some findings from the interviews with the “PRIDE-actors” are: the Directorate’s directives are unclear, as the secondary courses are presented as integral to PRIDE yet instructors are not offered training, some courses are outdated, and courses are not coordinated at the regional level; courses are offered and organized with marked regional variation; in Tromsø courses are offered as parallel sessions during a weekend, and this model is very popular. Some key findings from the survey of foster parents are: over the past three years, 52 percent have been offered and 22 percent have participated in at least one course; participation is higher with greater child difficulties, older children, and among foster parents without PRIDE training; foster parents prefer courses on caring for children with attachment/relational problems, relation to biological parents, challenges in the foster parental role, and on tending to biological children; 97 percent *want* counselling/guidance, and 50 percent wanted more counselling/guidance than they received after placement; foster parents prefer guidance on child issues (77 %) and relation to biological family (46 %).

The fifth empirical chapter focuses on PRIDE leadership. A core element of PRIDE is that courses should be held by a foster care consultant and an experienced foster parent. Both have to attend a PRIDE-leader course in order to hold courses themselves. This chapter is based mainly on data from the interviews with the different “PRIDE-actors”. Some key findings are: there is marked variation across foster care services in how PRIDE-leaders are recruited and in their criteria for recruitment (e.g., higher education); some informants believe PRIDE-leaders should have certification and that simply attending the leadership course is insufficient; the goal of equality between the consultant and the foster parent is often not reached in teaching but usually in the

selection (of foster families) process; the working conditions (time, salary) of PRIDE-leaders should be improved.

The final empirical chapter concentrates on the quality control system, based on data from the Directorate's policy for quality control, interviews with the Directorate and the PRIDE-actors, and survey data from foster parents with experience as PRIDE-leaders. Some key findings are: the Directorate has established a structure for quality control with clearly defined tasks at the national, regional and local level; to supervise this organization the Directorate holds annual meetings. Also, the senior PRIDE leaders play an important role as supervisors; the degree and organization of quality control vary across regions; this variation is found also at the local level, particularly with respect to counselling of PRIDE-leaders; the systems are vulnerable, especially during periods of re-organization.

A main conclusion is that the PRIDE training program – both the ground course and the kinship/network course – seems to work according to its goals and that foster parents are highly satisfied with its content, length, and organization. Foster parents also report that the course has been very useful to different aspects of the foster parental role. These notions are supported by interviews with the different PRIDE-actors. Moreover, today more than 80 percent of new foster parents have taken PRIDE, suggesting that the course has become more or less obligatory. However, data reveal a less positive picture of the PRIDE secondary courses. There is great variation between foster care services with respect to the courses offered and thus the attendance to these courses. Only two percent of fosterhomes attend these courses during one year. These courses are vulnerable to re-organization and reprioritization. Yet attendees report great satisfaction with these courses. Furthermore, the PRIDE quality control system is established and conveys clearly defined responsibilities, providing a framework for the national, regional, and local PRIDE work. It is less clear, however, how the system for ongoing counselling of PRIDE-leaders works. Our data suggest that this part of the system is vulnerable to re-organization and reprioritization.

On the basis of our findings, we make several recommendations. We recommend that both the PRIDE ground course and the PRIDE kinship/network course be retained as the main tools for preparing foster parents. We

recommend that the courses keep their current content, length, and (flexible) organization. Yet kinship/network placements are often acute, making course attendance difficult. One possible measure to increase course attendance is to arrange PRIDE kinship/network courses targeted and offered to those who have been foster parenting for some time. Furthermore, we recommend that the secondary courses be offered also in the future. However, changes should possibly be made regarding content and organization. Some courses miscommunicate their content, their titles suggesting either too specific or too broad topics. The structure of the quality control system should be retained. A challenge is to ensure a high-quality content and high participation in the established arenas. The government should critically examine, however, the effectiveness of the system for counselling PRIDE-leaders locally. We also recommend an evaluation of several aspects of the PRIDE-leader education, e.g., the use of the education, recruitment of foster parents, and whether the content should be expanded. We also recommend incorporating the idea by Dorsey et al. (2008) of a “two-pronged” system for training foster parents.

Referanser

Backe-Hansen, E. (2009a). *Fosterhjem for barns behov (FFBB). Et instituttforankret strategisk program for forskning om fosterhjem*. Oslo: NOVA, nettdokument.

Backe-Hansen, E. (2009b). *Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem?* Nasjonalt bibliotek for barnevern og familievern.

Backe-Hansen, E., Grønningsæter, A. & Havik, T. (2013). Innledning. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. (red). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA Rapport 16/13.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem*.

Berrick, J. D., & Skivenes, M. (2012). Dimensions of high quality foster care: Parenting Plus. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1956–1965.

Christenson, B., & McMurtry, J. (2007). A comparative evaluation of preservice training of kinship and nonkinship foster/adoptive families. *Child Welfare*, 86(2), 125–140.

Dorsey, S., Farmer, E. M. Z., Barth, R. P., Greene, K. M., Reid, J., & Landsverk, J. (2008). Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents. *Children and Youth Services Review*, 30(12), 1403–1416.

Forskrift om fosterhjem (FOR-2003-12-17-1659).

Gundersen, T., Solberg, A., & Farstad, G. R. (2011). *Ansvarsfordeling til barns beste?: Barn og unge med funksjonsnedsettelse i barnevernet*. Oslo: NOVA Rapport 17/11.

Haus, I. (2003). Kan omsorg læres? I: Sigrid Nordstoga (red.) *Barnevernets PUFF. Forskning og praksis – hånd i hånd*, Kristiansand: Høgskolen i Agder 2003.

Havik, T. (1996). *Slik fosterforeldrene ser det : resultat fra en kartleggingsstudie*. Bergen: Barnevernets kompetansesenter på Vestlandet.

Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldre ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005*. Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet.

Havik, T. (2013a). Å bli fosterforeldre. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. (red). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA rapport 16/13.

- Havik, T. (2013b). Å være fosterforeldre. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. (red). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA rapport 16/13.
- Havik, T. (2013c). Veien mot fosterforeldreskapet. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. (red). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA Rapport 16/13.
- Havik, T., & Backe-Hansen, E. (1998). *Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet.
- Havik, T., Jakobsen, R., & Moldestad, B. (2007). *Stolt av PRIDE: en evaluering av PRIDE-grunnopplæring*. Bergen: UNIFOB Helse, Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet.
- Herczog, M., van Pagee, R., & Pasztor, E. M. (2001). The multinational transfer of competency-based foster parent assessment, selection, and training: A nine-country case study. *Child Welfare, 80*(5), 631–643.
- Ianke, P. E., & Thorød, A. B. (2006). *"Helgerud er en oase!": en evaluering av Fosterhjemstjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter for fosterhjem*. Oslo: NOVA Rapport 13/06.
- MacDonald, G.M: & Turner, W. (2007). *Treatment Foster Care for Improving Outcomes in Children and Young People*. The Campbell Collaboration Social Welfare Group: Systematic Review.
- NOU (2000:12). *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*.
- NOU (2012:5). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*.
- Pacifici, C., Delaney, R., White, L., Cummings, K., & Nelson, C. (2005). Foster parent college: Interactive multimedia training for foster parents. *Social Work Research, 29*(4), 243–251.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J., & Reid, J. (2009). KEEP foster-parent training intervention: model description and effectiveness. *Child & Family Social Work, 14*(2), 233–242.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J., Reid, J. B., Leve, L. D., & Laurent, H. (2008). Effects of a foster parent training intervention on placement changes of children in foster care. *Child Maltreatment, 13*(1), 64–75.
- Prop. 106 L (2012–2013) *Endringer i barnevernloven*.

Puddy, R. W., & Jackson, Y. (2003). The development of parenting skills in foster parent training. *Children and Youth Services Review*, 25(12), 987–1013.

Retningslinjer for fosterhjem (Q-1072B).

St.meld nr. 40 (2001–2002). *Om barne- og ungdomsvernet*.

Strand, A.H. & Grønningsæter, A.B. (2013). Forsterkede fosterhjem. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. (red). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Oslo: NOVA rapport 16/13.

Støre, H., & Hansen, T. (2012). *Modeller for kompetanseutvikling*. Oslo: Hartmark.

Sundt, H., Gulliksen, Ø., & Norsk fosterhjemsforening (2011). *Fosterhjems-håndboka* (6. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.

Synovate (2011). Undersøkelse blant fosterforeldre 2010. Nedlastet fra: <http://www2.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Unders%C3%B8kelse%20blant%20fosterforeldre%202010.pdf>